

UNIVERZITA KARLOVA

Filozofická fakulta

Katedra psychologie

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Patricie Rosalie Woloszczuková

Role otce v dětství, dospívání a vynořující se dospělosti

**The role of a father in childhood, adolescence,
and emerging adulthood**

Poděkování

Ráda bych poděkovala paní docentce Gillernové za veškerý věnovaný čas, její ochotu a zejména cenné rady, kterými mi pomáhala při psaní této diplomové práce.

Mé velké díky patří také mé matce, která mě vždy bezmezně podporuje jak ve studiu, tak v každodenním životě, mé sestře, která mě motivuje k tomu být lepší, a mému partnerovi, který je mi velkou oporou.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 3.11.2021

.....
Bc. Patricie Rosalie Woloszczuková

Abstrakt

Cílem této diplomové práce je přispět k rozvoji poznání tématu role otce a otcovství v životě dětí, dospívajících a vynořujících se dospělých. V literárně přehledové části je toto téma zasazeno do kontextu rodiny a historických souvislostí, následně jsou představeny aktuální poznatky tohoto tématu v jednotlivých vývojových obdobích potomků až do vynořující se dospělosti. Ve výzkumné části je prezentován provedený výzkum. Ten se zaměřil na popis role otce současných vynořujících se dospělých v České republice, prozkoumání pojmu „dobrý otec“ a nalezení souvislostí vnímání vlastního otce a reportované kvality života.

Klíčová slova

Otec

Dobrý otec

Vývoj dětí

Vývoj dospívajících

Vynořující se dospělí

Abstract

The main aim of this thesis is to contribute to the advancement of the topic of father and fatherhood in the lives of children, adolescents, and emerging adults. In the literary review part of this work, the topic is set into the context of family and history, then, the current available findings on this topic in each of the developmental period of an offspring, up to emerging adulthood, are introduced. In the research section, the carried-out research is presented. It focused on the description of the role of a father of current emerging adults in the Czech Republic, on exploration of the term “good father” and on finding relations between the perception of one’s own father and reported quality of life.

Keywords

Father

Good father

Child development

Adolescent development

Emerging adults

Obsah

Úvod	8
Literárně přehledová část.....	10
1 Rodina a její aktuální proměny.....	10
2 Role v rodině	16
2.1 Role rodičů.....	16
2.2 Role sourozence	18
2.3 Role prarodičů.....	21
3 Role otce.....	23
3.1 Stručné dějiny socio-kulturního vývoje otcovství	24
3.2 Otcové současnosti	26
3.2.1 Situace otcovství v České republice	30
3.3 Role otce ve vývoji	32
3.3.1 Role otce v prenatálním období.....	34
3.3.2 Role otce v novorozeneckém a kojeneckém období	37
3.3.3 Role otce v batolecím období	42
3.3.4 Role otce v předškolním období.....	48
3.3.5 Role otce v mladším školním období	54
3.3.6 Role otce v adolescenci	59
3.3.7 Role otce ve vynořující se dospělosti	67
Výzkumná část	73
4 Výzkumný cíl	73
4.1 Sledované proměnné.....	73
4.2 Výzkumné otázky	74
4.2.1 Mapování role otce	74
4.2.2 Asociace role otce a kvality života vynořujících se dospělých	75
5 Design výzkumného projektu.....	78
5.1 Typ výzkumu	78
5.2 Metody získávání dat	78
5.3 Etika výzkumu	81
6 Výzkumný soubor	82
7 Výsledky.....	83
7.1 Vnímání role otce u vynořujících se dospělých v České republice	83

7.1.1	Dobry otec	89
7.1.2	Selhavajici otec.....	90
7.2	Asociace vnimané role otce a kvality zivota vynořujících se dospělých.....	91
8	Shrnutí výsledků a diskuse	94
	Závěr.....	100
	Použitá literatura.....	103
	Seznam obrázků.....	117
	Seznam grafů	118
	Seznam tabulek.....	119
	Seznam zkratek.....	120
	Příloha 1.....	I
	Příloha 2.....	II
	Příloha 3.....	IV

Úvod

Otec je neodmyslitelnou součástí rodinné struktury, a přesto bylo jeho působení na dětský vývoj v minulosti věnováno pouze velmi málo prostoru (Warshak, 1996; Lamb, 2000). Tato situace se začala měnit na konci dvacátého století zejména díky práci několika odborníků, jako jsou Richard A. Warshak a Michael Lamb, a v současnosti se jedná o rozvíjející se téma bohaté na nové poznatky a závěry.

Díky rozšíření zájmu o roli otce a objevení jeho potencionálně unikátních vlivů, se stává jednou z běžně zkoumaných proměnných ve vývojové psychologii, která může některé souvislosti objasnit a doplnit. Cílem této práce je tedy zmapovat současný stav role otce a poznatky o tom, jak může otec působit na své potomky a jaké dopady může toto působení mít.

Otec je sice důležitou figurou v životě dítěte, ale zároveň je pouhou součástí rodinného systému, a proto je nutné nejdříve popsat celkový kontext rodiny. První kapitola je tedy věnována druhům rodinného uspořádání, funkcím rodiny, rozvodovosti a také dopadům rozvodu na dítě. V druhé kapitole jsou představeny základní role v rodině, tedy role rodičů, sourozenců a prarodičů a ve třetí kapitole je podrobně rozebrána role otce.

V první podkapitole třetí kapitoly je stručně shrnuta historie otcovství. Tento exkurz je dle autorky důležitý zejména k pochopení vývoje otcovské role a velké dynamiky tohoto tématu. V následující podkapitole je zmapován současný stav otcovství a také specifika otcovství v České republice. Ve třetí podkapitole je již zmapován vliv otce v životě dítěte od jeho početí až do dvacátého pátého roku života. Vždy je nejdříve krátce uvedeno sledované období a to, jaký význam je v něm připisován otci v současné vývojové psychologii. Následně podkapitoly shrnují současné poznatky působení otce v daném období.

Ve výzkumné části práce je představen provedený výzkum, jehož cílem bylo zmapovat současné vnímání role otce vynořujících se dospělých v České republice a následně nalézt možné asociace, které existují mezi vnímáním role otce respondentů a jejich reportovanou kvalitou života. Součástí popisu role otce je také popis pojmu „dobrý otec“, který je získán z odpovědí respondentů a představen ve výsledcích výzkumu.

K zasazení tématu do souvislosti České republiky byly využity práce českých historických i současných odborníků na rodinu. K představení hlavních autorů a historie tématu byla vybrána stěžejní díla nejzásadnějších zahraničních autorů z minulého století. Přesto, že Fučík (2016) kvůli specifickému historickému vývoji České republiky předpokládá, že se do jisté míry bude také lišit vývoj společenský a vnímání rodinného života, Česká republika je stále pokládána za součást moderního západního světa. Ke zpracování převážné části práce byla tedy vybrána zejména současná zahraniční literatura a zpracované zdroje popisují situaci v moderní západní kultuře. Pokud byla využita literatura pocházející mimo tento kulturní kontext, bylo tak uvedeno přímo v textu. V práci bylo citováno dle APA (2020) a cizí ženská jména nebyla přechylována.

Literárně přehledová část

1 Rodina a její aktuální proměny

Rodina je v naší kultuře základní společenskou jednotkou, která hraje zásadní roli nejen ve vývoji a výchově dětí, ale i v životě dospělých. Jedná se o primární sociální skupinu, která dítěti poskytuje nové informace a rozmanité zkušenosti, předává mu mnohé vzorce chování a také zajišťuje pocity bezpečí a jistoty. Členové rodiny dítěti nabízejí různé způsoby interakcí, požadavky, odměny i tresty, a to vše pomáhá utvářet jeho osobnost. Hodnoty jednotlivých členů mohou dítě směřovat k rozvoji určitých schopností a dovedností, a naopak potlačovat jiné. Rodina tedy zprostředkovává rané zkušenosti, které pomáhají utvářet dětský pohled na svět i osobnost dítěte samotného (Vágnerová, 2017).

Díky individualitám rodičů i dalších příbuzných je každá rodina jiná a vytváří svůj vlastní příběh a kontext. Jde tedy o komplexní a dynamický koncept, který může nabývat mnoha různých a proměnlivých forem.

Soukup (2011) například rozděluje různé typy rodiny podle míry složitosti rodinné struktury, tedy: a) *rodinu nukleární*, která je pouze dvougenerační (rodiče a jejich svobodné děti)¹; b) *rodinu spojenou*, jež je také pouze dvougenerační, ale kromě rodičů a dětí zahrnuje také sourozence rodičů a jejich děti; c) *rozšířenou rodinu* zahrnující tři generace, tedy prarodiče, rodiče a děti; d) *smíšenou rodinu* vznikající na základě nového vztahu rozvedených rodičů². Smíšená rodina má ze všech zmíněných typů nejrozmanitější a také nejsložitější dynamiku, protože vzniká rozpadem předchozí rodiny (jedné nebo dvou) a novým složením dříve nezávislých skupin a jedinců (Soukup, 2011). Dále se v odborné literatuře objevuje také koncept *neúplné rodiny*, který charakterizuje takové uskupení, ve kterém z nějakého důvodu chybí jeden z rodičů (Hartl & Hartlová, 2010).

Pojem rodina tedy souhrnně pojmenovává velmi rozmanitý fenomén, který v každé společnosti i skupině získává jiný tvar. I přesto ale v naší západní kultuře můžeme najít určité

¹ Do nukleárních rodin jsou zařazovány také rodiny rodičů samoživitelů (Giddens & Sutton, 2013), i přes to, že to Soukup (2011) explicitně nesděluje.

² Soukup (2011) zmiňuje rodiny vzniklé pouze spojením rodin dvou rozvedených osob, ale autorka této práce by pod smíšené rodiny zařadila také ty, které vznikly po smrti jednoho z původních partnerů nebo byly vytvořeny rodiči-samoživiteli.

znaky, které jsou většinou rodin společné. Základními rysy rodiny v moderních západních zemích jsou:

1. *Monogamie partnerů*, která je podporována zákony a která se v současnosti zdá být nahrazována sériovou monogamií.³
2. *Představa romantické lásky*, která je očekávána a často požadována jako základ partnerství.⁴
3. *Neolokalita a patrilinearita*, tedy zvyk, že se pár stěhuje do nové vlastní domácnosti a děti získávají příjmení otce.
4. *Nukleární uspořádání*.

(Giddens & Sutton, 2013)

V moderních západních kulturách, tedy i v ČR, převažuje nukleární rodinné uspořádání (Soukup, 2011; Giddens & Sutton, 2013) a důležitost nukleárních rodin v těchto kulturách se stále zvyšuje vlivem globalizačních a ekonomických procesů, díky kterým se rodiče s dětmi osamostatňují od zbylých částí rodinného systému (prarodiče, sourozenci rodičů atd.) (Soukup, 2011). Globalizace má ale v některých demografických skupinách zároveň opačný vliv, neboť, díky migraci a akulturaci, se v moderních západních společnostech zvyšuje vliv menšinových kultur, kde je stále normou život v rodině rozšířené (Giddens & Sutton, 2013).⁵ Otázkou tedy zůstává, který z procesů převáží a zda se v naší společnosti jiné kultury prosadí natolik, že se společnost začne od nukleárního uspořádání opět odklánět.

Nezávisle na dynamických proměnách rodinného uspořádání, směřování a rodinného života však můžeme popisovat také základní funkce rodiny, tedy funkce: a) *ekonomickou*; b) *socializační*; c) *výchovnou*; d) *ochrannou*. Tyto funkce by měla rodina stále zastávat, mění se však vnímání jejich důležitosti a zásahy jiných institucí do jejich plnění (Kuchařová et al., 2019). Autoři uvádějí například zvyšující se podíl školských institucí na výchovné funkci nebo zvyšující se ekonomickou závislost některých rodin na státních dávkách a podporách (Kuchařová et al., 2019).

³ Dle autorů (Giddens & Sutton, 2013) můžeme tento trend sledovat díky společenské toleranci ke střídání partnerů.

⁴ Nenaplnění či narušení tohoto moderního požadavku se dle autorů (Giddens & Sutton, 2013) zároveň zdá být faktorem zvyšující se rozvodovosti.

⁵ Giddens a Sutton (2013) uvádějí jako příklad vliv kultury jihoasijské.

Kromě výše zmíněných obecných společenských funkcí rodiny lze uvádět také specifickou funkci v životě dítěte. Tou je naplňování jeho primárních fyzických a psychických potřeb. Tímto tématem se zabývali například čeští odborníci na dětskou psychickou deprivaci, profesori Langmeier a Matějček (2011), kteří specifikovali základní psychické potřeby dítěte, jejichž naplnění ve správný čas je nutné ke zdravému psychickému vývoji. Tyto potřeby shrnuje Matějček (1994) následovně: 1) *potřeba adekvátních stimulačních podnětů*; 2) *potřeba stálosti a řádu podnětů*; 3) *potřeba prvotních citových a sociálních vztahů*; 4) *potřeba identity a vědomí vlastního já*; 5) *potřeba otevřené budoucnosti*.

V současné době můžeme sledovat oslabování vlivu společenských funkcí rodiny na běžný život jejich členů (Kuchařová et al., 2019). Giddens a Sutton (2013) uvádějí jako příklad vzrůstající finanční nezávislost partnerů, která je důsledkem slábnoucího vlivu ekonomické funkce rodiny na běžný život jejich členů. V minulosti se partneři snažili o kumulaci společného majetku a jeho předání další generaci. Ženy byly také více závislé na svých partnerech a bylo pro ně náročné partnerství ukončit a založit vlastní, finančně udržitelnou domácnost. Tyto motivy dnes ustupují do pozadí a do popředí se dostává další rys dnešních rodin, tedy představa romantické lásky a důraz na subjektivní spokojenost v manželství. Souhra těchto dvou základních vlivů pak způsobuje stále rostoucí rozvodovost (Giddens & Sutton, 2013).

V roce 2019 bylo v České republice sice rozvedeno nejméně manželství od roku 2000, ale míra rozvodovosti zůstala stejná jako v roce 2018, tedy 44,8 % (Český statistický úřad, 2020b). Kuchařová et al. (2019) na základě studia dlouhodobých trendů dokonce usuzují, že z dlouhodobého hlediska je rozvodovost stále na vzestupu a zdánlivé snižování počtu rozvodů je způsobeno menším počtem existujících a vznikajících manželských párů. Důležitou informací je také to, že celkem 59 % rozvodů v roce 2019 se týkalo rodin s nezletilými potomky, což je nejvyšší hodnota za poslední desetiletí (stejná hodnota však byla zjištěna i v roce 2017). Vývoj tohoto trendu zachycuje tabulka 1 (Český statistický úřad, 2020a).

Tabulka 1

Rozvody podle počtu nezletilých dětí, 2009-2019 (Český statistický úřad, 2020a)

	2009	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Rozvody bez nezletilých dětí	12 282	11 557	11 090	10 270	10 559	10 120	9 905
Rozvody s nezletilými dětmi	16 851	15 207	14 993	14 726	15 196	14 193	14 236
Počet nezletilých dětí při rozvodu	25 094	23 119	23 187	22 855	23 752	22 294	22 644
Průměrný počet dětí v manželství při rozvodu	0,86	0,86	0,89	0,91	0,92	0,92	0,94
Rozvody s nezletilými dětmi (%)	57,8	56,8	57,5	58,9	59	58,4	59

Zároveň se ale dle statistických údajů (Český statistický úřad, 2020b) již šest let zvyšuje počet uzavřených sňatků, a to jak těch protogamních (oba snoubenci vstupují do svazku poprvé), tak těch, které uzavírají partneři, kdy alespoň jeden z nich již byl dříve v manželství. Dle Kuchařové et al. (2019) je však nutné brát v potaz také dlouhodobější kontext, který ukazuje, že sňatečnost (s mírnými výjimkami) klesala od počátku 90. let až do roku 2013. Vzestupný trend tedy sice pozorujeme již šest let, ale jedná se o trend odrážející se z historického minima.

Stoupající rozvodovosti i sňatečnosti a měnícímu se vnímání rodiny odpovídají také zjištění z analýzy výzkumů veřejného mínění v roce 2017, dle kterých „Manželství není vnímáno jako dnes již zbytečná instituce, není však nutné jej uzavírat (podle výzkumů veřejného mínění ani v případě narození dětí), ani jej udržovat za každou cenu.“ (Kuchařová et al., 2019, s. 15). Dle autorů (Kuchařová et al., 2019) je sice stabilní partnerství stále důležitou hodnotou i přáním a cílem ve společnosti, ale také existuje zvyšující se trend tolerance k ukončení manželství rozvodem a k nestabilitě či proměnlivosti partnerství i manželství. Stejný zvyšující se trend pozorovali autoři (Kuchařová et al., 2019) také u tolerance ke stejnopohlavnímu partnerství.

Aktuální trendy rodinných systémů v České republice shrnují Kuchařová et al. (2019, s. 10) následovně: „Současné české rodiny představují pestrou mozaiku forem rodinného

soužití, které jsou výsledkem rozmanitých životních voleb a preferencí, ale rovněž snižující se stability rodin a proměnlivosti životních a rodinných drah.“

V případě rozvodu manželství s dětmi je nutné, aby se rodiče dohodli na porozvodové péči, případně aby o tomto uspořádání rozhodl soud. Dle paragrafu 907 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (2012) lze soudně upravenou porozvodovou péčí rozdělit do tří základních kategorií: 1) *Výlučná péče*, kdy jsou sice oba rodiče stále nositeli rodičovské odpovědnosti, ale o dítě převážně pečuje pouze jeden z rodičů; 2) *Střídavá péče*, kdy se rodiče o denní péči o dítě střídají v pravidelných intervalech; 3) *Společná péče*, kdy dítě není explicitně svěřováno do péče jednoho nebo druhého rodiče ani na určité časové intervaly, ale oba rodiče mají o dítě pečovat současně a podobně jako před rozvodem (Höhe & Paloncyová, 2019). Paragraf 907 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (2012) stanovuje, že rozhodnutí o péči vždy musí být provedeno v nejlepším zájmu dítěte, který musí být posouzen komplexně, například z hlediska výchovných schopností rodičů, předchozího rozdělení péče v rodině, osobnosti dítěte a jeho vývojových možností. Dítě může být také svěřeno do péče jiné osobě než rodičům, pokud soudce rozhodne, že se jedná o nejlepší zájem dítěte.

Občanský zákoník sice definuje výše vyjmenované druhy péče jako samostatné kategorie, ale Höhe a Paloncyová (2019) upozorňují na to, že v praxi se mohou jednotlivé druhy péče překrývat a vše závisí na domluvě rodičů.

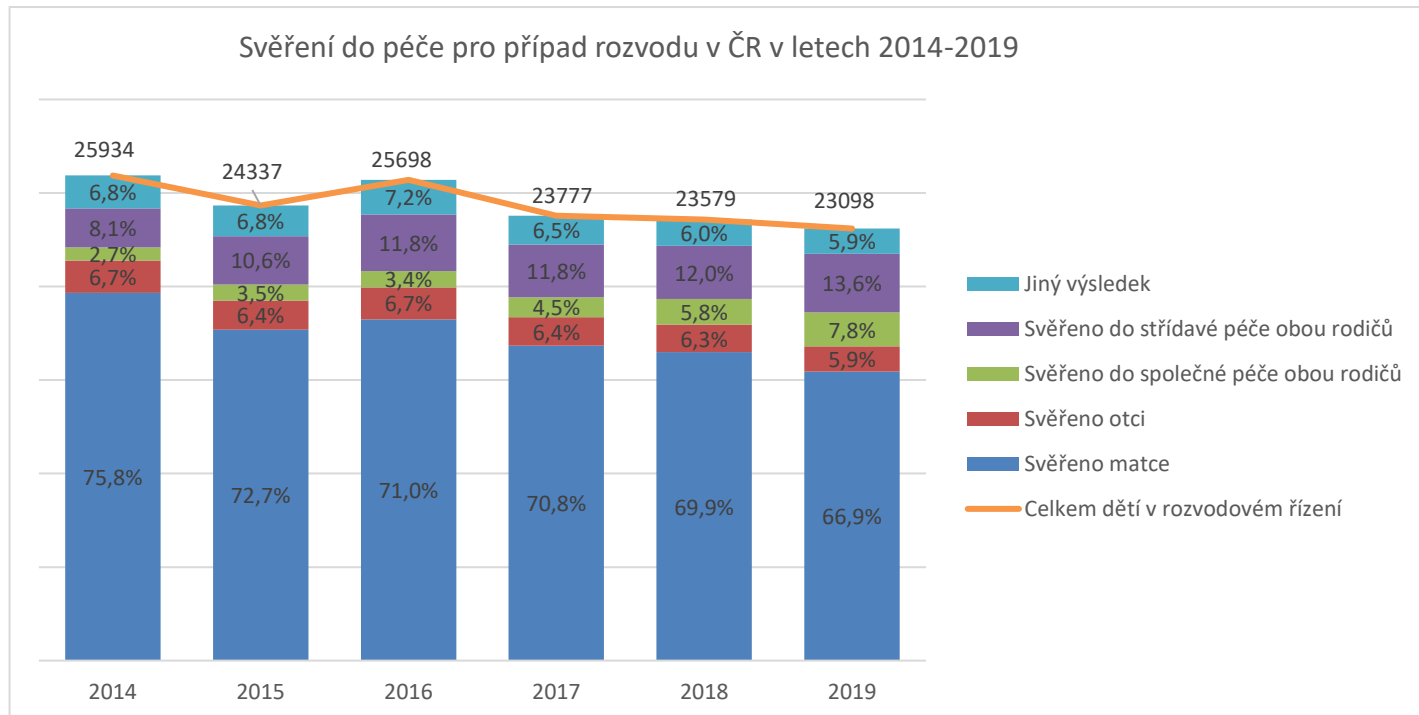
Ministerstvo spravedlnosti ČR dlouhodobě sleduje počty soudních rozhodnutí o svěřeni dítěte do péče. Ze statistik o svěřeni pro případ rozvodu (které byly zaneseny do grafu 1) vyplývá, že v posledních pěti letech klesal podíl dětí svěřených do výhradní péče matek a zvětšoval se podíl dětí ve společné péči rodičů po rozvodu.⁶ Höhe a Paloncyová (2019) zkoumaly stejná data a tento vývoj také popisují, ale nevysvětlují. Autorka práce má tedy vlastní hypotézu, že tento vývoj dat může být způsoben rozšířením odborných informací o důležitosti obou rodičů v životě dítěte do obecného povědomí a povědomí soudců (například díky publikaci R. A. Warshaka (1996) a M. Lamba (1976)⁷), a také společenským vývojem, který otcům nabízí roli „nového otce“ (viz kapitola 3.2.) a matkám umožňuje více se věnovat své kariéře bez hrozby společenského stigma „špatné matky“.

⁶ Celkové počty zúčastněných dětí jsou odlišné od údajů v tabulce 1. Je to z toho důvodu, že čísla byla převzata z jiných zdrojů a při jejich získání byla tedy pravděpodobně použita jiná kritéria zahrnutí.

⁷ Význam Lambovy práce vyzdvihují například Bakermans-Kranenburg et al. (2019).

Graf 1

Svěření do péče pro případ rozvodu v ČR letech 2014-2019 (podle statistik Ministerstva spravedlnosti: Přehled o pravomocných rozhodnutích soudů v opatrovnických věcech – počet práv za roky 2014-2019 dostupných z: <https://cslav.justice.cz/InfoData/prehledy-statistickych-listu.html>)

Vzhledem k nepopiratelnému dopadu rozvodu rodičů na každodenní život dítěte se autorce zdá důležité věnovat se této oblasti a ovlivněným dětem poskytovat potřebnou podporu. Konkrétně se rozvod rodičů může projevit zhoršením fyzického zdraví a psychologického, socio-ekonomického a rodinného well-being jejich potomků, oproti populaci z intaktních orientačních rodin (Amato & Keith, 1991).⁸ Odborníkem na toto téma je například P. R. Amato, který shrnuje mechanismy způsobující dopady rozvodu na děti do následujících hypotéz: 1) *nepřítomnost jednoho z rodičů v životě dítěte*; 2) *zhoršení psychického stavu pečujícího rodiče po rozvodu*; 3) *vnímání konfliktu mezi rodiči*; 4) *finanční problémy pečujícího rodiče*; 5) *působení všech stresových situací, které se vyskytují v rodinách zasažených rozvodem* (Amato, 1993).

V souladu s těmito poznatky navrhuje Warshak (1996) pět základních faktorů, které mohou pomoci ke zmírnění dopadů rozvodu a optimalizaci života dítěte po něm: 1) *uspokojivý kontakt a kvalitní vztah s oběma rodiči*; 2) *málo konfliktní spolupráce obou*

⁸ Autorka se tímto tématem zabývala ve své bakalářské práci (Woloszczuková, 2019), ale kvůli cílům této práce jsou zde dopady rozvodu na potomky pouze krátce shrnuty.

rodičů; 3) *vhodné výchovné metody* (autoritativní rodičovství)⁹; 4) *minimum změn v životě dítěte*; 5) *společenská podpora pro děti i rodiče*.

2 Role v rodině

Role je ústředním pojmem sociální psychologie a bývá definována jako soubor očekávaných či požadovaných vzorců chování spojených s pozicí člověka ve společenském systému. Obsah role se vytváří postupně dle vývoje skupiny, ale zároveň je také předávaným obsahem socializace (Výrost & Slaměník, 2008). Mluvíme-li tedy o rolích v rodině, máme na mysli komplexy představ o chování a postavení matek, otců, dětí, prarodičů a dalších osob, které jsou vnímány jako členové rodiny. Každý rodinný příslušník plní svou specifickou roli v životě dítěte a tím napomáhá jeho vývoji (Langmeier & Matějček, 2011). Langmeier a Matějček (2011) sice explicitně zmiňují pouze význam členů nukleární rodiny, ale (dle autorky této práce) je důležité vnímat také roli ostatních členů, kteří zasahují do běžného života dítěte a tím i v různé míře do jeho vývoje.

Jedná se tedy o obsáhlé téma, neboť role v konkrétní rodině jsou závislé na rodinném uspořádání, kultuře, finanční situaci a dalších proměnných (Giddens & Sutton, 2013) a existuje mnoho úhlů pohledu¹⁰ na každou z rolí. Cílem této kapitoly tedy nebude zachytit komplexní problematiku rolí v rodině, ale popsat alespoň základní role, které mají nejtěsnější vliv na dítě a jeho vývoj. Těm nejdůležitějším rolím v životě dítěte, tedy roli matky, otce, sourozenců a prarodičů, budou věnovány následující podkapitoly.

2.1 Role rodičů

Základním stavebním kamenem každé rodiny jsou rodiče, tedy matka a otec. V běžné rodině jsou to právě oni, kteří obstarávají každodenní péči o dítěte, podílí se na jeho socializaci a vychovávají jej. Role otce ve vývoji dítěte je hlavním tématem této práce, a proto bude v následující podkapitole představena pouze role matky a roli otce bude věnována celá následující kapitola.

Role matky

Již od prenatálního stadia vývoje je dítě s matkou neoddělitelně spjato a tato provázanost pokračuje i v dalších fázích života dítěte. Vágnerová (2017) dokonce označuje

⁹ Autor (Warshak, 1996) jej charakterizuje pomocí tří složek: vřelost; pevnost; důslednost.

¹⁰ Např. roli sourozence můžeme zkoumat z pohledu matky, otce, druhého sourozence, prarodičů atd.

sociální vývoj dítěte v prvním roce života jako *fázi dyády*, neboť rozvoj probíhá pomocí interakce matka-dítě. Matka je pro malé dítě nejdůležitějším sociálním partnerem, bývá tím, kdo zpravidla obstarává každodenní péči o dítě a uspokojuje jeho fyzické potřeby i potřebu jistoty a bezpečí. Tím se sama stává důležitou potřebou pro dítě (Vágnerová, 2017).

Také Langmeier a Matějček (2011) mluví o matce jako o tom, kdo zpravidla odpovídá za péči o dítě a uspokojuje jeho fyzické i psychické potřeby, ale zároveň dodávají, že je současně i základnou *pro* jeho vztah k jiným lidem a pro budování důvěry v okolní svět. Proto je její absence v útlém věku dítěte tou *nejvážnější hrozbou pro jeho vývoj* (Langmeier & Matějček, 2011).

Vztah matky a dítěte je pro jeho další vývoj stěžejní (Langmeier & Matějček, 2011), a proto se mu věnuje velké množství odborníků. Nejdůležitějšími pracemi na tomto poli jsou pravděpodobně souhrnná díla Reného Spitze, Johna Bowlbyho, Mary Ainsworth a Margaret Mahler, kteří se zabývají základy vztahu matka-dítě a jeho nejranějšími fázemi.

Studiem konkrétních vlivů matky na dítě se samozřejmě zabývá mnoho odborníků i dnes. Murray et al. (2011) například provedli šestnáct let trvající longitudinální výzkum realizovaný pomocí dotazníkových šetření a pozorování (na vzorku sedmi set dvou matek a jejich dětí), ve kterém našli souvislost mezi nejistou vazbou dítěte k matce a jeho *deprezí* v období dospívání. Tato asociace byla propojena sníženou ego resiliencí potomka i několik let před započítáním deprese. Zvýšení výskytu symptomů deprese¹¹ mezi třináctým a čtrnáctým rokem dítěte bylo ve studii se skoro tisícem respondentů (N=976) autorů Wang a Kenny (2014) predikováno také tvrdou slovní výchovou¹² ve třinácti letech dítěte. Dle autorů zvyšoval (ve sledovaném období) tento druh výchovy také pravděpodobnost *problémového chování* dítěte.

Jako ohrožující se ve studii (Murray et al., 2011) ukázala také postnatální deprese matky, která signifikantně zvyšovala riziko výskytu *deprese* u jejich potomků v období dospívání. Fransson et al. (2020) provedli podrobný dotazníkový výzkum na více než tisícovce matek (N=1 093) a došli k závěru, že deprese matky zvyšuje riziko také *problémového chování* batolete. Dle jejich výsledků uváděly nejvíce problémového chování

¹¹ Symptomy deprese byly zjišťovány pomocí sebehodnotícího dotazníku administrovaného adolescentům.

¹² Nástroje výchovy byly zjišťovány pomocí dotazníku, který vyplňovali oba rodiče. Tvrdá slovní výchova byla popsána jako využívání křičení na dítě, nadávek atp. Autoři (Wang & Kenny, 2014) zkoumali zvlášť výchovu matky a otce, ale dle jejich výsledků byla tvrdá slovní výchova využívána v rámci rodičovské jednotky podobně.

u dítěte ty matky, které referovaly symptomy deprese jak v těhotenství, tak po porodu, a poté matky se symptomy pouze v době těhotenství. Matky se symptomy deprese pouze v postnatálním období uváděly nejméně behaviorálních problémů batolete, ale stále signifikantně více než matky bez symptomů deprese v těhotenství a po porodu.

Wu et al. (2019) pak popisují, že častější reportované symptomy deprese matky zřejmě snižují schopnost matky emocionálně se angažovat ve vztahu s dítětem a také mu poskytovat materiální podporu (hračky a pomůcky k podpoře mentálního vývoje), což negativně ovlivňuje a znesnadňuje jeho *kognitivní růst a vývoj* měřený vývojovými škálami. K těmto závěrům došli ve svém šestnáct let trvajícím longitudinálním výzkumu s osm set sedmdesáti pěti respondenty. Raby et al. (2015) také prováděli longitudinální výzkum a na vzorku dvě stě čtyřiceti tří participantů dokonce našli pozitivní vztah mezi mateřskou citlivostí pozorovanou v prvních třech letech dítěte a jeho *akademickými úspěchy*¹³ až do třiceti dvou let, a to i po odstranění nežádoucích proměnných¹⁴.

Chivers et al. (2012) ve své studii zkoumali souvislost reportovaného chování a charakteristik matky s *obezitou* dětí a adolescentů (N=1 403). Zjistili, že nižší vzdělání matky je asociováno s obezitou dítěte, a tuto spojitost vysvětlují tím, že méně vzdělané matky mají méně znalostí o zdravé výživě a zdraví obecně. Dle jejich závěrů je obezita dětí i adolescentů také spojená s kouřením matky v průběhu těhotenství, a to i přesto, že toto chování také korelovalo s *nižší porodní váhou* dítěte (zejména u chlapců). V další studii (Larkin & Otis, 2019) pak bylo zhoršené zdraví dítěte asociováno také s vyšším stresem matky, a naopak častější interakce matky s dítětem korelovala s výborným hodnocením *zdraví* dítěte. Data v této studii byla získána pomocí dotazníků, které byly administrovány tři tisícům sedm set dvanácti matkám průměrně patnáctiměsíčních dětí.

2.2 Role sourozence

Role sourozence může nabývat velmi rozmanitých podob, neboť rodinné sourozenecké konstelace se velmi liší v závislosti na pořadí, pohlaví a věkovém odstupu všech dětí (Adler, 1999). Díky tomu může v rodině existovat mnoho sourozeneckých rolí najednou, které jsou do velké míry neměnné (vždy bude jeden sourozenec mladší a druhý starší a třetí nejstarší), ale které mohou zároveň nabývat různých specifik v závislosti na konkrétním kontextu a situaci.

¹³ V průběhu dětství měřeno výkonnostními testy a v dospělosti pomocí nejvyššího dosaženého vzdělání.

¹⁴ Vzdělání matky a socioekonomická úroveň matky ve třech a půl letech dítěte.

I přes velkou variabilitu a podmíněnost kontextem jsou tyto role zásadní pro rozvoj dítěte v dané rodině, neboť mohou ovlivňovat chování rodičů k dítěti a nabízí zprostředkování rozmanitých interpersonálních zkušeností (Adler, 1999). Vztah se sourozencem je jedním z centrálních vztahů života mladého člověka a je vtisknut hluboko do myšlenek, zvyků a chování mladých lidí (Davies, 2019). Díky sourozenci se dítě může mnohé naučit nápodobou nebo pozorováním a může se trénovat ve vnímání pocitů druhého, kooperaci, vyjednávání či prosté komunikaci. Důležité je, že na rozdíl od role kamaráda (vrstevníka) je styk se sourozencem nevyhnutelný a děti se musejí spolu naučit fungovat v blízkém kontaktu i přes případné konflikty a problémy (Vágnerová, 2017).¹⁵

Pozitivní vliv sourozenců na sociální kompetence předpokládají také Bobbitt-Zeher et al. (2016), kteří analýzou statistických dat z let 1972 až 2012 zjistili, že počet sourozenců může ovlivňovat *pravděpodobnost rozvodu a spokojenost v manželství* v dospělosti. Konkrétně snižuje každý sourozenec pravděpodobnost rozvodu o 3 %. Autoři tuto závislost vysvětlují tím, že dítě, které vyrůstá se sourozenci, se může trénovat ve vyjednávání s blízkými osobami a dalších sociálních dovednostech. Čím více sourozenců tedy má, s tím více různými osobnostmi přijde do těsného kontaktu, a tím více variabilních strategií musí využívat v každodenním životě. Autoři ale navrhují také alternativní vysvětlení, kdy větší počet sourozenců formuje očekávání o vlastní prokreační rodině a poskytuje větší sociální síť, která působí jako opora a snižuje jejich pravděpodobnost rozvodu.

Další zkoumanou oblastí je například vliv sourozenců na *vnímání a prožívání vzdělání*. Davies (2019) pomocí rozhovorů se sto šestnácti dětmi a adolescenty zkoumala, jak sourozenci zasahovali do jejich vzdělávání. Zjistila, že se mladší učili ze zkušeností svých starších sourozenců se školou a používali je ke srovnávání vlastních (ne)úspěchů. Starší sourozenci oproti tomu pociťovali ovlivňování skrze subjektivně vnímané normy vyvstávající z role staršího sourozence (např. nutnost ochraňovat mladšího, zodpovědnost atp.). Participanti (nehledě na pořadí narození) pak vnímali velký vliv na své školní postavení, pokud jejich sourozenec studoval na stejné škole.

Konkrétní dopady počtu sourozenců v rodině na jejich *vzdělání* sledovali francouzští vědci Adli et al. (2010). V jejich výzkumu, založeném na statistických údajích o domácnostech a vzdělání z roku 1992, neměl počet sourozenců velký vliv na dosažení

¹⁵ Samozřejmě ale existují výjimky, pokud spolu sourozenci například nebydlí apod. (pozn. autorky).

základního vzdělání, ale měl signifikantní negativní efekt na dosažení vzdělání vysokoškolského. Děti se sourozenci tak měly významně nižší pravděpodobnost získání vysokoškolského titulu oproti jedináčkům.¹⁶ Podrobnější analýzu statistik v několika evropských zemích provedli Kalmijn a van de Werfhorst (2016), kteří našli negativní korelaci mezi počtem sourozenců a dokončeným vysokoškolským vzděláním také v České republice.

Dopady sourozenců na vzdělání dítěte se pokouší vysvětlit „*teorie dělení zdrojů*“ (*resource dilution theory*). Dle této teorie jsou zdroje rodičů konečné a při narození dalších dětí musí docházet k jejich dělení. Sourozencům se tedy dostává menších zdrojů (materiálních i psychologických), než v případě, že by byli jedináčci, což může vést ke snížení potencionálních možností dítěte (Downey, 2001). Přesto, že Downey (2001) pracuje s kontextem amerického školství, které se liší od českého¹⁷, tato teorie je do jisté míry přenositelná i do českého kontextu, neboť mezi zdroje zahrnuje také péči rodičů, možnost navštěvovat mimoškolní aktivity a materiální potřeby dítěte. Na druhou stranu Downey (2001) také uvádí, že dělení zdrojů mezi více sourozenců může mít pozitivní vliv na děti v případě, že se jedná o negativní zdroje rodičů (zneužívání, násilí, necitlivost), neboť i tyto zdroje se mezi sourozence mohou rozložit a jejich vliv se tím může zmírnit.

Argumenty podporující platnost teorie dělení zdrojů představuje Schmeer (2009) ve svém výzkumu, který pracoval s daty získanými na Filipínách a zaměřoval se na změny ve *školních výsledcích dětí* v závislosti na změnách počtu sourozenců v domácnosti. Autorka (Schmeer, 2009) našla signifikantní negativní souvislost mezi příchodem mladšího sourozence do domácnosti a vzděláním dítěte do devíti let, která odpovídá předpokladům teorie dělení zdrojů, ale také signifikantně negativní spojení mezi odchodem sourozence z domácnosti a vzděláním dítěte od devíti do devatenácti let. Tuto souvislost autorka (Schmeer, 2009) vysvětluje možným zvýšením zátěže dítěte (více domácích povinností), ale také možným zmenšením zdrojů domácnosti, které mohly být poskytnuty odcházejícímu sourozenci (k dosažení vyššího vzdělání nebo založení vlastní domácnosti).

¹⁶ Autoři (Adli et al., 2010) také pracovali se vzděláním středním, ale kvůli odlišnostem ve francouzském a českém vzdělávacím systému autorka této práce nalezené souvislosti nerozebírá.

¹⁷ Zejména tím, že možnosti vzdělávání v USA jsou do velké míry ovlivněné financemi rodiny (pozn. autorky).

Na základě výše zmíněných výzkumů je možné shrnout, že role sourozenec má zásadní dopady na vývoj dítěte a další práce by se tedy měly zabývat jejím komplexním a podrobným zkoumáním a popisem.

2.3 Role prarodičů

Prarodiče mají důležitou funkci v rodině. Matějček (2005) uvádí, že:

[Prarodiče] Mohou pro dítě znamenat v budoucnosti velkou výchovnou hodnotu [...]. Budou dítě uvádět do svého světa, budou spojovat v jeho představách současnost s minulostí, budou mu předávat tradice a osvědčené hodnoty. A co víc, na postoji mladých rodičů k nim se bude formovat postoj tohoto dítěte k těmto dnešním jeho rodičům za nějakých třicet, čtyřicet let, až tito rodiče budou sami staří. (s. 46)

Zároveň varuje před překrýváním prarodičovské a rodičovské role, které může mít dlouhodobé negativní následky na vývoj dítěte, a vyzývá k jejímu vymezování jak ze strany rodičů, tak prarodičů (Matějček, 2005).

Stejně jako u ostatních rodinných rolí je role prarodiče velmi individuální a záleží na kontextu konkrétního systému. Díky dynamickému vývoji naší společnosti v průběhu posledního století ale pozorujeme také obecné společenské vlivy, které tuto roli zásadně proměňují.

Díky prodlužování průměrné délky života v západní společnosti se dle Giarrusso a Silverstein (1996) zvětšila pravděpodobnost, že prarodiče budou ve své roli déle, než tomu bylo v minulosti, a díky snižující se porodnosti bude narůstat význam jednotlivých vnoučat v jejich životě, neboť jich budou mít méně.¹⁸ Z těchto trendů usuzují, že vztahy mezi prarodiči a jejich vnoučaty mohou být důležitější než v minulosti. K těmto úvahám je však nutné dodat také současnou převažující prevalenci nukleárních rodin (Soukup, 2011; Giddens & Sutton, 2013), díky které prarodiče s dětmi (oproti minulým vícegeneračním uspořádáním) již ve většině případů nebydlí v jedné domácnosti a nemusí s nimi být v každodenním kontaktu.

S trendem nukleárních rodin ve 21. století pracuje Bengston (2001), který sice nepopírá změny v uspořádání domácností, ale odmítá názory o snižujícím se významu širší rodiny. Dle jeho hypotéz jsou multigenerační vztahy naopak stále důležitější, nabývají stále

¹⁸ Autorky (Giarrusso & Silverstein, 1996) do svých úvah bohužel nezahrnují trend posunování rodičovství do pozdějšího věku, o kterém mluví Thorová (2015).

rozičnějších struktur a plní mnohé funkce. Vícegenerační vztahy se tak stávají hodnotným zdrojem pro všechny členy rodiny a mohou poskytovat péči, lásku, pomoc a podporu, ať se jedná o vztahy mezi biologickými členy nebo o získaná pouta v rodině.

Autorky Glaser a Hank (2018) zdůrazňují velkou cross-kulturní variabilitu role prarodiče a doporučují provádění podrobných analýz sociálních a demografických kontextů (například průměrné délky života, porodnosti, norem a očekávání ve společnosti), které by ji mohly ovlivňovat.

Takovouto analýzu provedla například socioložka Petrová Kafková (2015), která sekundární analýzou dat o České republice z evropského výzkumu zjistila, že 60 % prarodičů hlídá svá vnoučata, 57 % z nich každý den nebo týden. Častěji a intenzivněji se na péči podílejí babičky než dědečkové a ženatí dědečkové více než ostatní (rozvedení, vdovci atd.). Petrová Kafková (2015) tedy usuzuje, že se jedná zejména o samotnou péči babiček nebo společnou péči prarodičů-manželů.

Roli prarodičů (zejména babiček) v životě českých dětí dále zkoumaly socioložky Hasmanová Marhánková a Štípková (2014), které došly k podobným závěrům jako Petrová Kafková (2015). V jejich výzkumu četnost kontaktů s dětmi záležela (kromě pohlaví) na kvalitě vztahu rodičů a prarodičů. Na základě kvalitativní analýzy vytvořily také návrh typologie vzorců prarodičovství. Tato typologie je postavená na představách matek a babiček o tom, jaká by měla být role babičky v péči o vnoučata.

Hasmanová Marhánková a Štípková (2014) tedy rozlišují následující typy: 1) *Babička jako zaměstnání* – intenzivně se zapojují do (často až každodenní) péče o dítě a tráví s ním mnoho hodin i bez přítomnosti rodiče tak, aby pomáhaly harmonizovat rodinné fungování pracujících matek; 2) *Babička na telefonu* – sice pomáhají s intenzivní péčí o dítě i v nepřítomnosti rodičů, ale pouze nárazově a v případě potřeby; 3) *Babička jako vynucená pomoc* – míra pomoci je podobná jako u předchozího typu, ale není samozřejmostí a matky o ni musejí žádat; 4) *Babička na zážitky* – z vlastní iniciativy tráví čas s dětmi bez přítomnosti rodičů, neobstarávají však běžnou péči a pomoc, ale poskytují zábavu dětem; 5) *Babička jako návštěva* – kontakt s dětmi pouze za přítomnosti rodičů a bez vlastní iniciativy, o dítě nijak nepečují; 6) *Nepřítomní prarodiče* – minimální nebo žádný kontakt.

Tyto vzorce jsou dle autorek (Hasmanová Marhánková & Štípková, 2014) vytvářeny na základě očekávání zapojených osob a neustálého balancování mezi autonomií a závislostí

rodičů na prarodičích. Z toho lze soudit, že role prarodičů ve vývoji dítěte do velké míry podléhá představám dospělých v rodině. V některých případech mohou mít prarodiče pouze okrajový vliv, jindy mohou figurovat v roli významného pečovatele, který pomáhá s obstaráváním každodenních potřeb dítěte a zásadně tak ovlivňuje jeho vývoj.

Role prarodiče je tedy vždy součástí rodinného systému, ať jsou či nejsou sami prarodiče opravdu přítomní, a může tak dítě významně ovlivňovat. Amato a Cheadle (2005) například zjistili, že rozvod prarodičů byl asociován s nižším *dosazeným vzděláním*, horší *kvalitou vztahu s rodiči* a více *manželskými problémy* u jejich vnoučat. Dle autorů (Amato & Cheadle, 2005) byly sice statistické rozdíly malé, ale i přesto nezanedbatelné vzhledem k tomu, že rozvod prarodičů proběhl mnoho let před měřením ukazatelů u jejich vnoučat a více než 90 % z těchto vnoučat v době rozvodu ještě ani nebylo narozeno.

Díky své rozmanitosti a kulturní podmíněnosti dnes není role prarodičů ve vývoji dítěte prozkoumána do hloubky a autorka této práce se domnívá, že výzkumy na toto téma mohou v budoucnu přinést zajímavé a důležité poznatky.

3 Role otce

Otcovství popisuje nejen biologický vztah muže a jeho potomka, ale také se jedná o právní vztah otce k dítěti, který stanovuje výchovnou a vyživovací povinnost daného muže (Hartl & Hartlová, 2000). Dle tohoto jednoduchého vymezení by se měl otec angažovat v každodenním životě dítěte nejen materiálním zajištěním, ale také psychickým vedením a podporou jeho vývoje, a pokud o otci uvažujeme pouze jako o biologickém rodiči, zužujeme tím bohatý význam tohoto pojmu.

Americký psycholog Michael L. Lamb, který se studiu role otce věnuje již od 70. let minulého století a je odborníkem v této oblasti, na otcovství také pohlíží komplexněji než jako na pouhé biologické pouto. Na základě studia dostupné literatury definuje tři základní aspekty otcovství, které jsou dle něj pilíři role otce: 1) *Materiální zabezpečení rodiny*; 2) *Přímá interakce s dětmi při péči, disciplinování, vzdělávání, hře a dalších aktivitách*; 3) *Vztah s matkou* (Lamb, 2000).

Lamb (2000) hovoří také o čtvrté možné dimenzi *Morálního a etického vedení dětí*, která je dle něj důležitá zejména u nábožensky orientovaných společností, a i tam ji většinou provádí matky a otcové spíše dohlížejí na plnění stanovených norem a principů.

Autor (Lamb, 2000) upozorňuje, že se ale nejedná o plný výčet dimenzí¹⁹, ale pouze o ty základní a poměr jejich důležitosti se liší v závislosti na kontextu rodiny a kultury. Uvádí však, že někteří autoři se omezují pouze na zkoumání jednoho ze zmíněných pilířů a takové studium otcovství nemůže být úplné, neboť ignoruje jeho komplexitu a bohatost (Lamb, 2000).

Na základě analýzy dostupné literatury dochází také k rozdělení dvou základních cest, jak otec ovlivňuje vývoj svých dětí, a to přímým a nepřímým působením (Lamb & Tamis-LeMonda, 2004/1976). *Přímý vliv* má otec skrze své chování, postoje, výchovu, hru, péči nebo zanedbávání. *Nepřímý* pak skrze to, jak působí na jiné osoby a sociální i životní podmínky rodiny.²⁰ Lamb a Tamis-LeMonda (2004/1976) shrnují, že se mnozí odborníci shodují, že nepřímý vliv otce na vývoj může být dokonce důležitější než jeho přímé působení.

Otcovství tedy není pouhá jednorázová změna při narození dítěte nebo pouhá interakce muže s ním, ale jedná se o dynamický, dlouhodobý a komplexní fenomén zasahující do mnoha aspektů života muže i celé rodiny od početí prvního potomka až do smrti posledního.

3.1 Stručné dějiny socio-kulturního vývoje otcovství

Italský psychoanalytik Luigi Zoja (2005) popisuje socio-kulturní vývoj otcovství a archetypu otcovství až do 21. století. Dle něj není role otce stanovená přírodními zákony tak jako role matky, ale jedná se o umělý konstrukt či program, který muži přijímají záměrnou volbou. Právě přijetí či vynoření této role v prehistorických dobách bylo dle něj začátkem lidské kultury.

Zoja (2005) dále mluví o patriarchálních společnostech Antiky, které paradoxně znesnadňovaly roli otce, neboť muže spojovaly s institucemi a zbavovaly jej spontaneity. Otec se tak stáhnul z rodinného života a podílel se spíše na fungování společnosti. Z antiky vyrůstající římský svět stále uznával otce jako pilíř společnosti, ale také došlo k jeho návratu do sféry rodiny. Již v této době bylo otcovství rozhodnutím muže a nestačila k němu pouze biologická vazba s potomkem. Otec bezvýhradně rozhodoval o životě a smrti svých dětí (a manželky) až do své vlastní smrti a dle autora (Zoja, 2005) byla v této době autorita otce na svém vrcholu. Warshak (1996) také uvádí, že v případě rozvodu manželství nebyly

¹⁹ Dokladem toho je například práce Dudové a Hastrmanové (2007) viz kapitola 3.2.1.

²⁰ Tedy zejména svým vztahem k matce dítěte a naplňováním své role živitele pozn. autorky.

vedeny žádné procesy o svěření do péče, ale tato zodpovědnost (a zároveň privilegium) automaticky náležela otci.

S úpadkem mravů a nárůstem počtu nemanželských dětí a rozvodů v Římě²¹ byla právně stanovena povinnost otce zaopatřit své děti (Lenzen, 1991; Mulliez, 1990, podle Zoja 2005). Nejednalo se o nařízení otcovství v plném slova smyslu, ale pouze o alimentární povinnost, která byla nastavena oboustranně, a děti také dostaly povinnost zajistit své rodiče²². Zoja (2005) uvádí, že právě tím se vydělila *role živitele*, která byla dle autora málo psychicky důležitá a spíše instrumentální a *role otce*.

Zoja (2005) dále vysvětluje, že během následného rozmachu křesťanství došlo k výraznému omezení patriarchálních struktur ve společnosti a důležitost archetypu otce byla nahrazena společenskou hierarchií²³. Další vývoj otcovství nastal dle autora v období reformace, kdy protestantské smýšlení opět posílilo figuru otce, který ztělesňoval ideu rozumu a cílevědomosti. Paradoxně se ale protestanství poháněné snahou o aktivitu a svobodu, iniciované obratem k otcovskému principu, zasloužilo o jeho narušení. Jako vrchol těchto procesů Zoja (2005) popisuje revoluční snahy, které akcentovaly rovnost a bratrství, a které dále oslabovaly principy otcovství ve společnosti.

I přes oslabování patriarchálních principů ve společnosti byl otec v rodině novověku stále vzorem, učitelem a autoritou. Pracoval v blízkosti svého domova a se svými dětmi i zbytkem rodiny trávil mnoho času. Matka zaopatřovala primární péči po narození dítěte, ale synové²⁴ následně přecházeli do péče otce, který je uváděl do světa a předával jim své zkušenosti a znalosti (Warshak, 1996; Zoja, 2005).

Warshak (1996) také dodává, že v případě rozluky manželství přecházeli potomci do péče otce. Ve vzácných případech, kdy se hlavním pečovatelem stala matka, neměl otec alimentární povinnost.

Zásadní změna otcovství nastala s příchodem průmyslové revoluce. Otcové z nižších sociálních vrstev hromadně opouštěli dosavadní způsob obživy a začínali pracovat v městských továrnách. Již nemohli mít tak zásadní podíl na výchově svých potomků, neboť

²¹ Od 2. st. n. l. (Zoja, 2005).

²² Zoja bohužel neuvádí, jak byla nastavena povinnost matek zabezpečit své dítě (pozn. autorky).

²³ Církev, aristokracie, král atd. (pozn. autorky).

²⁴ Zoja (2005) nerozvádí, kdo z rodičů zajišťoval péči o dívky (pozn. autorky) a Warshak (1996) ve své práci pohlaví nespecifikuje.

většinu dne trávili mimo domácnost (Warshak, 1996; Zoja, 2005). Lamb (1976) též popisuje změnu role otce s příchodem průmyslové revoluce a dál rozvádí, že ji provázelo také rychlé a striktní rozdělení zodpovědnosti v rodině. Otcové pracující mimo domov již nemohli své děti zapojovat do práce, předávat jim své zkušenosti a vtahovat je do světa dospělých, takže ze zásadního činitele socializace se stali primárně živiteli rodiny. Matky, které do té doby pečovaly zejména o nejmenší děti, musely převzít plnou zodpovědnost i za jejich další výchovu. Warshak (1996) popisuje také změny v porozvodovém uspořádání, které v této době nastávaly a přinášely myšlenky o důležitosti mateřské péče. Konkrétně uvádí zásadní dopad Talfourdova zákona²⁵, podle kterého mohly být děti do sedmi let ze zákona svěřovány do péče matky. Předpoklad byl ale takový, že v předškolním věku budou opět navraceny do péče otce. Warshak (1996) zdůrazňuje, že se jednalo o unikátní rozhodnutí, které předpokládalo pružné změny v porozvodovém uspořádání dle aktuálních potřeb dítěte. Dodává ale:

To, co mohlo být začátkem trendu více individualizovaného rozhodování při svěřování dětí, se však nakonec stalo jen novým stereotypem, který nahradil dřívější: celková preference matek nyní nahradila dřívější celkovou preferenci otců (Warshak, 1996, s. 25).

Zoja (2005) upozorňuje, že sociální změny se netýkaly jen chudých rolnických rodin, protože nedůstojný obraz otce vyčerpaného z práce a života ve městě pronikal i do ostatních vrstev a započínal dobovou změnu a kritiku obrazu otce.

Tento úpadek pokračoval i během světových válek a byl jimi ještě umocněn, neboť otcové byli odtrženi od svých rodin a padly velké symboly otcovské autority - monarchistické říše. Některé byly nahrazeny diktátorskými režimy, ale i ty kvůli své krutosti oslabovaly obraz otce (Zoja, 2005).

3.2 Otcové současnosti

Warshak (1996) mluví o soudobém tzv. *kultu mateřství*, který je založen na snižování role otce v životě dítěte a staví na předpokladech, že „(1) Ženy jsou od přírody lepšími rodiči než muži a (2) matky jsou pro děti důležitější než otcové.“ (Warshak, 1996, s. 15). Popisuje, že tento *kult* má kořeny ve společenských změnách, které přinesla průmyslová revoluce (viz podkapitola 3.1.), kdy otcové neměli na své děti tolik času jako dříve a ani nemohli

²⁵ Ten byl dle Warshaka (1996) přijat roku 1839 ve Velké Británii.

využívat jejich práce, proto se úpadku svého postavení nebránili. Matky tuto změnu vítaly, protože jim dávala více moci a privilegií, než mívaly (Warshak, 1996).

Dopady existence tohoto *kultu* se dle Warshaka (1996) nejzávažněji projevují v porozvodové péči o potomky, protože způsobily, že děti zůstávaly ve výhradní péči matky (a dle statistik z kapitoly 1 ve velké míře stále zůstávají). Role otce tak byla výrazně upozaděna a je v zájmu dětí, aby byl zmiňovaný *kult* oslaben a aby se k porozvodovým uspořádáním přistupovalo individuálně, ne na základě společenských stereotypů a zvyků.

Autor je toho názoru, že narušení kultu mateřství je ku prospěchu také všem matkám a otcům. Na matky klade stereotypní postoj velký společenský tlak, protože „pro příliš mnoho žen se mohu stalo musím.“ (Warshak, 1996, s. 17) a otcům ubírá na sebevědomí, možnostech a právech a zbavuje je možnosti smysluplného kontaktu s vlastními dětmi (Warshak, 1996).

Současnou situaci popisuje i Zoja (2005) velmi negativně. Dle něj se v moderní době obraz otce rozkládá a jeho důležitost stále ustupuje. Děti již k otci nevzhlíží jako ke vzoru, ale nové vzory hledají u svých vrstevníků či starších dětí, netráví s otcem svůj volný čas a nenechávají jej naplňovat roli učitele. Naopak samy soudí jeho schopnosti měřítky tržní společnosti a otcova hlavní role spočívá v materiálním zabezpečení rodiny (Zoja, 2005).

Současné rozdíly mezi mateřskou a otcovskou péčí ve svém výzkumu intaktních australských rodin (N>4000) dokládá Craig (2006). Z její analýzy statistických a dotazníkových dat vyplývá, že i v rodinách, kde mají oba rodiče podobné socio-ekonomické charakteristiky (vzdělání, práce na plný úvazek), matky poskytují dětem více péče a také existuje rozdíl mezi konkrétními způsoby péče matek a otců. Otcové věnují relativně více²⁶ času interaktivním způsobům péče a méně fyzické péči o dítě. Důležitý je dle Craig (2006) fakt, že fyzická péče je zpravidla více časově podmíněná a úkon musí být vykonán v konkrétní čas (např. je nutné, aby se ihned po probuzení dítě přebalilo). Matky jsou tedy ve větším časovém stresu. Otcové také signifikantně méně obstarávají s dítětem spojené cestování a pouze výjimečně jsou s dítětem sami (Craig, 2006). Hook a Wolfe (2012) také přidávají poznatek, že otcové tráví s dětmi více času přes víkend než ve všední dny a v tyto volné dny jsou s nimi také více bez přítomnosti matky.²⁷ Craig (2006) usuzuje,

²⁶ Ale stále absolutně méně než matky.

²⁷ Jejich výzkum (Hook & Wolfe, 2012) byl proveden deníkovou metodou a zúčastnilo se jej více než čtyři tisíce otců z USA, Německa, Norska a Spojeného Království.

že otcové figurují zejména jako „pomoc matce“, ale nenahrazují ji. To je také jeden z důvodů, proč by v případě rozvodu mohli mít větší potíže se zajištěním potřebné péče.

K závěru o nevyrovnanosti rozdělení péče došli i García-Mainar et al. (2011), kteří na základě srovnání statistik pěti evropských zemí udávají, že tento rozdíl mezi péčí matky a otce byl v jejich výzkumu v rozmezí 5:1 (Španělsko) a méně než 2:1 (Dánsko). Uvádějí, že v rodinách s vyšším příjmem trávili oba rodiče více času péčí o dítě.

I přes poměrně negativní názory a výsledky citovaných autorů však existují náznaky, že se situace otců a dětí zlepšuje. To mohou dokládat i trendy ve statistikách porozvodového uspořádání uváděné v kapitole 1 nebo práce autorů Bakermans-Kranenburg et al. (2019), kteří studiem výzkumů z roku 1975 a 2010 shrnují, že v západní kultuře došlo k tří až šestinásobnému prodloužení času, který otcové tráví péčí o dítě.

Někteří autoři (McGill, 2014; Bosoni 2014; Dudová & Hastrmanová, 2007; Fajfeta et al., 2014; Hook & Wolfe, 2012) již dnes pracují s konceptem „nového otce“, „involverovaného otce“, „pečujícího otce“ či „angažovaného otce“.²⁸ Od takového otce se očekává nejen naplňování role živitele rodiny, ale také to, že bude rovnocenným partnerem matky a bude obstarávat nejen interaktivní péči o dítě, ale také tu fyzickou (McGill, 2014). První vynoření pečujícího otce ve společnosti a kultuře zasazuje Lamb (2000) do poloviny 70. let minulého století, kdy se „aktivní rodičovství“ stalo centrálním komponentem prototypu „dobrého otce“.

Bosoni (2014) tuto změnu z pouhého „živitele“ na „involverovaného otce“ vysvětluje působením několika faktorů. Těmi jsou: 1) *změny v rodinné struktuře* (oddalování odchodu od vlastních rodičů, oddalování zakládání vlastní rodiny, vysoká rozvodovost, nízká sňatečnost); 2) *masivní vstup žen na pracovní trh*; 3) *nárůst počtu dvoupříjmových rodin*; 4) *vyjednávání o dělbě práce a rolí ve vztahu*; 5) *sociální systém a státní rodinná politika*.

Pozitivní trendy zapojení otce do péče dnes dokládají i mnohé studie. Například Dotti Sani a Treas (2016) využili dat z jedenácti zemí z let 1965-2012 a zjistili, že matky i otcové tráví se svými dětmi stále více času²⁹. Dodávají, že tento trend je patrný zejména u osob s vyšším vzděláním, ale postupně prostupuje také do rodin, kde mají rodiče vzdělání nižší. Závislost péče o dítě na vzdělání rodiče vysvětlují především tím, že více vzdělání

²⁸ V anglických zdrojích pak například „caregiving father“, „nurturing father“ nebo „new father“.

²⁹ Jedinou výjimkou byla Francie, kde matky trávily s dětmi méně času.

rodiče znají vývojové benefity, které společný čas s rodičem dítěti přináší, a také mají zpravidla lepší materiální zajištění, díky kterému mají na péči více času (Dotti Sani & Treas, 2016).

Závislost vzdělání rodiče a péče o potomka zkoumali také Borràs et al. (2021). Ti se srovnáním dat ze Španělska z let 2002-2003 a 2009-2010 snažili zjistit, jaké faktory provázejí již zdokumentované zvýšení kvantity péče o dítě. Borràs et al. (2021) odhalili, že důležitější než časové možnosti páru, jsou právě individuální charakteristiky zkoumaného rodiče. U otců bylo zjištěno, že ke zvýšení kvantity péče o dítě přispívá vyšší vzdělání než základní, univerzitní vzdělání, pracovní doba končící před 17:00, nízký věk nejmladšího z dětí a malý počet dětí.³⁰ Zároveň potvrdili výsledky předchozích výzkumů vlastním závěrem, že došlo ke zvýšení kvantity péče u obou rodičů. Se zvýšením intenzity péče otce se tedy nesnížila intenzita péče matky. Na základě těchto zjištění formulují hypotézu, že větší zapojení otce do péče o dítě není výsledkem procesů zavádění genderové rovnosti v rodině, ale spíše výsledkem kulturního posunu směrem k intenzivnímu rodičovství (Borràs et al., 2021).

Cano (2019) využil stejných dat jako Borràs et al. (2021), ale zaměřil se na zkoumání péče samotné. Jeho závěry vysvětlují, že otcové ve sledovaném období zvýšili kvantitu fyzické péče o dítě (měnění plenek, krmení apod.) do té míry, že byla srovnatelná s péčí matek v této oblasti. Matky ale zvýšily kvantitu rozvojové péče (čtení, vzdělávání apod.), kterou vykonávaly častěji než otcové již při prvotním měření. V této oblasti se tedy rozdíl v kvantitě péče mezi rodiči ještě prohloubil. Wang a Binachi (2008) také popisují, že otcové, jejichž partnerky pracují, se do péče zapojují signifikantně více, než je tomu v případě otců, jejichž partnerky jsou bez práce, a to zejména pokud spolu pečují o novorozeně či batole.

Z výše zmíněných výzkumů tedy vyplývá, že otcové se zapojují do péče o své děti více než v minulosti, což je v souladu s konceptem „nového otcovství“. Na druhou stranu je tento trend doprovázen také růstem kvantity mateřské péče.

Při zkoumání současných otců je nutné si uvědomit, že konkrétní podoba otcovství v dané rodině nemůže být pouze osobní volbou a rozhodnutím otce, ale je závislá také na situaci na trhu práce, přístupu zaměstnavatele, rodinné a sociální politice státu, vzdělání členů rodiny a životním způsobu rodiny (Fajfeta et al., 2014). S tím souhlasí také

³⁰ U matek to byly následující proměnné: méně pracovních dnů; univerzitní vzdělání; nízký věk nejmladšího z dětí; malé množství dětí (ale u této proměnné byla zjištěna menší závislost než u mužů).

Rollè et al. (2019), kteří ve svém systematickém review čtyřiceti odborných článků na téma zapojení otce do péče dodávají, že většina autorů, která se tématem zabývá, si je vědoma této velké heterogenity tématu a určitým způsobem se jí snaží zapojit do designu či interpretace svých výzkumů.

3.2.1 Situace otcovství v České republice

O současném otcovství v České republice napsala zprávu pracovní skupina *Muži a rovnost žen a mužů* (Fajfeta et al., 2014). Uvádějí (Fajfeta et al., 2014), že oproti dalším evropským zemím je v České republice nízká podpora otcovství jak z hlediska státní politiky, tak v kontextu pracovního trhu a popisují proměny očekávání od otců v Česku v posledních letech.

Dle autorů (Fajfeta et al., 2014) došlo v 90. letech 20. století k obratu ve společnosti a od otců se začalo vedle finančního zabezpečování rodiny očekávat také větší a aktivnější zapojení do rodinného života a péče o děti (Fajfeta et al., 2014).³¹ Ve výzkumu agentury Mediaresearch (2010) dokonce současnou situaci pojmenovali jako „období přechodu od ‚tradičního‘ otcovství k ‚modernímu‘ pojetí a vnímání otcovství“ (Mediaresearch, 2010, s. 5).

Autoři (Mediaresearch, 2010; Fajfeta et al., 2014) ale upozorňují, že tento trend je závislý na kulturním, etnickém a zejména ekonomickém kontextu rodiny a nelze jej pozorovat v celé společnosti. I přes změny některých postojů tak ve společnosti stále převažuje tradiční model rodiny, kde otec rodinu živí a matka pečuje o děti (Mediaresearch, 2010).

Na základě interpretací statistik Českého statistického úřadu Fajfeta et al. (2014) popisují, že v našem kontextu existuje tento rodinný vývoj: do dvou let věku nejmladšího dítěte otec pracuje a matka je v domácnosti skoro ve všech rodinách; od tří do pěti let věku nejmladšího dítěte pracují oba rodiče v 55 % případů; od šesti do čtrnácti let nejmladšího dítěte pracují oba rodiče v 83,1 % případů.

I dle sociologického výzkumu z roku 2010 (Mediaresearch) jsou otcové stále hlavními živiteli rodiny (mají nejvyšší příjem z rodiny). Míra jejich participace na péči se pohybuje

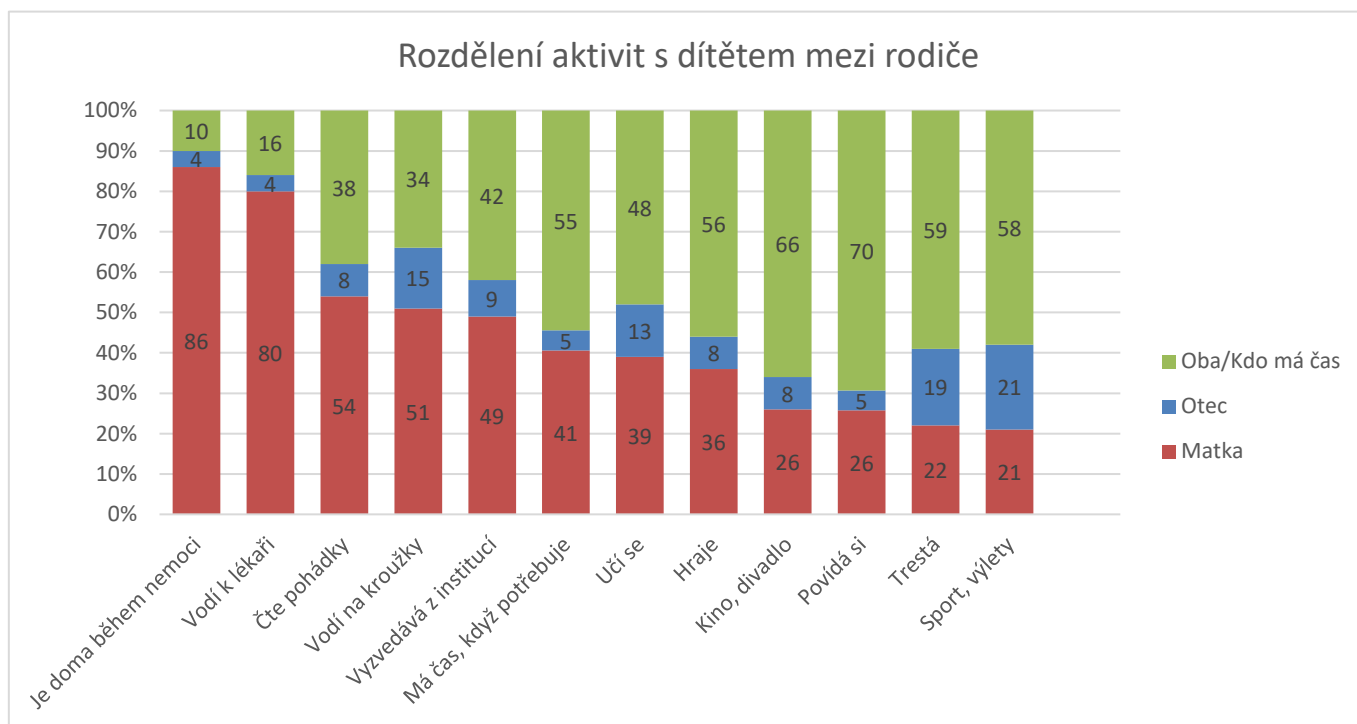
³¹ Tento obrat bohužel autoři nijak nevysvětlují, ani nedokládají daty, ale český výzkum Mediaresearch (2010) jej spojuje se zvyšujícím se zapojením žen na pracovním trhu a tendencemi k genderové vyrovnanosti. Lze tak předpokládat, že i v České republice budou hrát roli podobné faktory jako u změn otcovské role jinde ve světě, jak je popisuje např. Bosoni (2014) viz kapitola 3.2.

v rozmezí od 40 % do 20 % a je ovlivněna zejména pracovními podmínkami: vstřícností zaměstnavatele, zaměstnaneckými benefity, typem práce, pracovní pozicí. Tři čtvrtiny zapojených otců uvedlo, že jsou spokojeni s tím, kolik času s dětmi tráví, a největší je zapojení otců do volnočasových aktivit dětí. Konkrétně do povídání, společného sledování televize, hry s hračkami, surfování na internetu a sportu (Mediaresearch, 2010).

Analýzu aktivit prováděných s dítětem provedly i Maříková a Vohlídalová (2007) na základě dat z výzkumu Rodiče³² (Sociologický ústav AV ČR, 2005). Její výsledky jsou ilustrovány v grafu 2 a v zásadě doplňují zjištění agentury Mediaresearch (2010). Reportují, že žádná z kategorií není vykonávána hlavně muži, oba rodiče s dítětem tráví zejména volný čas (hra, návštěva kin a divadel, povídání, sport a výlety), ale také se oba v nadpoloviční většině rodin podílejí na trestání dítěte a jsou mu k dispozici v případě potřeby (Maříková & Vohlídalová, 2007).

Graf 2

Rozdělení aktivit s dítětem v rodinách, kde oba rodiče žijí ve stejné domácnosti (Maříková, & Vohlídalová, 2007, podle Sociologický ústav AV ČR, 2005)

³² Sociologický ústav AV ČR. (2005). *Rodiče: Reprezentativní výzkum 833 otců a 1165 matek žijících ve společné domácnosti alespoň s jedním dítětem do 18 let*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.

Výzkumem otcovství v českém prostředí se zabývaly také Dudová a Hastrmanová (2007). Ty ve svém kvalitativním výzkumu identifikovaly základní dimenze otcovství, ze kterých si každý otec vybírá a staví svou konkrétní a individuální otcovskou roli.³³ Dimenze (či repertoáry role) jsou následující: 1) *Otec jako živitel*; 2) *Otec jako pečovatel*; 3) *Otec jako významný blízký dítěte*; 4) *Otec jako vychovatel*; 5) *Otec jako učitel*; 6) *Otec jako partner při hře*; 7) *Otec jako hlava rodiny*; 8) *Otec jako představitel původu* (Dudová & Hastrmanová, 2007).

„Otcovství je v současné době tvůrčí a dobrodružný podnik bez jasně daných sociálních pravidel, ve kterém muž-otec podobně jako kutil vybírá a skládá jednotlivé normy a způsoby jednání.“ (Dudová & Hastrmanová, 2007, s. 21). Volba náplně role v naší společnosti je tedy závislá na rozhodnutí otce a je méně sociálně normovaná, než tomu bylo v minulosti.

Fajfeta et al. (2014) shrnují současný stav otcovství v ČR do dvou základních protichůdných tendencí: 1) *zvyšující se zapojení otce do péče o dítě a domácnost kvůli měnícímu se očekávání společnosti*;³⁴ 2) *snižující se zapojení otce do péče o dítě a chod domácnosti z důvodu jeho fyzické či psychické nepřítomnosti*.

3.3 Role otce ve vývoji

Otec představuje důležitý faktor ve vývoji dítěte, jehož vliv začíná před samotným narozením a pokračuje v průběhu celého života (Cabrera et al., 2014). Přesto, že role otce je závislá na mnoha proměnných daných kontextem rodiny i celé kultury, Cabrera et al. (2007a) navrhli kauzální model, který se snaží tyto proměnné popsat tak, aby další výzkumníci mohli snáze predikovat, jak působí na zapojení otce do výchovy a jaké mají dopady na samotné dítě.

V navrhovaném modelu (Cabrera et al., 2007a) jsou prediktory zapojení otce: 1) *Otcova výchova v jeho primární rodině*; 2) *Otcova kulturní historie* (etnicita); 3) *Otcova biologická historie* (psychopatologie, alkoholismus, zdraví); 4) *Osobní charakteristiky otce* (věk, vzdělání, rodičovský styl atp.); 5) *Osobní charakteristiky matky* (věk, vzdělání,

³³ Autorky Dudová a Hastrmanová (2007) se zabývají stejnou tematikou jako Lamb (2000) (jeho dimenze otcovství jsou uvedeny v kapitole 3.), ale jejich dimenze jsou rozděleny detailněji a založeny na empirickém výzkumu provedeném v České republice, a proto přišlo autorce této práce vhodné jejich dimenze uvést také.

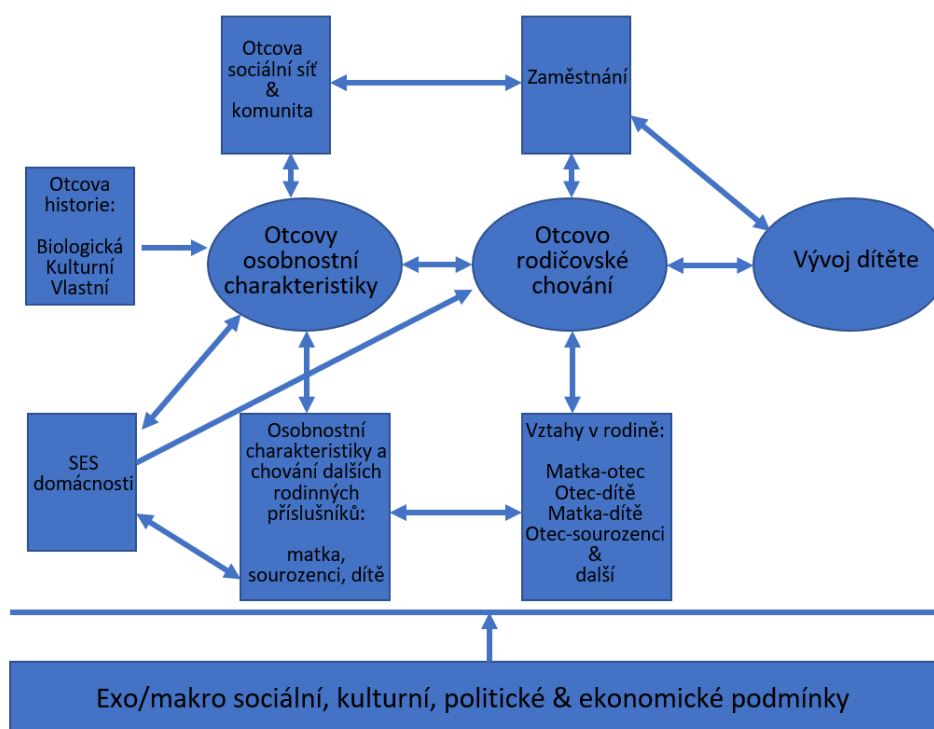
³⁴ Tato tendence odpovídá pojmu „*nový otec*“.

plodnost atp.); 6) *Životní kontext rodiny* (vztah rodičů, příjem, sociální síť atp.); 7) *Osobní charakteristiky dítěte* (věk, pohlaví, temperament atp.).

Autoři (Cabrera et al., 2014) tento model později revidovali tak, aby byl detailnější, zahrnoval více recipročních vztahů a lépe odpovídal bohaté dynamice reálného systému. Tento expandovaný model je znázorněn na obrázku 1.

Obrázek 1

Model zapojení otce do vývoje dětí podle Cabrera et al. (2014)

Oproti první studii (Cabrera et al., 2007a) se autoři ve druhé studii (Cabrera et al, 2014) věnovali také rozboru přímého vlivu otce a mediujících a moderujících faktorů vlivu otce tak, jak jsou dokumentovány v aktuálních výzkumech na toto téma. Na základě jejich studie (Cabrera et al., 2014) lze tedy mezi faktory, které ovlivňují vývoj dítěte, zařadit: 1) *Míra otcova zapojení do výchovy*; 2) *Podpora ze strany otce a jeho vnímavost vůči dítěti*; 3) *Otcův negativní přístup k dítěti*; 4) *Kvalita interakcí otec-dítě*.

Mezi mediující faktory lze zařadit: 1) *Působení otce na matku*; 2) *Poskytování finančních a materiálních zdrojů*. Moderátory vlivu otce na vývoj dítěte pak dle Cabrera et al. (2014) jsou: 1) *Faktory ovlivňující, jak se otec chová* (např. vztah otce k matce); 2) *Faktory interagující s chováním otce* (např. věk dítěte a deprese otce).

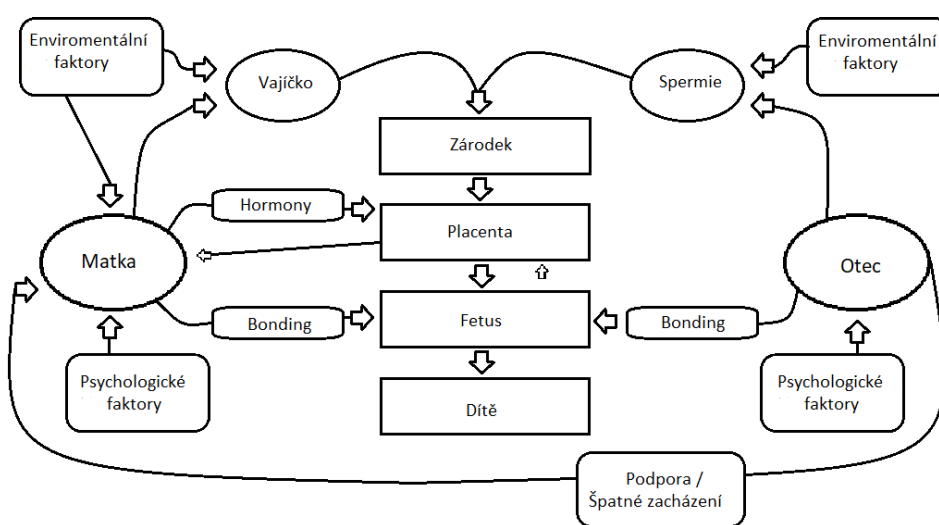
V následujících kapitolách budou faktory ovlivňující vývoj dítěte podrobně rozebrány dle toho, v jakých životních stádiích³⁵ můžeme pozorovat jejich dopad.

3.3.1 Role otce v prenatálním období

Partner hraje v průběhu těhotenství i před ním velmi důležitou roli a může přímo i nepřímo ovlivňovat vývoj dítěte. Tento proces zachycuje model Glover a Capron (2017) znázorněný na obrázku 2.

Obrázek 2

Model prenatálního rodičovství podle Glover a Capron (2017)

Dle autork (Glover & Capron, 2017) působí otec na plod přímo díky snahám o sblížení, ale také skrze své geny a chování. Glover a Capron (2017) jako příklad uvádějí výzkum Liang et al. (2014) provedený na myších, který naznačuje, že chování otce (konkrétně požívání alkoholu před početím) může mít přímý vliv na vývoj potomka skrze změny spermií. Tyto změny byly u potomků (myši) asociovány s *nižším kognitivním výkonem*.

Jako další příklad lze uvést *přímé* působení věku otce při početí na *zdraví* novorozence. V retrospektivní studii Khandwala et al. (2018), provedené na více než čtyřiceti milionech (N=40 529 905) novorozenců z období 2007 až 2016, byl vyšší věk otce asociován s horšími výsledky jeho potomka. Konkrétně měly děti otců starších čtyřiceti pěti let vyšší

³⁵ Dělení vývojových stádií až do adolescence je převzato z učebnice Vývojová psychologie: Proměny lidské psychiky od početí po smrt (Thorová, 2015), k časovému vymezení vynořující se dospělosti bylo využito dílo J. J. Arnetta (2004).

pravděpodobnost³⁶ *předčasného narození, nízké porodní váhy a nízkého Apgar skóre*. Děti otců starších padesáti pěti let měly také vyšší pravděpodobnost³⁷ *hospitalizace* na jednotce neonatální intenzivní péče a potřeby *asistované ventilace*. Věk otce nad čtyřicet pět let byl ve výzkumu také asociován s vyšší pravděpodobností *těhotenské cukrovky u matky*. Autoři (Khandwala et al., 2018) reportují, že zjištěná rizika spojená s vyšším věkem otce jsou sice malá, ale vzhledem ke zvyšujícímu se věku otců získávají v dnešní západní společnosti na důležitosti.

Nepřímo pak otec na prenatální vývoj působí svým vztahem k matce. Pokud svým chováním zhoršuje psychický stav matky, negativně ovlivňuje také vývoj nenarozeného dítěte. A naopak, působí-li jako podporující a pečující partner, může oslabovat symptomy deprese a úzkosti těhotné ženy (Glover & Capron, 2017).

Již samotná přítomnost otce v domácnosti těhotné matky může mít pozitivní vliv na vývoj dítěte, konkrétně na jeho *porodní váhu* (Alio et al., 2010; Cunningham et al., 2010; Padilla & Reichman, 2001). Cunningham et al. (2010) zjistili, že největší je vliv přítomnosti otce-manžela, ale signifikantní pozitivní vliv byl zjištěn také u nemanželského spoluzítí s otcem v jedné domácnosti. Matky, které žily bez otce dítěte, rodily děti se signifikantně *nižší váhou* (Cunningham et al., 2010) a měly signifikantně větší pravděpodobnost *předčasného porodu* (Alio et al., 2010).

Martin et al. (2007) zjistili, že matky s partnery zapojenými do těhotenství měly 1,5krát větší pravděpodobnost *získání prenatální péče* v prvním trimestru. Ty z nich, které kouřily, *omezily své kouření* až o třicet šest procent více než matky bez zapojených otců. Tyto ukazatele mateřské péče o své zdraví mohou (dle autorky této práce) působit preventivně i na zdraví samotného dítěte.

Jackson (2017) ve svém výzkumu sice nezaznamenal signifikantní vliv zapojení otce v prenatálním období na vývoj zdravého novorozence, ale zaznamenal signifikantně pozitivní vliv na *nervový vývoj*³⁸ zdravotně ohroženého novorozence. V dalším výzkumu (Jackson et al., 2016) se spolupracovníky zkoumal vliv zapojení otce v těhotenství, přítomnost otce u porodu a zapojení otce po narození dítěte na pravděpodobnost *získání*

³⁶ Oproti potomkům otců mladších čtyřiceti pěti let.

³⁷ Opět oproti potomkům otců mladších čtyřiceti pěti let.

³⁸ Nervový vývoj byl měřen zdravotnickým personálem pomocí vývojových škál.

*diagnózy*³⁹ do čtyř let života dítěte. Došli k závěru (Jackson et al., 2016), že zapojení otce před porodem nebo po něm není signifikantním prediktorem diagnostikování některé z poruch, zatímco absence otce při porodu je signifikantním prediktorem získání sledovaných diagnóz.

Zapojení otce do péče v prenatálním období nepřináší benefity pouze matce a dítěti, ale také otci samotnému. Ve výzkumu Chan et al. (2017) autoři zjistili, že ti involvovaní otcové, kteří se účastnili prenatálních vyšetření, brali si otcovskou dovolenou a pomáhali dětem s domácími úkoly, reportovali lepší zdravotní stav, méně symptomů deprese, více životní spokojenosti a také méně domácího násilí na partnerce než ostatní.

Bakermans-Kranenburg et al. (2019), kvůli doposud zjištěným benefitům otcovské péče, provádějí prenatální intervence pro otce, s cílem zapojit je do otcovství již v tomto období, posílit jejich pouto s dítětem, a tím pozitivně ovlivnit jeho další vývoj. Během intervencí jsou otcové pobídnuti k interakci s plodem, jenž je sledován ultrazvukem. Jeho pohyby a reakce jsou nahrávány a následně rozebírány s odborníkem, který poukazuje na důležité momenty interakce. Pozorování reakcí nenarozeného dítěte na otcovo chování (čtení, zpívání, masáž břicha matky) by dle autorů (Bakermans-Kranenburg et al., 2019) mohlo otcům pomoci k rychlejšímu přijetí otcovství a výraznějšímu zapojení do prenatální i postnatální péče.

Hypotéze autorů (Bakermans-Kranenburg et al., 2019) odpovídají také výsledky dotazníkového výzkumu Bronte-Tinkew et al. (2007), kde bylo zapojení otce (N=6 816) v průběhu těhotenství (přítomnost při návštěvách lékaře, mluvení na plod apod.) asociováno s pozitivním zapojením do péče po narození ve všech sledovaných doménách⁴⁰.

Působení otce v prenatálním období se tedy zdá být faktorem, jenž je v současné době málo prozkoumán, ale již se začínají objevovat výzkumy, které popisují benefity raného zapojení (Padilla & Reichman, 2001; Cunningham et al., 2010; Jackson et al., 2016; Glover & Capron, 2017; Chan et al., 2017; Jackson, 2017) a také návrhy intervencí, jak raný vztah otec-dítě posilovat už v těhotenství (Bakermans-Kranenburg et al., 2019).

³⁹ Zkoumané diagnózy byly: poruchy chování, poruchy učení, poruchy aktivity, poruchy užití řeči a jazyka, další vývojové poruchy.

⁴⁰ Kognitivně stimulující aktivity, vřelost a fyzická péče (výměna plenek, příprava krmení, péče v době nemoci, návštěva lékaře, koupání atd.).

3.3.2 Role otce v novorozeneckém a kojeneckém období

V raném věku otec zejména rozšiřuje sociální síť dítěte a figuruje jako pojistka pro případ, že by mateřská péče nebyla dostačující. Otec by svým pečujícím a milujícím přístupem měl doplnit či nahradit vazbu dítěte k matce, aby mohlo dojít k jeho dalšímu pozitivnímu vývoji (Vágnerová, 2017).

Vágnerová (2017) datuje počátek přímého významu otce pro dítě do druhé poloviny prvního roku. V tomto období začíná kojeneček rozlišovat i jiné tváře než matčinu, což je prvním krokem a základnou pro budování vztahu dítě-otec. Až poté, co jej dítě dokáže rozlišit od ostatních, se může otec stát významnou osobou v dětském vnímání. Otec sice nepřináší nové základní poznatky o světě, ale staví na již existujících znalostech, které dítě získalo interakcí s matkou. Zároveň kojenci přináší nové zkušenosti, neboť se jeho přístup k dítěti liší a již touto odlišností obohacuje repertoár interakcí dítěte (Vágnerová, 2017).

Jak však bylo rozebráno v předchozích kapitolách (3.3 a 3.3.1), vliv otce na dítě můžeme pozorovat dlouho před tím, než je dítě samo schopno otce rozpoznat, a to v celé řadě domén vývoje.

Enstad et al. (2019) například ke svému výzkumu využili informace o skoro třiceti tisících novorozencích (N=29 168) a jejich rodičích a na základě dostupných demografických dat zjišťovali, zda existuje vztah mezi socioekonomickým statusem⁴¹ (SES) otce a porodní váhou dítěte⁴².

Autoři (Enstad et al., 2019) našli vyšší pravděpodobnost *nízké porodní váhy* (pod 10. percentilem) a *mortality* v prvním roce života u dětí, jejichž otec buď pocházel z rodiny s nízkým SES, měl nízký SES v době narození dítěte, nebo splňoval obě podmínky zároveň. Největší rozdíl (oproti dětem otců, kteří měli po celý život vysoký SES) vykazovaly děti otců, kteří měli nízký SES při obou měřeních. Konkrétně měly až o dvacet procent vyšší pravděpodobnost nízké porodní váhy na svůj gestační věk, a to nezávisle na demografických údajích matky. Podobné spojitosti byly nalezeny mezi SES otce a mortalitou novorozence, ale ty byly oslabeny zapojením demografických ukazatelů matky do modelu (věk, vzdělání). Enstad et al. (2019) diskutují možné působení SES otce na porodní váhu dítěte skrze přímé

⁴¹ Socioekonomický status byl v této studii zjišťován pomocí místa bydliště, neboť sousedství, ve kterém rodina žije, je v USA dobrým prediktorem jejího socioekonomického statutu.

⁴² Tento ukazatel dětského vývoje byl vybrán, protože dle autorů (Enstad et al., 2019) existují doklady, že nízká hmotnost plodu zásadním způsobem ovlivňuje přežití dítěte v prvním roce jeho života.

a nepřímé vlivy (viz kapitola 3.), ale shrnují, že následkem nízkého SES otce v jeho dětství nebo v době narození dítěte pravděpodobně mohou být snižené možnosti poskytování finančního zabezpečení a emocionální podpory v těhotenství matky.

Působení otce na novorozence dále zkoumali například Stefana et al. (2020). Na základě pozorování interakcí dvaceti otců a jejich dětí na jednotkách neonatální intenzivní péče došli k závěru, že již novorozenci předčasně narození ve 35. týdnu těhotenství se po stabilizaci zdravotního stavu zapojovali do dvousměrných vzorců interakce se svými otci. Jejich zapojení bylo pozitivně stimulováno otcovým chováním. Konkrétně, když bylo u otce sledováno láskyplné chování k dítěti (nejvíce láskyplné mluvení na dítě), docházelo ke zvýšení pravděpodobnosti pohledu dítěte na otce. Recipročně pohled dítěte opět zvyšoval frekvenci otcova láskyplného chování (Stefana et al., 2020). Výzkumníci (Stefana et al., 2020) však nepracovali s různými osobami, proto není jasné, zda je interakce otec-dítě něčím specifická či zda by dosáhli stejných výsledků pozorováním interakcí např. s matkou nebo cizím člověkem.

Saliba et al. (2020) také pozorovali chování novorozenců na jednotkách intenzivní péče, a to při interakci jak s matkou, tak otcem. Došli k závěru, že interakce měnila chování dítěte nezávisle na tom, o kterého rodiče se jednalo. Autoři (Saliba et al., 2020) sice dokonce pozorovali tendenci k větší pozornosti novorozence, pokud se jednalo o hlas otce, ale vzhledem k malému vzorku (N=14) nemohli tento závěr podpořit dostatečnými důkazy. Pouze tedy vyslovili hypotézu, že větší pozornost dítěte na hlas otce může být způsobená tím, že novorozenec zná mnohem lépe hlas své matky, a proto je její hlas náchylnější k habituaci, tedy oslabení pozornosti dítěte při jeho poslechu. Autoři (Saliba et al., 2020) však opět nepracovali s jinými osobami než rodiči, proto není jasné, zda je interakce rodič-dítě specifická hned po narození.

Konkrétní změny vyvolané interakcí otec-novorozenec mapovali Shorey et al. (2016), kteří si pro své integrativní review dostupné literatury vybrali téma efektů doteku tělo na tělo (klokánkování) mezi otcem a novorozencem. Zpracovali deset kvantitativních a dvě kvalitativní studie a shrnují, že tento typ interakce může mít pozitivní dopad nejen na *termoregulaci, bolest, reakce a sledované fyziologické markery* novorozence, ale také na přijetí otcovské role, stres a úzkost otce a interakční chování otce k dítěti.

Existují tedy důkazy, že komunikace (Saliba et al., 2020; Stefana et al., 2020) či pouhý dotek (Shorey et al., 2016) otce ovlivňuje chování novorozence, ale zatím neexistují výzkumy, které by tyto interakce podrobně mapovaly a zjišťovaly, jaký mají dopad na další vývoj dítěte.

Lépe prozkoumaným polem je v současné době dopad deprese otce na raný vývoj a chování dítěte.

Ve své metaanalýze zjistili Paulson a Bazemore (2010) 10,4% prevalenci symptomů deprese u otců v období od prvního trimestru do jednoho roku dítěte. Nejvyšší míra deprese byla ve výzkumech pozorována v období od třetího do šestého měsíce věku dítěte.

Systematické review tohoto tématu provedli Sweeney a MacBeth (2016), kteří do své analýzy zapojily dvacet jedna studií a shrnují, že deprese otce má negativní vliv na vývoj potomka⁴³, který je dokumentován zejména, pokud byly symptomy přítomné v prenatálním období, postnatálním období nebo adolescenci.⁴⁴ Zejména senzitivní je dle autorů (Sweeney & MacBeth, 2016) období raného vývoje a míra dopadů je závislá na otcově negativní expresivitě, hostilitě, zapojení do péče a manželském konfliktu (Sweeney & MacBeth, 2016).

V longitudinálním výzkumu Takehara et al. (2017) pak byla na vzorku skoro dvou set japonských otců (N=196) dotazníkovou metodou zjištěna také vyšší míra špatného zacházení s dítětem v případě, že otec současně⁴⁵ reportoval symptomy deprese. Symptomy poporodní deprese u mužů byly ve výzkumu Ip et al. (2018) také asociovány se sníženou trpělivostí, tolerancí, potěšením z interakce a nákloností k jejich novorozenému potomkovi.⁴⁶ Na základě pozorování dvaceti osmi otců s diagnózou a bez diagnózy depresivní poruchy při hře s jejich tříměsíčními potomky Sethna et al. (2018) dále zjistili, že depresivní otcové se méně nežně dotýkali svého potomka, méně často se s ním aktivně zapojovali do interakce a nabízeli mu méně aktivizujících pobídek nezávisle na míře podrážděnosti kojence. Reakce vyvolané depresí otce by tedy dle autorů Ip et al. (2018) mohly následně vytvářet nepříznivé a méně sociálně stimulující prostředí pro dítě.

⁴³ Ve studii byly sledovány *internalizované a externalizované problémy* dítěte.

⁴⁴ Autoři sledovali populaci od 1 měsíce do 21 let, ale pouze 4 studie byly zaměřeny na osoby starší 13 let.

⁴⁵ Měření byla prováděna ve dvou měsících života dítěte.

⁴⁶ N=121 a měření probíhalo před porodem, v šestém týdnu po porodu a v šestém měsíci po porodu pomocí dotazníkových metod.

Ip et al. (2018) zjistili také silnou asociaci mezi prenatalní a postnatalní depresí otce, a proto ve svém závěru doporučují budoucí zaměření na podporu otců již od doby těhotenství, neboť usuzují, že zlepšení jejich psychického zdraví může mít pozitivní vliv na vývoj dítěte po narození. Pro podporu mentálního zdraví rodičů ještě před porodem svědčí také metaanalýza Spry et al. (2020), do které bylo zahrnuto čtyřicet dva studií, a kde autoři našli mírnou⁴⁷ závislost mezi existencí symptomů deprese a úzkosti u otce nebo matky během těhotenství a negativní afektivitou jejich potomka v kojeneckém období.

Riziková se zdá být zejména skupina otců, jejichž potomci mají po narození zhoršené zdraví. Cajiao-Nieto et al. (2021) porovnávali symptomy deprese a úzkosti pomocí dotazníků u otců, jejichž děti musely být po narození alespoň dva týdny hospitalizovány na jednotce neonatální intenzivní péče, a otců, jejichž potomci hospitalizaci nevyžadovali (N=84). První měření byla prováděna do tří dnů po narození a druhá o patnáct až dvacet dnů později. Autoři (Cajiao-Nieto et al., 2021) zjistili, že otcové hospitalizovaných novorozenců měli signifikantně více symptomů úzkosti při obou měřeních a také signifikantně více symptomů deprese při prvním měření. Při druhém měření byl tento rozdíl také pozorován, ale již nebyl statisticky signifikantní.⁴⁸

Pro tuto rizikovou skupinu (otcové dětí se zdravotními potížemi) popisují Ocampo et al. (2020), na základě systematického review, tři stupně intervencí, které mají reagovat na různé potřeby otců novorozenců na jednotkách neonatální intenzivní péče. Jedná se o: 1) *Univerzální intervence*; 2) *Cílené intervence*; 3) *Klinické intervence*.

Univerzální intervence jsou vhodné zejména pro otce, kteří pracují na plný úvazek a mají méně volného času. Využívají peerových skupin, takže jsou pro zdravotní systém cenově nenáročné, ale často postrádají přítomnost odborníků. Další úroveň jsou *Cílené intervence*, jejichž cílovou skupinou jsou otcové, kteří již mají měřitelné symptomy psychických problémů (např. deprese). Tyto intervence také probíhají formou skupiny, ale mají strukturovaný průběh, vyžadují vedení cvičeným profesionálem a také pravidelnou docházku. Poslední úroveň jsou *Klinické intervence* cílené na otce s největším rizikem

⁴⁷ Autoři (Spry et al., 2020) komentují, že přestože byla nalezená závislost mírná, i tak se jedná o důležitý poznatek zejména kvůli vysoké prevalenci symptomů deprese a úzkosti u rodičů v prenatalním období jejich potomka.

⁴⁸ Autoři (Cajiao-Nieto et al., 2021) reflektují zvýšení symptomů deprese při druhém měření u skupiny zdravých novorozenců a uvádějí, že zvýšené skóry mohou být způsobeny například tím, že ve Španělsku, kde byla studie provedena, končí 15. den po narození otcovská dovolená a následný návrat otců do práce mohl způsobit naměřené zhoršení nálady.

rozvoje problémových symptomů a demonstrující neodkladnou potřebu podpory. Zpravidla bývají prováděny individuálně, jsou více flexibilní a lépe přizpůsobitelné individuálním potřebám konkrétního otce. Pro nemocnice jsou ale často příliš finančně náročné (Ocampo et al., 2020).

Systematické review efektu intervencí zapojení otce do péče vytvořili autoři Tokhi et al. (2018). Na základě studia třinácti výzkumů shledávají, že intervence mohou zvyšovat pravděpodobnost vyhledávání lékařské péče matkou, zlepšovat péči o dítě v domácím prostředí, podporovat komunikaci rodičovského páru a rozhodování o zdraví matky i dítěte. Na druhou stranu je však dle autorů (Tokhi et al., 2018) nutné, aby byly intervence navrhovány profesionálně a precizně, neboť jinak by mohly mít na rodičovskou dvojici destruktivní efekt.

Konkrétním příkladem pozitivního efektu intervencí podporujících roli otce v rodině je kvazi-experimentální studie od autorů Rempel et al. (2020). Ti navrhli intervenci pro nastávající a čerstvé otce podporující vnímání rodičovství jako týmové práce a zdůrazňující důležitost kojení pro vývoj dítěte. Otcové se nejdříve účastnili skupinových setkání, kde byli edukováni o důležitosti kojení a základech interakcí s kojencem. Následně byli navštěvováni doma, kde s nimi intervenenti mluvili o týmovosti rodičovství, možnostech interakcí s kojencem a důležitosti kojení.⁴⁹ Výzkumu se zúčastnilo přes sedm set párů od třetího měsíce těhotenství do devátého měsíce po narození dítěte, kdy byly všechny zúčastněné děti testovány pomocí vývojových škál. Výsledky studie ukazují signifikantní pozitivní vliv intervence na kvalitu vztahu rodičů, míru podpory otce poskytovanou matce a délku kojení, ale také na celkový vývoj dítěte, neboť kojenci z experimentální skupiny měli signifikantně vyšší skóre ve všech sledovaných oblastech (Rempel et al., 2020).

Ocampo et al. (2020) tedy sice vypracovali přehled intervencí pro otce zdravotně ohrožených novorozenců, ale podobné intervence jsou dle výzkumu autorů Rempel et al. (2020) a také systematického review literatury od autorů Tokhi et al. (2018) úspěšně nabízeny i otcům zdravých novorozenců. S touto širokou aplikací souhlasí také autorka této práce, neboť i tito otcové mohou mít problém s přizpůsobením se nové roli, změnám v rodině nebo jednoduše potřebu podpory v otcovství peery či odborníkem. Z cílených intervencí následně mohou těžit nejen oni, ale také jejich partnerky a potomci.

⁴⁹ V 1. týdnu po porodu, v 6. týdnu po porodu, v 15. týdnu po porodu.

Tyto intervence se autorce zdají důležité zejména v kontextu negativních dopadů symptomů deprese otce na vývoj jejich potomků (Takehara et al. 2017; Ip et al., 2018).

Dostupná literatura zabývající se vlivem otce na vývoj kojence se tedy věnuje zejména problematice depresivních otců a možných intervencí pro otce, ale dle autorky by bylo také vhodné podrobněji zmapovat, jaký má otec vliv na každodenní fungování kojence a na celkový vývoj v novorozeneckém a kojeneckém období dítěte.

3.3.3 Role otce v batolecím období

V batolecím věku, jak uvádí Vágnerová (2017), je to stále zpravidla matka, kdo obstarává základní péči o dítě, a otec přispívá zejména hrou a rozvojem dovedností. Otec se tak pro dítě stává zdrojem zábavy a nových rozmanitých zkušeností, díky kterým dítě rozvíjí vlastní kompetence. Otec také zpravidla vede dítě k větší zodpovědnosti a samostatnosti skrze dohlížení na řád a pravidla rodiny. Dítě je v tomto období schopné plného citového pouta k oběma rodičům a pevně vytvořená vazba k otci mu umožňuje odpoutání od těsného spojení s matkou. Díky bezpečnému vytvoření obou vztahů se tak dítě stává jistějším a samostatnějším a jejich rozmanitost mu přináší zkušenosti, které bude potřebovat v kontaktu s vnějším světem (Vágnerová, 2017).

Rozdílem vazby k matce a otci se ve svém longitudinálním výzkumu sto dvaceti pěti párů a jejich potomků zabývali Hazen et al. (2010), kteří zkoumali také provázanost senzitivity rodičů, děsivého chování vůči dítěti a *emoční regulace* dítěte. Rodiče byli natáčeni při péči o své osmiměsíční potomky a na základě pozorování byla vyhodnocena jejich senzitivita (např. odpověď na pláč dítěte, nepochopení dítěte) a také míra děsivého chování (např. ohrožující fyzické i verbální chování, dezorganizované chování) vůči dítěti. Ve dvanáctém a patnáctém měsíci dítě podstoupilo zkoušku v laboratoři s matkou a otcem a byla určena jeho vazba ke každému z rodičů. Ve dvacátém čtvrtém měsíci bylo dítě nahráváno u plnění náročných a potencionálně frustrujících úkolů a na základě rozboru nahrávky byla ohodnocena jeho schopnost regulace emocí. Na závěr byli v sedmi letech dítěte požádáni jejich vyučující, aby pomocí dotazníku referovali o tom, zda má dítě problémy s pozorností a zda internalizuje problémy.

Autoři (Hazen et al., 2010) našli signifikantní rozdíly mezi výsledky matek a otců ve všech sledovaných proměnných, vzorcích chování a dopadech na chování dítěte. Nejvýznamnějším závěrem studie však bylo působení děsivého chování na dítě. Potomci otců, kteří byli nesenzitivní a zároveň se ve velké míře chovali děsivě, vykazovali

signifikantně menší schopnost *regulace emocí* ve dvou letech a zároveň více *problémů s pozorností* v letech sedmi. Pokud se otcové pouze chovali děsivě a zároveň byli senzitivní, jejich chování nemělo negativní vliv na emoční regulaci ani pozornost dítěte. Nejmenší problémy se seberegulací a pozorností při měření však vykazovaly děti, jejichž otcové nebyli senzitivní a ani se nechovali děsivě. Pozitivní vliv nízké senzitivity autoři nepředpokládali a vysvětlují jej tím, že tito otcové pravděpodobně nebyli velmi involvovaní v péči o dítě a nízká skóre jejich dětí jsou tedy spíše výsledkem pozitivních vztahů matka-dítě.

Zajímavým zjištěním této studie (Hazen et al., 2010) byl také fakt, že u matek nebylo děsivé chování kompenzováno senzitivitou, a tedy výskyt děsivého chování u matky predikoval problémy v chování nezávisle na matčině senzitivitě. Zároveň nízká senzitivita matky sama predikovala problémy s regulací emocí a pozorností, ale pouze u chlapců. Autoři toto zjištění vysvětlují tím, že v období dvou let, kdy bylo prováděno měření, má být matka stále bezpečnou základnou pro dítě a její děsivé chování vůči dítěti narušuje stabilitu vazby a emocionální vývoj dítěte více než chování otce.

Na základě rozdílů mezi dopady chování matek a otců autoři (Hazen et al., 2010) shrnují, že výsledky této studie poukazují na rozdílnost vazeb a rolí obou rodičů v socializaci dítěte. Zatímco matky mají poskytovat dítěti pocit bezpečí, otcové mohou dítě vystavovat intenzivním až děsivým situacím tak, aby ho naučili pracovat se strachem a silnými emocemi obecně. Při plnění této role je pak senzitivita otce klíčová, neboť pouze senzitivní otec může dobře odhadnout schopnosti dítěte a míru zátěže, která bude ku prospěchu jeho vývoje. I přes odlišné dopady chování matek a otců však autoři (Hazen et al., 2010) upozorňují, že rozdíl v obou vazbách by neměl být přeceňován, neboť může být kulturně, ale i situačně specifický.

Vliv chování otce na *exekutivní funkce* batolete zkoumali autoři Towe-Goodman et al. (2014), kteří ve svém longitudinálním výzkumu (N=620) sledovali také dynamiku jejich vývoje. Exekutivní funkce byly měřeny ve třetím roce dítěte pomocí série úkolů, které cílily na pracovní paměť, přesun pozornosti a inhibici. Na základě nahrávek hry rodič-dítě v sedmém a dvacátém čtvrtém měsíci věku dítěte pak výzkumníci hodnotili rodičovský přístup. Autoři (Towe-Goodman et al., 2014) zjistili, že přístup otce k sedmiměsíčnímu dítěti není nijak signifikantně asociován s jeho exekutivními funkcemi

ve třech letech, ale otcovská podporující a senzitivní interakce při hře ve dvou letech dítěte již predikovala výkon dítěte ve zkoušce exekutivních funkcí ve třetím roce.⁵⁰

Ward a Lee (2020) se zaměřily na to, jak chování a stres rodičů ovlivňuje *prosociální chování, behaviorální problémy a řečový vývoj dítěte*. Do svého výzkumu zapojily více než osm set rodin tak, že rodiče nejdříve (v patnáctém měsíci dítěte) požádaly o vyplnění dotazníku o míře rodičovského stresu a následně (ve třicátém šestém měsíci) o vyplnění dotazníků k zhodnocení prosociálního chování dítěte a jeho behaviorálních problémů. Ve třech letech byla dítěti také administrována zkouška slovní zásoby a byly natočeny interakce rodič-dítě při hře, na jejichž základě byla vyhodnocena vnímavost rodiče vůči dítěti. Autorky (Ward & Lee, 2020) analyzovaly data pro oba rodiče odděleně a shledaly, že vyšší rodičovský stres byl negativně asociován s vnímavostí k dítěti u obou z nich. Vnímavost rodičů byla následně pozitivně asociována se slovní zásobou a také prosociálním chováním dítěte. Zvýšený rodičovský stres tedy ve výzkumu působil negativně na řečový vývoj a prosociální chování dítěte skrze sníženou vnímavost rodiče vůči dítěti. Přímý vliv rodičovského stresu byl nalezen u problémového chování. Zvýšený rodičovský stres byl tedy asociován se zvýšeným množstvím behaviorálních problémů opět u obou rodičů (Ward & Lee, 2020).

Dopad otcova stresu z rodičovství na vývoj potomka zkoumali také Harewood et al. (2016). Otcové byli ve dvou a třech letech dítěte požádáni o vyplnění dotazníku navrženého k identifikaci dysfunkcí ve vztahu rodič-dítě (subškály: dysfunkční interakce; potíže rodiče; náročnost dítěte) a ve druhém roce dítěte byl jeden z rodičů požádán o dotazníkové zhodnocení jeho *řečového vývoje*. Dětem pak byla třikrát (ve čtrnácti měsících, ve dvou letech, ve třech letech) administrována vývojová škála k zhodnocení *kognitivního vývoje*. Ve třetím roce byl dětem administrován také test slovní zásoby.

Analýzou získaných dat autoři (Harewood et al., 2016) zjistili, že vyšší míra dysfunkcí ve vztahu (naměřená ve dvou letech dítěte) byla asociována s nižšími kognitivními výsledky

⁵⁰ Kvalitní interakce matka-dítě byla prediktorem výkonu v testech exekutivních funkcí při obou pozorováních.

dítěte ve třech letech nezávisle na pohlaví, a také s horšími výsledky testu řečových schopností ve třech letech, ale pouze u chlapců.⁵¹

Kognitivní a řečový vývoj a jejich provázanost s chováním a přístupem rodičů jsou pravděpodobně nejvíce studovanými oblastmi na poli otcovství v batolecím věku.

Pomocí dotazníkových metod je zkoumali i Shears a Robinson (2005). V jejich studii byly oběma rodičům (N=525) administrovány dotazníky ohledně míry modernity⁵² jejich výchovy a využívání tělesných trestů při výchově. Matky následně hodnotily problémové chování dítěte a otcové reportovali, kolik času a jakým způsobem s dítětem tráví. Na závěr byla dvojice matka-dítě pozorována při hře doma a bylo hodnoceno chování matky k dítěti. Z výsledků bylo patrné, že otcové měli signifikantně nižší skóre modernity výchovy, ale zároveň skóre matek a otců vzájemně signifikantně (i když slabě) korelovaly. Skór modernity výchovy otce pak signifikantně pozitivně koreloval také s výsledky vývojových škál (středně silná korelace). Tedy pokud otec reportoval více moderní přístup k dítěti, jeho dítě mělo lepší vývojové skóre. Největší pozitivní efekt byl však pozorován, pokud moderní přístup zastávali oba rodiče (Shears & Robinson, 2005).

Tamis-LeMonda et al. (2004) ve svém podobně navrženém longitudinálním výzkumu pozorovali děti při hře s jejich rodiči, a to ve dvou a třech letech věku. Dětem byly dále také administrovány vývojové škály k určení *kognitivního vývoje* a (pouze při druhém měření) také testy *řečových schopností*. S oběma rodiči byl veden rozhovor, ve kterém výzkumníci získávali základní demografické údaje, které byly zařazeny do analýzy dat. Dle výsledků byly charakteristiky otce pouze mírně asociovány s jeho chováním k dítěti, a tyto výsledky ani nebyly konzistentní v rámci obou měření.⁵³ Konzistentní při všech měřeních však byly asociace charakteristik otce a chování matky, kdy byla vyšší úroveň otcova vzdělání pozitivně asociována s matčinou vyšší senzitivitou, pozitivním přístupem a mírou kognitivní stimulace a negativně asociována s matčinou neodbytností vůči dítěti.

V regresní analýze dat (Tamis-LeMonda et al., 2004) byly pozitivní aspekty výchovy obou rodičů (senzitivita, pozitivní přístup, kognitivní stimulace), úroveň vzdělání, příjem

⁵¹ Autoři (Harewood et al., 2016) ve studii diskutovali, že rozdíl mezi pohlavími může být způsoben obvyklým rozdílem ve vývoji řečových schopností. Dívky jsou tedy dle autorů v této doméně zvýhodněny, a proto na ně negativní vliv otcova stresu nedopadá tak výrazně, jako je tomu u chlapců.

⁵² Modernita byla charakterizována méně striktními názory na výchovu a pozitivnějším pohledem na dítě.

⁵³ Otcové s více lety vzdělání a vyšším příjmem projevovali ve druhém roce dítěte více senzitivity a méně neodbytnosti. V třetím roce dítěte projevovali otcové s vyšším vzděláním nejen více senzitivity, ale také více pozitivního přístupu a více dítěte kognitivně stimulovali.

a manželský status prediktorem jak řečových schopností a kognitivní úrovně, tak kognitivního vývoje v průběhu času.

Tato studie (Tamis-LeMonda et al., 2004) je tedy dokladem přímého vlivu chování otce a nepřímého vlivu demografických charakteristik otce (skrze matku) na vývoj dítěte.

Přímým vlivem otce se zabývali také autoři McMahon et al. (2019), kteří testovali, zda existuje rozdíl mezi výchovným přístupem otců předčasně narozených dětí a dětí narozených v řádném termínu. Otce pozorovali při hře s jejich dvanáctiměsíčními dětmi a hodnotili jejich sensitivitu, strukturování (adekvátní vedení či pozorování hry dítěte), neodbytnost (přehnaná ochrana či direktivita) a hostilitu. Následně byla ve dvacátém čtvrtém měsíci dětem administrována *vývojová škála* a rodiče dětí byli požádáni o zhodnocení jejich *socio-emocionálního vývoje* pomocí dotazníkových škál. McMahon et al., (2019) mezi skupinami sice nenalezli signifikantní rozdíly, ale analýzou získaných dat došli k závěru, že výsledky dětí při druhém měření se liší v závislosti na tom, jak bylo hodnoceno chování otců při hře o rok dříve. Ve výzkumu byl optimálnější řečový vývoj dítěte asociován s otcovou vyšší strukturovaností při hře a také s vyšší senzitivitou k dítěti. Otcova vyšší senzitivita pak byla dále asociována s lepším kognitivní vývojem. Naopak otcova neodbytnost byla asociována s větší mírou externalizace problémů. Ze závěrů studie McMahon et al. (2019) tedy vyplývá, že vhodné přístupy chování otce k dítěti (sensitivita, strukturovanost chování), mohou mít dopad na jeho kognitivní i řečový vývoj, a naopak negativní přístupy (neodbytnost) mohou být asociovány s problémy v chování.

Sethna et al. (2017) také pozorovali interakci otec-potomek, nejdříve ve třech měsících a poté ve dvou letech dítěte. Ve dvou letech byla batolatům administrována *vývojová škála* k zhodnocení jejich *mentálního vývoje*. Autoři (Sethna et al., 2017) srovnávali data z pozorování ve třech měsících s kognitivními výsledky dětí ve dvou letech a došli k závěru, že lepší výsledky dítěte na vývojové škále byly asociovány s vyšší senzitivitou otce, vyšší angažovaností otce a vyšší mírou pozitivivity otce. Při rozboru pozorování ve dvou letech autoři našli asociaci mezi lepšími výsledky kognitivního vývoje dítěte a zvýšeným zapojením otce do hry (senzitivní, pozorná a zaujatá hra otce s dítětem), sníženou kontrolou otce při interakci (méně konfliktní a neodbytné chování), reciprocitou při četbě a pozitivitou a vřelostí otce.

Přínos samotné interakce otec-dítě skrze otcovské čtení batoleti na jeho *kognitivní vývoj* našli ve své studii Duursma et al. (2008). Autoři (Duursma et al., 2008) na vzorku

tří set osmdesáti osmi participujících dyád z rodin s nízkým příjmem zjišťovali, jak často otec svému dítěti čte (ve dvou a třech letech) a také měřili *kognitivní* (ve dvou a třech letech) a *jazykové schopnosti* (ve čtrnácti měsících a třech letech) dětí. Shrnují, že frekvence, v jaké otec dítěti předčítal, byla pozitivně asociovaná s kognitivní úrovní dítěte a také s jazykovým vývojem, ale v tomto případě pouze, pokud měl otec alespoň středoškolské vzdělání. Frekvence čtení byla predikována vzděláním otce, jazykem domácnosti⁵⁴ a pohlavím dítěte (Duursma et al., 2008).

Shannon et al. (2002) se ve svém výzkumu kognitivního vývoje batolat také soustředili na skupinu otců s nízkým příjmem a zkoumali, zda chování k jejich dvouletému dítěti ovlivňuje jeho *kognitivní vývoj*. Dyády otec-dítě byly pozorovány během polostrukturované hry a následně byl mentální vývoj dítěte zhodnocen pomocí vývojové škály. Z šedesáti pěti participujících dětí jich třicet šest skórovalo v pásmu normy a zbylé děti měly podprůměrné výsledky. Autoři (Shannon et al., 2002) faktorovou analýzou odhalili dva vzorce chování otců: 1) Vnímavý-didaktický; 2) Negativní-neodbytný a zjistili, že otcové, kteří měli vysoké skóre u prvního faktoru, měli pětikrát větší pravděpodobnost, že skóre jejich potomka bude v pásmu průměru než ti, kteří měli u tohoto faktoru nízké skóre.

Dle autorů (Shannon et al., 2002) je toto (i přes malý a specifický vzorek) zásadním zjištěním, neboť dokládá důležitost otce v raném kognitivním vývoji dítěte a ukazuje, že negativní vliv nízkého příjmu na kognitivní rozvoj dětí může být zmírňován pozitivními interakcemi mezi otcem a dítětem.

Rozdíl ve vývoji batolat na základě demografických ukazatelů⁵⁵ zkoumali Cabrera et al. (2007b). V jejich výzkumu bylo 290 otců požádáno o vyplnění demografického dotazníku a dětem byly administrovány vývojové škály k zhodnocení *kognitivních, řečových, sociálních a emocionálních schopností* dítěte. Z dostupných dat vyplynulo, že děti otců, kteří mají vyšší než středoškolské vzdělání, mají lepší výsledky ve všech sledovaných doménách a že pozitivní vliv rodinného příjmu se zvyšuje s věkem dítěte (Cabrera et al., 2007b).

Odborné literatury na téma vlivu otce na vývoj batolete existuje poměrně mnoho, nepodařilo se však dohledat žádnou metaanalýzu, která by současné poznatky

⁵⁴ Studie (Duursma et al., 2008) byla prováděna v USA na vzorku rodin s nízkým příjmem, kde více než 75 % participujících otců mluvilo primárně anglicky a 15 % španělsky.

⁵⁵ Ve výzkumu Cabrera et al. (2007) zkoumali také dopad chování rodičů při hře na sledované domény, ale jejich výsledky zde nejsou kvůli nedostatečnému rozsahu práce reportovány.

shrnovala a statisticky testovala. Přesto existuje alespoň systematické review sedmdesáti osmi článků zabývajících se zapojením otce do interakce s dítětem od autorů Amodia-Bidakowska et al. (2020), ve kterém získané poznatky shrnuli do tří nejdůležitějších závěrů: 1) otcové tráví se svými dětmi značnou část svého volného času, zejména při fyzické hře; 2) míra hry otce s dítětem se postupně zvyšuje od narození až do předškolního věku, kdy opět klesá; 3) raná hra s otcem může působit pozitivně na sociální, emocionální a kognitivní vývoj dítěte.

Konkrétní pozitivní vlivy na vývoj jsou pak nacházeny zejména u pozitivní interakce otec-dítě (Shannon et al., 2002; Tamis-LeMonda et al., 2004; Shears & Robinson, 2005; Hazen et al., 2010; Towe-Goodman et al., 2014; Sethna et al., 2017; McMahan et al., 2019), ale také u vybraných demografických charakteristik otce (Tamis-LeMonda et al., 2004; Cabrera et al., 2007b).

3.3.4 Role otce v předškolním období

V předškolním období, tedy od tří let do nástupu do školy (kolem šestého až sedmého roku dítěte), otec zpravidla stále figuruje jako vedlejší rodičovská postava a významnější část péče o potomka zastává matka. Otec funguje zejména jako vymahatel nastavených pravidel a dítě provází při kontaktu se světem mimo rodinu. Díky méně intenzivnímu podílu na péči může být pro potomka tzv. *sváteční autoritou*, kterou dítě respektuje více než častěji prosazovanou autoritu matky. Do raného školního věku je otcovská autorita významně založená na jeho fyzické síle, až později se zakládá na respektu dítěte k otci. Nejsilnější však zpravidla bývá autorita koalice rodičovské dvojice (Vágnerová, 2017).

Otec v tomto období s dítětem tráví čas zejména při volnočasových aktivitách (viz kapitola 3.2), čímž jej vystavuje rozmanitým zkušenostem, které rozšiřují jeho obzor a trénují dovednosti a schopnosti. Díky zapojení do nabuzujících a afektem nabitých her a aktivit dítěti pomáhá při rozvoji emoční regulace stejně jako v předchozích obdobích (viz kapitola 3.3.3) (Vágnerová, 2017).

Výzkumníci zabývající se rolí otce v tomto období se zaměřují zejména na tři oblasti: 1) *kognitivní vývoj*; 2) *exekutivní funkce*; 3) *sociálně-emocionální vývoj*. Pro přehlednost bude dle toho členěna také tato kapitola.

Kognitivní vývoj

Čistě pozitivní vliv zapojení otce do péče na *kognitivní vývoj* dítěte našli na svém vzorku více než dvou tisíc holandských rodin Keizer et al. (2020). Autoři (Keizer et al, 2020) zjišťovali kognitivní vývojovou úroveň tříletých dětí (N=2 027) a to, do jaké míry se rodiče dělili o zodpovědnost za hru s nimi a jejich vzdělávání. V šesti letech dítěte pak proběhlo druhé měření kognitivní úrovně. Jejich výsledky shrnují, že čím vyrovnanější byl podíl zodpovědnosti obou rodičů, tím větší nárůst kognitivních funkcí pozorovali mezi třetím a šestým rokem dětí.

Rozvoj *kognitivních funkcí* pomocí předčítání v batolecím věku dokumentovali již zmiňovaní Duursman et al. (2008) (viz kapitola 3.3.3) a výsledky výzkumu Baker (2013) dokládají přetrvání tohoto pozitivního vlivu až do cca šesti let dítěte. Na svém vzorku více než pěti tisíc dětí (N=5 190) a jejich rodičů našla pozitivní asociace míry zapojení otce do jazykových aktivit (čtení s dítětem, zpívání a vyprávění pohádek) ve dvou letech dítěte a výsledky dítěte v *testech čtení a matematických schopností* v letech čtyřech. Efekt zapojení otce a matky byl v této studii stejně signifikantní a autorka (Baker, 2013) tedy shrnuje, že jazyk rozvíjející aktivity obou z rodičů s dětmi mohou přispívat k rozvoji jejich kognitivních schopností. Proto doporučuje, aby do strategií dětského rozvoje v předškolním věku byli zapojováni i otcové a nebyli opomíjeni.

Zda mají odlišné aktivity prováděné s otcem rozdílný dopad na kognitivní vývoj předškoláků, se snažili specifikovat Cano et al. (2019). Do své studie zapojili výsledky *kognitivních testů* dětí (N=3 273; ve věku čtyři, šest a osm let) a data z deníkových zápisků jejich rodičů, na základě kterých hodnotili, kolik času a jak trávili ve sledovaných obdobích s dítětem. Autoři (Cano et al., 2019) shrnují tři základní závěry výzkumu: 1) vyšší míra času stráveného interakcí otec-dítě byla signifikantně, ale mírně⁵⁶ asociována s lepšími kognitivními výsledky dítěte; 2) čas s otcem strávený při edukačních aktivitách byl s kognitivními výsledky asociován více⁵⁷, než čas strávený strukturovanými (např. mimoškolní a sportovní aktivity) a nestrukturovanými aktivitami (např. sledování televize); 3) efekt času, který otec strávil s dítětem, byl nezávislý na jeho vzdělání.

⁵⁶ Pokud by otec strávil s dítětem o 5 hodin týdně více času, dítě by v modelu mělo lepší skóre v testu o 0,1 bodu (výsledky testu se pohybovaly od 0 do 100 bodů).

⁵⁷ Pokud by otec strávil s dítětem o 5 hodin více času edukačními aktivitami, dítě by v modelu mělo lepší skóre o 0,45 bodu (výsledky testu se pohybovaly od 0 do 100 bodů). Autoři (Cano, 2019) efekt popsali jako střední až silný.

Autoři (Cano et al., 2019) dodávají, že stejné souvislosti sledované v případě matky měly vždy nižší efekt než pro otce, nebo ani nebyly signifikantní. Cano et al. (2019) tedy konstatují signifikantní vliv zapojení otce do výchovy dítěte, a to nezávisle na tom, jaké úrovně vzdělání otec dosáhl. Tento fakt je důležitý zejména v kontextu rodin s nízkým příjmem, neboť naznačuje, že otec může působit jako faktor moderující negativní dopady nízkého SES domácnosti na dítě (Cano et al., 2019).

Ve svém dalším výzkumu Baker (2018) na souboru více než tři tisíc šestiletých dětí (N= 3 570) zjistila, že zapojení otce do školních aktivit (pohovory s učitelem, návštěvy školních akcí atp.) predikovalo lepší výsledky dítěte v *matematice* a *čtení* i po odstranění nežádoucích proměnných (demografické charakteristiky dítěte, zapojení matky do školních aktivit, kvalita domácího vzdělávání). Ve vzorku až 74 % otců nežilo s dítětem v jedné domácnosti, a i proto autorka (Baker, 2018) diskutuje, že přítomnost otce při schůzkách s učitelem atd. umožňuje otcům zapojení do vzdělávání dětí i přes absenci v jejich domácnosti. Otcové se při školních aktivitách mohou dozvědět hodnotné informace, které jim mohou pomáhat vzdělávat dítě ve volném čase a včas zachytit případné problémy (Baker, 2018). Autorka této práce je také toho názoru, že zapojení otce do školních aktivit může signalizovat jeho celkovou ochotu zapojit se do života dítěte a pozitivně působit na jeho vývoj.

Kognitivní vývoj dítěte (měřený pomocí pozorovacího protokolu) může být dle González et al. (2020) dobře predikován demografickými a dalšími osobními charakteristikami rodičů (sociální třída, úroveň vzdělání, zaměstnání, inteligence, mentální zdraví). Mateřské charakteristiky ve výzkumu (González et al., 2020) vysvětlovaly signifikantně více variance v datech než otcovské charakteristiky, ale dopad sociální třídy otce přetrval i při odstranění vlivu všech ostatních sledovaných proměnných. Sociální třída otce (ve čtvrtém a pátém roce dítěte) tedy byla signifikantním prediktorem kognitivní úrovně dítěte mezi pátým a šestým rokem. Do výzkumu bylo zapojeno pět set dvacet pět dětí ve věku pět až šest let.

Vliv vzdělání otce na dítě a jeho výchovu se snažili popsat Jeong et al. (2017). K výzkumu vybrali data skoro sto tisíc dětí (N=98 464 ve věku tří až čtyř let) a jejich rodičů ze čtyřiceti čtyř různých zemí⁵⁸ z celého světa. Oba rodiče byli požádáni o reportování

⁵⁸ Země byly hodnoceny jako se středním a nízkým příjmem, a ne všechny země patřily do naší kulturní oblasti, proto by bylo vhodné výzkum replikovat v kontextu naší západní kultury.

vlastního vzdělání, počtu dětských knih v domácnosti, toho, zda s dítětem v posledních třech dnech prováděli některou z vyjmenovaných vývoj stimulačních aktivit (např. kreslení, čtení, prohlížení obrázků), a také jim byl administrován dotazník na zhodnocení *vývoje* jejich dítěte. Výsledky poukázaly na vysokou provázanou sledovaných proměnných: 1) vzdělání obou rodičů přímo predikovalo míru stimulace rodiči, počet knih v domácnosti a vývojové skóre dětí; 2) vzdělání obou rodičů působilo také nepřímě, neboť i míra stimulace rodiči a počet knih v domácnosti predikoval vývojové skóre dítěte. Všechny nalezené asociace byly signifikantní a pozitivní. Největší efekt byl ale zaznamenán u působení počtu knih v domácnosti na vývoj dítěte. Autoři (Jeong et al., 2017) tedy shrnují, že vzdělání otce (stejně jako matky) má signifikantní vliv na vývoj potomka, a to přímo i nepřímě skrze vytváření stimulačního prostředí.

Otec tedy na kognitivní vývoj svých potomků v předškolním období působí svým zapojením do péče (Cano et al., 2019; Keizer et al., 2020), zapojením do školních a rozvojových aktivit (Baker, 2013; Baker, 2018; Cano et al., 2019) i svými demografickými charakteristikami jako je sociální úroveň (González et al., 2020) a vzdělání (Jeong et al., 2017).

Exekutivní funkce

Hertz et al. (2019) využili k posouzení *exekutivních funkcí* dětí hodnocení jejich vyučujících v posledním roce v mateřské škole a výsledky srovnávali s hodnocením kvality interakce otec-dítě při pozorování při hře v osmnácti měsících dítěte. Z výsledků analýzy soudí, že pokud byla interakce otec-dítě hodnocena jako kvalitní, vyučující dítěte reportoval signifikantně méně problémů na poli exekutivních funkcí během každodenního fungování ve školce.

V longitudinálním výzkumu efektu rodičovství na *exekutivní funkce* dětí se Meuwissen a Englund (2016) sice zaměřovali zejména na vliv matky, ale došli také k závěru, že podpora dítěte ze strany otcovské figury (referovaná matkou ve čtyřicátém druhém a padesátém čtvrtém měsíci) měla signifikantně pozitivní vliv na výkon dítěte v testech exekutivních funkcí při obou měřeních. Autoři (Meuwissen & Englund, 2016) tedy diskutují, že ač jsou dle jejich výsledků lepšími prediktory proměnné na straně matky, přítomnost a podpora ze strany otcovské figury dítěti nabízí další možnosti interakce, což mu umožňuje exekutivní funkce více trénovat a rozvíjet.

Exekutivní funkce dětí mohou být i dle Lucassen et al. (2015) ovlivněny rodičovským přístupem. Autoři, pomocí dotazníkových metod administrovaných rodičům tříletých a následně čtyřletých dětí, srovnávali dopady mateřské a otcovské senzitivní (emocionální podpora dítěte) a hrubé (nadávky, třesení s dítětem, vyhrožování fyzickým trestem atp.) péče na vynořující se *metakognici, inhibici a flexibilitu*. Shrnují (Lucassen et al., 2015), že zatímco flexibilita nebyla ovlivněna přístupem ani jednoho z rodičů, zbylé dvě exekutivní funkce (metakognice a inhibice) byly pozitivně asociovány se senzitivním přístupem matky a negativně asociovány s hrubým přístupem otce. Pokud byl tedy otcův přístup k dítěti ve třech letech senzitivní, nemělo to signifikantní dopad na exekutivní funkce dítěte ve čtyřech letech. Pokud byl ale přístup otce k dítěti ve třech letech hrubý, predikoval horší výsledky ve schopnostech metakognice a inhibice o rok později.

Působení otce na exekutivní funkce jeho předškolních potomků je tedy zkoumáno zejména skrze analýzu kvality interakce. Současné poznatky ukazují, že otec může mít na dítě jak pozitivní vliv, pokud jsou interakce hodnoceny jako kvalitní (Hertz et al., 2019) a přístup otce je podporující (Meuwissen & Englund, 2016), tak negativní, pokud je otec k dítěti hrubý (Lucassen et al., 2015).

Socio-emocionální vývoj

Foster et al. (2007) se snažili zjistit, jak je *socio-emocionální kompetence* předškolních dětí (hodnocena učiteli v mateřské škole) spjatá s projevováním emocí otce.⁵⁹ V jejich výzkumu se ukázalo, že vyšší míra projevování negativních emocí (zjišťovaná pomocí dotazníků od otce a jeho partnerky) byla asociována s častějším agresivním chováním dítěte ve školce. Stejně tak byla nízká míra projevování pozitivních emocí asociována s častějším agresivním, ale také disruptivním chováním. Prosociální a stydlivé chování dítěte nebylo s proměnnými na straně otce nijak statisticky spjato.

Prosociálnímu chování předškoláků se věnovaly i autorky Williams a Berthelsen (2017), které požádaly rodiče o vyplnění baterie dotazníků v batolecím období jejich dětí. Baterie obsahovala testy ke zjištění rodičovské vřelosti, výchovy a hostility, ale také ke zhodnocení *regulace emocí a pozornosti* jejich dítěte. O čtyři roky později (mezi šestým a sedmým rokem dítěte) byl rodičům zadán další dotazník k posouzení *prosociálního chování* jejich dětí. Závěrem studie bylo zjištění, že nízká hostilita a vysoká

⁵⁹ Autoři (Foster et al., 2007) také zkoumali, jak na expresivnost otce působí rodičovský stres a využívání copingové strategie, ale tato část výzkumu nebude v práci rozebrána kvůli jejímu omezenému rozsahu.

vřelost otce přispívala k prosociálnímu chování při druhém měření, a to skrze negativní asociaci hostility se seberegulací pozornosti i emocí a pozitivní asociací vřelosti otce se seberegulací pozornosti. Otcova nízká hostilita a vysoká vřelost byla tedy asociována s lepší seberegulací emocí a pozornosti, což bylo o čtyři roky později asociováno s vyšší mírou prosociálního chování dítěte (Williams & Berthelsen, 2017).

Autoři Pinto et al. (2015) se rozhodli zkoumat, zda existuje souvislost mezi vazbou dítě-otec, *sociálním přijetím dítěte a sebevědomím dítěte*. Na vzorku čtyřiceti pěti dětí byla ve dvou a půl letech (pomocí pozorování) určena míra bezpečné vazby dítěte k oběma rodičům, v pěti letech se (opět skrze pozorování) hodnotilo sebevědomí dítěte a dítě bylo také následně dotazováno na přijetí vrstevníky. Přesto, že bezpečná vazba k oběma rodičům predikovala sebevědomí dítěte, pouze bezpečná vazba k otci byla prediktorem sebevědomí dítěte sama o sobě. Dalším prediktorem sebevědomí byla míra přijetí vrstevníky. Tato proměnná byla ve studii také moderátorem vlivu bezpečné vazby k otci na sebevědomí dítěte. Bezpečná vazba k otci při prvním pozorování byla tedy moderována mírou přijetí vrstevníky a predikovala sebevědomí předškoláka (Pinto et al., 2015).

Sekundární analýzou vybraných dat (N=415) sesbíraných také pomocí pozorování zkoumali Bocknek et al. (2017) možný vliv otcova zapojení do péče na *regulaci emocí* dětí před nástupem do školky (v cca čtyřech letech) a nakonec popsali vztah ve tvaru obráceného U mezi těmito proměnnými. Konkrétně tedy byla přiměřená míra pozorované fyzické hry s dítětem ve třech letech asociována s lepší seberegulací dítěte při pozorování před vstupem do školky, zatímco pokud si otec při pozorování hrál se svým potomkem příliš málo nebo mnoho, bylo pravděpodobné, že dítě bude projevovat méně emocionální seberegulace o rok později (Bocknek et al., 2017).

Méně *internalizovaných behaviorálních problémů* ve studii (N=45) Dubeau et al. (2013) projevovaly děti otců, kteří v dotazníkovém šetření referovali, že si cení času stráveného hrou se svým potomkem. V této studii (Dubeau et al., 2013) byly také vyučujícími hodnoceny jako více *sociálně kompetentní* ty děti, jejichž otcové reportovali, že je důležité, aby se podíleli na disciplinování svých dětí. Naopak, pokud otcové přikládali význam svému zapojení do domácích prací, jejich děti byly učiteli hodnoceny jako méně sociálně kompetentní. Autoři (Dubeau et al., 2013) tuto negativní asociaci neočekávali a nepředkládají žádnou hypotézu k jejímu vysvětlení.

Další překvapivé zjištění se objevilo ve studii Steenhof et al. (2021), kde byla menší míra *internalizovaných behaviorálních problémů* u pětiletých předškolních dětí (N=52) spojena s vyšší mírou pozorované neodbytnosti otce při hře. Steenhof et al. (2021) se ale tento závěr snažili vysvětlit a stanovili dvě základní hypotézy: 1) otcovo neodbytné chování dítěti poskytuje prostor pro trénink a budování resilience; 2) rodiny zařazené do vzorku byly většinou charakterizovány vysokým příjmem a vzděláním obou rodičů a je tedy možné, že spojitost neodbytnosti a problémů dítěte je pro tuto skupinu specifická (Steenhof et al., 2021).

Socio-emocionální vývoj předškolního dítěte je tedy ovlivňován projevy emocí otce (Foster et al., 2007; Williams & Berthelsen, 2017), vazbou dítěte k otci (Pinto et al., 2015), interakcí s dítětem (Bocknek et al., 2017; Steenhof et al., 2021) a postoji otce (Dubeau et al., 2013).

3.3.5 Role otce v mladším školním období

Období od počátku školní docházky po počátek pubescence, tedy do jedenácti až dvanácti let, je charakterizováno změnou sociální role dítěte, školní docházkou a přípravou na dospívání. V této době dochází k nárůstu vlivu institucí a vrstevníků na socializaci a rozvoj dítěte, ale primární rodina je stále základním poskytovatelem bezpečí a uspokojení potřeb. Rodiče a jejich vzájemná interakce nabízí dětem model mužské a ženské role a nastavují základní normu a vzorce chování ve vztahu, které si dítě přenáší do vlastního budoucího chování (Vágnerová, 2017).

Literatura zabývající se tématem vlivu otce v předškolním období se nejvíce věnuje *socio-emocionálnímu vývoji*, ale i přesto se podařilo dohledat některé výzkumy zabývající se také *vývojem kognitivním*. Do těchto dvou oblastí je tedy rozdělena i tato kapitola.

Kognitivní vývoj

Kognitivní vývoj dítěte v mladším školním období se stejně jako v předchozích vývojových stádiích zdá být ovlivněn přístupem otce k dítěti. Ve výzkumu Coley et al. (2011), provedeném na vzorku asi dvou set rodin (N= 261) s nízkým příjmem, byli rodiče požádáni o zhodnocení vlastního rodičovského přístupu mezi druhým a čtvrtým rokem dítěte a dětem byly v mladším školním věku⁶⁰ administrovány testy ke zhodnocení jejich *matematických schopností a úrovně čtení*. Autoři

⁶⁰ Autoři (Coley et al., 2011) využili data z jiných výzkumů a ve své práci neuvádějí přesnější informace o tom, kdy byly probandům administrovány testy a dotazníky.

(Coley et al., 2011) našli následující zákonitosti: 1) pozitivní rodičovský přístup otce byl signifikantně asociován s lepšími matematickými schopnostmi a vyšší úrovní čtení dítěte; 2) restriktivní přístup otce byl asociován s horšími matematickými schopnostmi a nižší úrovní čtení dítěte; 3) efekty otcových charakteristik byly nezávislé na mateřských charakteristikách i na měřených demografických ukazatelích (vzdělání rodičů, SES, etnicita otce, sdílení domácnosti, pohlaví dítěte, věk dítěte) (Coley et al., 2011).

Coley et al. (2011) získané závěry vysvětlují tak, že pozitivní rodičovský přístup poskytuje dítěti podporující a kognitivně rozvíjící zážitky, které následně přispívají k jejich optimálnímu vývoji nejen na poli kognitivních funkcí, ale také seberegulace.

Tým autorů Kok et al. (2015) ve svém longitudinálním výzkumu dokonce došel k závěru, že senzitivní rodičovství do čtyř let dítěte je asociováno s větším *objemem mozku* dítěte v osmi letech (měřeno pomocí magnetické rezonance). Autoři do analýzy zahrnuli také velikost hlavy dítěte v kojeneckém věku, IQ dítěte, emocionální a behaviorální problémy dítěte a vzdělání rodičů, a i přesto asociace senzitivního rodičovství a velikosti mozku přetrvávala. Analýza byla provedena separátně pro oba rodiče, ale dle výsledků mezi nimi nebyl signifikantní rozdíl. Autoři (Kok et al., 2015) na základě studia literatury předkládají vysvětlení, že senzitivní rodičovství působí dítěti méně stresu a dítě tak může prosperovat a optimálně se vyvíjet.

Na specifickou skupinu dětí, jejichž otcové byli ve vězení, se zaměřila Haskins (2016). Analýzou volně dostupných dat z longitudinálního výzkumu v USA jménem *Fragile Family Studies*⁶¹ (dále jen FFS) poukazuje na negativní dopady této rodinné situace na *kognitivní vývoj* dětí. Konkrétně, pokud byli otcové poprvé ve vězení mezi prvním a devátým rokem života školáka, našla signifikantně horší výsledky v testech *porozumění čtenému* a *matematických testech řešení problémů* u dívek a v testech *paměti/kapacity pozornosti* u chlapců. Pomocí srovnání s dětmi mimo tuto skupinu autorka (Haskins, 2016) stanovila, že průměrné zpomalení způsobené uvězněním otce je asi jeden až dva měsíce školní docházky.

⁶¹ Center for Research on Child Wellbeing. (2011). Data for the nineyear follow-up wave of the fragile families and child wellbeing study. Princeton University Bendheim -Thoman Center for Research on Child Wellbeing.

V současné době je tedy zdokumentován vliv otce na kognitivní vývoj dětí v mladším školním věku skrze jeho přístup k dítěti a rodičovství (Coley et al., 2011; Kok et al., 2015) a jeho rizikové chování vedoucí k uvěznění (Haskins, 2016).

Sociálně-emocionální vývoj

Sociálně-emocionální vývoj se rozhodli zkoumat Rominov et al. (2016), kteří ve svém longitudinálním dotazníkovém výzkumu (N=3 741) popsali signifikantně horší výsledky v dotaznících *emocionálních a behaviorálních problémů* v osmi až devíti letech dítěte, pokud jejich otec reportoval vyšší rodičovský stres a nízké self-efficacy při prvním měření⁶². Podle analýzy asociací proměnných otcové s nízkým rodičovským self-efficacy (při prvním měření) zároveň prožívali více rodičovského stresu a následně projevovali méně konzistence a také více nepřátelského rodičovství během měření druhého⁶³. Menší konzistence a nepřátelské rodičovství bylo následně asociováno s vyšší mírou referovaných problémů dítěte při posledním měření⁶⁴ (Rominov et al., 2016).

Prediktorem většího počtu *problémů s přizpůsobením* osmiletého dítěte bylo ve studii Cheung et al. (2018) otcovo nekonzistentní disciplinování dítěte, a naopak prediktorem menšího počtu problémů s přizpůsobením byl otcův pozitivní rodičovský přístup. Vlivy otcových charakteristik byly v této studii (Cheung et al., 2018) dokonce významnější než stejné charakteristiky matky. Rodičovské přístupy byly zjišťovány pomocí sebehodnotících dotazníků a rodiče byli následně požádáni o zhodnocení míry *internalizovaných a externalizovaných problémů* dítěte. Jejich výsledky byly doplněny také hodnocením učitelů dětí.

Míra *externalizovaných problémů* dítěte v osmi letech byla ve výzkumu autorů Kochanska a Kim (2013) predikována také tím, jaké vazby mělo dítě ke svým rodičům v patnáctém měsíci života. Pokud byla u dítěte pozorována bezpečná vazba alespoň k jednomu z rodičů, dítě reportovalo méně behaviorálních problémů v osmi letech a jeho vyučující jej hodnotili jako méně problémové v předškolním věku. V případě, že dítě nemělo bezpečnou vazbu ani k jednomu z rodičů, reportovalo v osmi letech signifikantně více problémů a stejně tak jej jako více problémové vnímali jeho vyučující ve školce. Zajímavým

⁶² První měření probíhalo do 1. roku od narození potomka.

⁶³ Druhé měření probíhalo mezi 4. a 5. rokem potomka.

⁶⁴ Poslední měření probíhalo mezi 8. a 9. rokem potomka.

poznatkem je, že bezpečná vazba k oběma rodičům nepřinášela žádné signifikantní benefity oproti bezpečné vazbě pouze k jednomu z rodičů.

Závěr autorů Kochanska a Kim (2013) ilustruje, že otec může v rodině sloužit jako jakási pojistka a (v případě nedostatečné péče matky) dítěti poskytnout alternativu tak, aby mohlo nadále optimálně prospívat.

Ruiz-Ortiz et al. (2017) se ve svém dotazníkovém výzkumu zaměřili na *prosociální* a *antisociální chování* dětí. Na vzorku více než dvě stě dětí (N=203) ve věku sedmi až osmi let se snažili ověřit, zda mají rodičovský styl a stres, konflikty mezi rodiči a přehnaná péče signifikantní vliv na jimi reportované *chování dítěte*. Analýzu prováděli pro každé pohlaví zvlášť a shrnují, že: 1) hostilita obou rodičů predikovala větší počet externalizovaných behaviorálních problémů u chlapců i dívek; 2) vřelost obou rodičů predikovala lepší výsledky na škále adaptivních dovedností u chlapců i dívek; 3) otcova přehnaná péče predikovala zvýšenou míru reportovaných externalizovaných problémů a sníženou míru adaptivních dovedností u chlapců i dívek (Ruiz-Ortiz et al., 2017).⁶⁵

Pozitivní zapojení otce do výchovy předškolního dítěte může sloužit také jako protektivní faktor negativního vlivu chudoby (Lee & Schoppe-Sullivan, 2017). Jak ukázal longitudinální výzkum autorů Lee a Schoppe-Sullivan (2017), provedený na skoro osmi stovkách rodin (N=762), nízký příjem rodiny v předškolním věku dítěte je asociován s vyšším množstvím reportovaných *internalizovaných* i *externalizovaných problémů* dítěte v devíti letech. Efekt této asociace však byl ve studii snížen u dětí z extrémně chudých rodin v případě, že se otec pozitivně zapojoval do výchovy v předškolním věku.

Ve výzkumu Slaughter a Nagoshi (2020) ale kladně působilo zapojení otce i v rodinách s nízkým příjmem nad hranicí chudoby. Autoři (Slaughter & Nagoshi, 2020) využili data více než jedenácti set dětí a jejich rodičů z výzkumu FFS⁶⁶, na základě kterých shrnují, že zapojení otce do péče v pěti letech dítěte (reportované matkou) je prediktorem *chování dítěte* v devátém roce života. Konkrétně snižovalo zapojení otce míru behaviorálních problémů dítěte. Tento efekt se lišil u dívek a chlapců, kdy učitelé dívek

⁶⁵ Autoři došli také k dalším signifikantním asociacím mateřské péče s výsledky dítěte, ale ty nejsou v této práci rozebírány kvůli jejímu omezenému rozsahu.

⁶⁶ Center for Research on Child Wellbeing. (2011). Data for the nineyear follow-up wave of the fragile families and child wellbeing study. Princeton University Bendheim -Thoman Center for Research on Child Wellbeing.

reportovali méně externalizovaných problémů a vyučující chlapců reportovali méně delikventního chování.

Skupinou, která se tedy zdá ohrožená z hlediska zhoršeného socio-emocionálního vývoje, jsou zejména děti uvězněných otců (Haskins, 2015). Autorka Haskins (2015) využila data z výzkumu FFS⁶⁷ více než dvou tisíc dětí a jejich rodičů, které byly sledovány po dobu devíti let, a ve své analýze se zaměřila na to, jaký vliv má první uvěznění otce mezi prvním a devátým rokem dítěte na jeho *externalizaci a internalizaci problémů a delikventní a prosociální chování*. Dětem byly v devíti letech administrovány sebehodnotící dotazníky a rodiče byli požádáni o vyplnění dotazníku k zhodnocení chování dětí. Z výsledků vyplývá, že sledované uvěznění otce mělo signifikantně negativní efekt na všechny typy antisociálního chování (internalizace a externalizace problémů a delikventní chování). Nebyl pozorován žádný efekt na prosociální chování dětí.⁶⁸

Autoři (Slaughter et al., 2019) pak také sledovali, jaký vliv má zapojení otce do péče a jeho SES, a shrnují, že vyšší míra zapojení otce do péče spolu s vyšším SES byla asociována s menší mírou behaviorálních problémů u obou pohlaví.

Překvapivé je, že Slaughter et al. (2019) prováděli analýzu na datech ze stejného souboru FFS⁶⁹ a nenalezli signifikantní dopad uvěznění otce na chování dítěte. Autoři (Slaughter et al., 2019) ve své práci nezmiňují výzkum Haskins (2015), proto není zcela jasné, čím mohou být odlišné výsledky způsobeny. Autorka této práce se však domnívá, že rozdíl mohl být zapříčiněn výběrem skupin ze vzorku, protože Haskins (2015) analyzovala data skupiny dětí, jejichž otcové byli uvězněni mezi prvním a devátým rokem jejich života, zatímco Slaughter et al. (2019) pracovali se skupinou dětí, jejichž otcové byli uvězněni kdykoliv do devátého roku dítěte. Haskins (2015) tak pracovala se specifictější skupinou, u které očekávala větší dopad uvěznění otce, neboť proběhlo během života dítěte.

Zda závisí na tom, v jakém období dětského života otec opustí domácnost, zjišťovali v longitudinálním výzkumu Craig et al. (2018). Analyzovali, míru otcovy přítomnosti v životě dítěte do jedenácti let a míru *behaviorálních problémů* dítěte v jedenácti letech

⁶⁷ Center for Research on Child Wellbeing. (2011). Data for the nineyear follow-up wave of the fragile families and child wellbeing study. Princeton University Bendheim -Thoman Center for Research on Child Wellbeing.

⁶⁸ Autorka (Haskins, 2015) sama ale doporučuje prozkoumání dopadů na prosociální chování, protože v dané studii byla využita pouze jedna metoda s nízkou interní validitou ($\alpha=0.59$).

⁶⁹ Center for Research on Child Wellbeing. (2011). Data for the nineyear follow-up wave of the fragile families and child wellbeing study. Princeton University Bendheim -Thoman Center for Research on Child Wellbeing.

(hodnoceno matkou pomocí dotazníku). Autoři (Craig et al., 2018) shrnují, že pokud otec odešel do tří a půl let po narození, dítě mělo dvojnásobně větší pravděpodobnost zásadních behaviorálních problémů než děti, jejichž otec s nimi byl v průběhu celé sledované doby. U skupiny dětí, jejichž otcové odešli později (tedy mezi čtyřicátým druhým měsícem a jedenáctým rokem), nebyl nalezen signifikantní rozdíl oproti dětem, jejichž otec byl při posledním měření stále v domácnosti. Závěr autorů Craig et al. (2018) tedy zní, že nejzávažnější je dopad odchodu otce ve velmi raném věku.

Sociálně-emocionální vývoj dítěte je tedy ovlivňován osobnostními charakteristikami a prožíváním otce (Rominov et al., 2016), otcovým rodičovským přístupem (Lee & Schoppe-Sullivan, 2017 ; Ruiz-Ortiz et al., 2017; Cheung et al., 2018), vazbou otec-dítě (Kochanska a Kim, 2013), zapojením otce do péče (Slaughter et al., 2019; Slaughter & Nagoshi, 2020), uvězněním otce (Haskins, 2015) a SES otce (Slaughter et al., 2019), ale také samotnou přítomností otce v domácnosti (Craig et al., 2018).

3.3.6 Role otce v adolescenci

Adolescence neboli období dospívání je stadium trvající od počátku puberty do počátku dospělosti. Jedná se o dynamickou část vývoje, kdy dochází ke komplexním proměnám osobnosti, sociálního postavení, rolí a také těla jedince. Dospívající mívají potřebu větší autonomie a tvorby vlastní identity, a tak postupně dochází k proměně také ve fungování a vztazích rodiny (Vágnerová, 2017). Dle Vágnerové (2017) otcové zpravidla nejednají tak emotivně jako matky, od adolescentních potomků si drží větší odstup a snaží se do výchovy zasahovat více mocensky. Na druhou stranu jsou pak lépe schopni akceptovat přerod dítěte v dospívajícího a přidruženou změnu rolí.

V současné době existuje mnoho studií, které se zabývají různými vlivy otce na adolescenty. Pro přehlednost je tato kapitola členěna dle proměnných na straně otce, které mohou na dospívající působit a ovlivňovat jejich vývoj.

Demografické charakteristiky otce

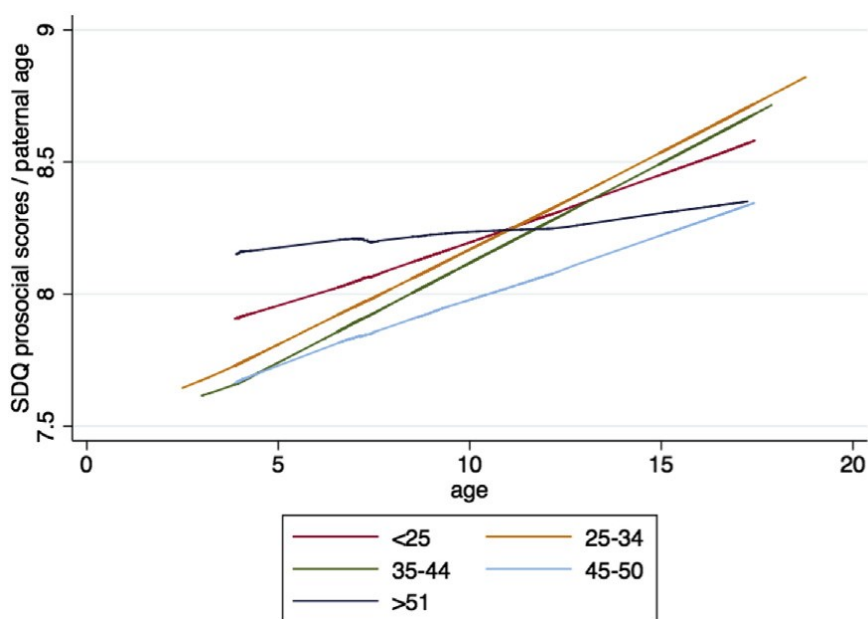
Osler et al. (2012) se snažili determinovat vliv sociální třídy otce na *kognitivní vývoj* dospívajících a také na jejich *sociální úroveň* v dospělosti. Ve třech vlnách (ve dvanácti, osmnácti a padesáti sedmi letech) testovali vzorek mužů (celkově 11 532 participantů) z kohorty narozené v roce 1953. Probandi při všech měřeních podstoupili kognitivní testy a mezi těmito výsledky byly nalezeny vysoké korelace. Kromě předchozích kognitivních

skórů bylo dalším prediktorem také zařazení otce do manuálně pracující třídy⁷⁰ při narození dítěte. Tento prediktor byl signifikantní ve dvanáctém a osmnáctém roce, ale při posledním měření již byl jeho vliv oslaben dalšími proměnnými (vzdělání v osmnácti letech, vlastní sociální úroveň). Lze tedy shrnout, že manuálně pracující otec byl signifikantním prediktorem kognitivní úrovně v dětství a dospívání, nicméně v dospělosti byl již dopad této proměnné zastíněn jinými, významnějšími proměnnými (Osler et al., 2012).

Zda a jak ovlivňuje vysoký věk otce při početí potomka jeho *psychosociální* vývoj v adolescenci, zkoumali ve své rozsáhlé studii Janecka et al. (2017). Pracovali se vzorkem patnácti tisíc dvojčat, od kterých po dobu dvanácti let (ve čtyřech, sedmi, devíti, čtrnácti a šestnácti letech) získávali data o sociálním vývoji (hodnocen matkou pomocí dotazníku), konkrétně o *emocionálních problémech, hyperaktivitě, problémech s vrstevníky a prosociálním chování*⁷¹. Autoři (Janecka et al., 2017) popsali několik vývojových trajektorií prosociálního chování v závislosti na věku otce, které jsou znázorněny na grafu 3.

Graf 3

Vývojové trajektorie prosociálního chování dítěte v závislosti na věku otce při početí (Janecka et al., 2017, s. 387)

Z jejich výsledků vyplývá, že vyšší věk otce při početí predikuje lepší hodnocení prosociálního chování při prvních měřeních, ale zároveň také pomalejší vývoj v této oblasti v průběhu následujících let. Děti starších otců tedy mají lepší prosociální chování v raném

⁷⁰ Alternativní možnosti zařazení byly: Osoba samostatně-výdělečně činná a placený zaměstnanec. Do kategorie manuálně pracujících patřili jak vyučení, tak nevyučení pracovníci.

⁷¹ Prosociální chování bylo jediným zjišťovaným ukazatelem psychosociálního vývoje v šestnácti letech.

věku, ale následně jejich vývoj zaostává a nedosahuje takových hodnot jako u dětí mladších otců (Janecka et al., 2017). Dle autorů (Janecka et al., 2017) jsou jejich výsledky zásadním příspěvkem ke zkoumání autismu a schizofrenie, protože tyto dvě diagnózy jsou dle současného stavu poznání spojeny (krom jiného) s vyšším věkem otce a jejich výzkum tedy naznačuje, že vyšší věk otce je asociován se širokospektrálním snížením prosociálního chování, na jehož vrcholu leží právě diagnózy autismu a schizofrenie.

Kromě škály prosociálního chování nebyla nalezena jiná souvislost s věkem otce. Nižší věk matky byl ve výzkumu (Janecka et al., 2017) asociován s vyšší hyperaktivitou, problémovým chováním a nižší emocionalitou dítěte.⁷²

Demografické charakteristiky otce tedy dle současných poznatků mohou působit na kognitivní (Osler et al., 2012) i psychosociální vývoj (Janecka et al., 2017) dospívajících.

Styl výchovy a kvalita vztahu s potomkem

Basili et al. (2021) provedli longitudinální studii ve třech zemích (Itálie, USA, Kolumbie), ve které se snažili zmapovat dopad psychologické kontroly (*psychological control*) rodičů na *chování a prožívání* adolescentů. Psychologická kontrola byla měřena pomocí sebehodnotících dotazníků, ve kterých měli rodiče odpovídat na položky o míře využívání manipulativních a vinu vzbuzujících rodičovských strategiích, jako: vnucení viny dítěti; odpírání lásky; verbální stažení; vyhrožování ukončením interakce v případě, že dítě dělá něco mimo očekávání rodiče; snižování názoru dítěte. Při prvním (v cca 14. roce) a třetím měření (v cca v 16. roce) byli také adolescenti požádáni o vyplnění dotazníků na téma úzkosti, deprese a antisociálního chování. Ve studii nebyl nalezen signifikantní rozdíl mezi zeměmi, ale byl nalezen signifikantní rozdíl v dopadech využívání psychologické kontroly mezi rodiči. Využívání psychologické kontroly matkou bylo asociováno s vyšší mírou antisociálního chování při posledním měření, zatímco využívání otcem predikovalo méně úzkostně-depresivních symptomů (Basili et al., 2021).

Autoři (Basili et al., 2021) byli tímto výsledkem překvapeni, neboť neočekávali pozitivní vliv psychologické kontroly rodičů. Vysvětlují jej hypotézou, že v běžných rodinách se otcové zapojují do péče méně, a tudíž mohou být rodiny, kde otec využívá vyšší míru psychologické kontroly specifické. Na dítě pak pozitivně působí fakt, že se otec aktivně

⁷² Přesto, že tyto asociace mohou být pomocí současné literatury částečně vysvětleny také nižším SES matky a potíženími při porodu, autoři (Janecka et al., 2017) na základě vlastního studia literatury i tak předpokládají částečný vliv genetických faktorů.

zapouje do výchovy nehledě na formu. Shrnují také, že dle jejich výsledků mají oba rodiče tendenci využívat obdobné rodičovské strategie a v průběhu času tyto strategie ještě více přibližovat (Basili et al., 2021).

Na dopad kvality vztahů v rodině se zaměřila autorka Videon (2005). Měřila ji pomocí úrovně spokojenosti se vztahem s rodiči a zjistila, že tato proměnná může ovlivňovat míru *symptomů deprese* u dospívajícího. Depresivní symptomatiku, zjišťovanou sebehodnotícím dotazníkem, autorka (Videon, 2005) využila jako ukazatel celkového well-being a dospívajícím (průměrný věk byl ve studii kolem patnácti let) dále položila otázku, do jaké míry jsou spokojeni se svým vztahem s matkou a otcem. Na základě těchto dat shrnuje, že dospívající, kteří byli více spokojeni se svým vztahem s otcem, reportovali méně depresivních symptomů⁷³. Spokojenost se vztahem s otcem byla signifikantním prediktorem míry depresivních symptomů i po zařazení spokojenosti se vztahem s matkou do analýzy. Autorka (Videon, 2005) uvádí, že tyto dvě proměnné byly úzce propojeny, ale i přesto byla každá z nich signifikantní i nezávisle na druhé. K těmto závěrům je však nutné dodat, že ač Videon (2005) interpretuje výsledky tak, že spokojenost se vztahem s rodiči signifikantně ovlivňuje well-being dítěte, opačný nebo obousměrný proces není vyloučen a je tedy možné, že míra depresivních symptomů dítěte signifikantně predikuje spokojenost se vztahem s rodiči.

Mentální zdraví a prožívání zkoumali také Wang a Kenny (2014). Na vzorku adolescentů ze skoro tisíce úplných rodin (N=976 ve věku třináct až čtrnáct let) sledovaly hrubé slovní zacházení s dítětem a jeho vliv na *problémy v chování a depresivní symptomy* u adolescentů. Dotazníkovou formou autorky (Wang & Kenny, 2014) zjišťovaly míru depresivních symptomů adolescentů (sebehodnocení), míru problémů s chováním adolescentů (sebehodnocení), hrubé slovní chování rodiče k dítěti (hodnoceno rodiči) a vřelost rodiče (hodnoceno adolescentem). Hrubé slovní zacházení obou rodičů při prvním měření ve třinácti letech signifikantně predikovalo nárůst problémů s chováním a depresivních symptomů při dalším měření ve čtrnácti letech. Zároveň problémové chování dítěte při prvním měření predikovalo nárůst hrubé slovní výchovy rodičů o rok později. Tyto souvislosti nebyly rodičovskou vřelostí signifikantně moderovány (Wang & Kenny, 2014).

Gregory et al. (2019) sledovali vývoj velkého vzorku dětí (N=476) prvních patnáct let života a snažili se najít souvislosti mezi jejich *prožíváním* a raným chováním jejich rodičů.

⁷³ Dopady spokojenosti se vztahem s matkou nejsou v této práci podrobně rozebírány.

Konkrétně zjišťovali jejich temperament v prvním měsíci (reportovaný matkou v dotazníku), vazbu k matce v patnáctém měsíci (hodnocenou pozorováním), kvalitu interakce s otcem kolem šestého roku (hodnocenou pozorováním), regulaci emocí v patnáctém roce (reportovanou oběma rodiči v dotazníku) a míru jejich internalizovaných problémů v patnáctém roce (reportovanou adolescentem pomocí sebehodnotícího dotazníku). Analýzou získaných dat došli k závěru, že senzitivní, bezpečná a vzájemná interakce otce s batoletem predikovala méně internalizovaných problémů v adolescenci, a to skrze lepší regulaci emocí dítěte kolem šestého roku života (Gregory et al., 2019).

Styl výchovy otce a kvalita vztahu otce s potomkem může tedy dle současných výzkumů přímo působit na úzkostně-depresivní prožívání (Videon, 2005; Wang & Kenny, 2014; Basili et al., 2021) a problémové chování adolescentů (Wang & Kenny, 2014).

Problémy otce

Dopad deprese otce na *mentální zdraví* adolescentů shrnují Wickersham et al. (2020) ve svém systematickém review, do kterého zapojili čtrnáct studií na toto téma. Deprese otce je asociována se symptomy deprese a úzkosti u adolescentů, zatímco dopad jiných psychických problémů otce zatím není jasný. Vliv symptomů matky a otce se v současné době zdá být srovnatelný (Wickersham et al., 2020).

Dlouhodobým působením rodinných konfliktů na psychiku dětí se zabývali Smith et al. (2019). Do svého longitudinálního výzkumu využili data o šest set jedna rodinách sebraná v průběhu páté, šesté a deváté třídy⁷⁴. Při všech třech příležitostech byli dospívající požádáni o vyplnění dotazníku k reportování vlastních *depresivních symptomů* a jejich rodiče o zhodnocení vztahu mezi nimi, zvládání manželských konfliktů a konfliktů s dítětem. Výsledky studie (Smith et al., 2019) poukazují na vysokou míru provázanosti sledovaných proměnných v rámci rodiny. Pokud otec reportoval vyšší míru rodičovského konfliktu při prvním měření, spolu s matkou pak reportoval větší míru konfliktu rodič-dítě při druhém měření. Vyšší míra rodičovského konfliktu reportovaná matkou při prvním měření byla také asociována s vyšší mírou konfliktu matka-dítě při následujícím měření. Pouze vyšší míra konfliktu matka-dítě při druhém měření byla asociována s depresivními symptomy dětí v deváté třídě. Otec tedy v této studii působil na dítě pouze nepřímo, a to skrze své konflikty s matkou. Důležitým závěrem této práce (Smith et al., 2019) je,

⁷⁴ Výzkum byl prováděn v USA, takže dětem v těchto ročnících bylo cca 10-11, 11-12 a 14-15 let.

že i přes komplikovanou dynamiku konfliktů v rodinném systému můžeme shrnout, že konflikt mezi rodiči může mít signifikantní negativní dopad na psychické prožívání dítěte.

Na dopad rizikového chování otce, konkrétně požívání alkoholu, se zaměřili Godelski et al. (2020). Ti rozdělili svůj vzorek dvou set dvaceti sedmi participantů na dvě skupiny dle toho, zda některý z rodičů reportoval problémy s alkoholovou závislostí či nikoliv, a testovali, zda má problém s alkoholem rodičů signifikantní vliv na *socio-emocionální vývoj dítěte*. Skupinu hodnotili po dobu patnácti až devatenácti let. Pětsetkání proběhlo v batolecím období a výzkumníci pozorováním a dotazníky zjišťovali závislost na alkoholu rodičů, partnerský konflikt rodičů, depresi rodičů, senzitivitu a vřelost rodičů, schopnost emoční regulace dítěte a jeho antisociální chování. Podporující reakce rodičů byla zjišťována při jediném setkání v předškolním období pomocí dotazníku. Dále byla hodnocena také negativní emocionalita a labilita dítěte při jediném setkání v mladším školním věku a delikventní chování, agresivita a behaviorální dysregulace při setkání v adolescenci (Godelski et al., 2020).

Nevýznamnější odhalené vlivy otce ve studii (Godelski et al., 2020) byly: 1) podporující reakce otce byly asociovány s lepší emocionální regulací dítěte v mladším školním věku; 2) negativní emocionalita dítěte byla signifikantně asociována s jeho agresivitou v adolescenci; 3) rodiny s problémem s alkoholem reportovaly vyšší míru rodičovských konfliktů; 4) konflikt mezi rodiči byl asociován s otcovou nepodporující reakcí, která byla následně asociována s vyšší mírou delikventního chování v adolescenci.

Problémy s alkoholem rodičů byly tedy asociovány s vyšší mírou konfliktů v rodině, která byla následně asociována s otcovou nepodporující reakcí dítěte, což ve studii predikovalo vyšší míru delikventního chování v adolescenci. Zjištěný vliv problémů rodičů na adolescenta byl tedy ve studii nepřímý, zatímco podporující chování otce přímo predikovalo lepší emocionální regulaci dítěte v mladším školním věku a nepodporující chování otce přímo predikovalo delikventní chování potomka v adolescenci (Godelski et al., 2020).

Na stejnou tematiku se zaměřila také Ohannessian (2012), která rok po sobě administrovala dotazníky skoro sedmi stu adolescentů (N=683) ve věku šestnáct až sedmnáct let. Participantů byli dotazováni na demografické charakteristiky rodičů i jejich vlastní, na kvalitu komunikace s rodiči, *symptomy deprese a úzkosti* a na *požívání*

alkoholu a jiných drog. Vyplnili také screeningový test k odhalení problémového pití jejich rodičů. Autorka (Ohannessian, 2012) odhalila odlišné dopady závislosti rodičů na dívky a chlapce. Problémové pití otce predikovalo konzumaci alkoholu i drog u chlapců, zatímco problémové pití matky predikovalo konzumaci drog pouze u dívek. Kvalita komunikace rodič-adolescent mediovala dopad problémového pití rodiče pouze u dívek, u chlapců neměla žádný signifikantní dopad. Problémové pití otce bylo tedy signifikantní pouze u rizikového chování chlapců, zatímco kvalita komunikace s rodiči obou pohlaví měla signifikantní mediující vliv pouze u dívek.

Další efekt proměnné spadající pod problémy otce, konkrétně dopady uvěznění rodiče na sexuální chování adolescentů, zkoumali Le et al. (2018). Využili data skoro čtyř tisíc (N=3 972) dospívajících ve věku dvanáct až dvacet let, jejichž rodiče byli ve vězení v době výzkumu nebo kdykoliv před ním. Ve výzkumu bylo uvěznění otce asociováno pouze s přítomností sexuálně přenosné infekce v době měření a autoři (Le et al., 2018) předpokládají, že mediátorem vlivu uvěznění otce na vývoj dítěte je absence otce v domácnosti. Uvěznění matky zvyšovalo pravděpodobnost výskytu všech měřených typů riskantního sexuálního chování, tedy brzkého začátku sexuálního života (před patnáctým rokem života), nekonzistentního používání kondomu (ne vždy) a přítomnosti sexuálně přenosná infekce (probandi byli testováni v laboratoři při jednom z měření) (Le et al., 2018).

Autoři (Le et al., 2018) dodávají, že limitem této studie je, že nezjišťovali, zda uvězněný rodič žil s dítětem v jedné domácnosti před nástupem do vězení, což mohlo ovlivnit výsledky. Do studie nebyla zahrnuta ani informace o tom, kdy byl rodič uvězněn, což může být dalším faktorem, který má na sledování dopadů zásadní vliv (Haskins, 2015).

Problémy otce mohou tedy dle současných poznatků působit negativně na úzkostně-depresivní prožívání adolescentů (Smith et al., 2019; Wickersham et al., 2020), agresivitu a delikventní chování (Godelski et al., 2020) a také rizikové chování adolescentů (Ohannessian, 2012; Le et al., 2018).

Absence otce

King a Sobolewski (2006) komentují, že dopad absence otce v domácnosti je závislý na tom, jak následně vypadá vztah otce s dítětem. V jejich výzkumu pomocí dotazníků administrovaných jak potomkům (N=453 ve věku deset až osmnáct let), tak oběma jejich rodičům, zjišťovali krom jiného hlavně: *externalizované problémy* adolescenta (reportované

matkou v dotazníku), *internalizované problémy* adolescenta (reportované matkou v dotazníku); *problémy ve škole* (reportované matkou v dotazníku); *známky ve škole* (reportované dítětem); míru kontaktu s otcem (reportovanou dítětem); kvalitu vztahu s otcem (reportovanou dítětem v dotazníku skrze otázky na důvěru a obdiv k otci, kvalitu vztahu k otci apod.); citlivé rodičovství otce (reportované dítětem skrze otázky o tom, do jaké míry jejich otec respektuje jejich touhy a názory); vztah s matkou (reportovaný dítětem).

Autoři (King & Sobolewski, 2006) došli podrobnou analýzou dat k následujícím závěrům: 1) Pokud je vztah dítěte s otcem bydlícím mimo domácnost kvalitní, dítě vykazuje lepší well-being⁷⁵; 2) kvalitní vztah s otcem funguje jako protektivní faktor v případě, že vztah dítěte s matkou je špatný; 3) vřelé a podporující chování otce, který má s dítětem kvalitní vztah, je asociováno s menší mírou internalizovaných i externalizovaných problémů adolescenta; 4) otcovo citlivé rodičovství je asociováno s menší mírou internalizovaných i externalizovaných problémů adolescenta; 5) existuje vysoká korelace mezi kvalitou vztahu a otcovým citlivým přístupem k dítěti; 6) výsledky byly nezávislé na pohlaví dítěte kromě toho, že pouze chlapci měli lepší známky a méně problémů ve škole, pokud měli kvalitní vztah s otcem.

Zapojení otce, který nežije s dítětem v jedné domácnosti, bylo ve výzkumu autorů Ali a Dean (2015) také asociováno s nižší pravděpodobností *kouření* a také nižší intenzitou kouření, zejména u dívek. Data byla získána z longitudinálního výzkumu v USA a autoři využili informací dětí otců bydlících v jiné domácnosti (N=3 100), konkrétně informace o zapojení otce do péče a kouření a jeho frekvenci od dvanácti do osmnácti let věku adolescenta. Dle výsledků je vyšší míra zapojení otce do péče ve dvanáctém roce signifikantně asociována s nižší pravděpodobností kouření o rok později, ale pouze u dívek je také prediktorem intenzity kouření. V osmnácti letech predikovala kouření u celého vzorku, ale po rozdělení dle pohlaví zůstalo zapojení otce do péče ve dvanácti letech dítěte signifikantním prediktorem kouření pouze u dívek.

Autoři (Ali & Dean, 2015) se na základě studia literatury domnívají, že tento rozdíl mezi pohlavími může být způsoben odlišnými procesy socializace u dívek a chlapců. Ali a Dean (2015) bohužel pracovali pouze se skupinou dětí, které nebydlely se svým

⁷⁵Pojem well-being ve studii (King & Sobolewski, 2006) shrnoval proměnné popisující míru externalizovaných, internalizovaných a školních problémů a také známky ve škole.

rodičem, proto ve studii není srovnání, jaký vliv má samotná absence otce na riskantní chování adolescentů.

Dopad absence otce na well-being a rizikové chování adolescentů může být tedy dle současných poznatků mediován zapojením otce do výchovy (Ali & Dean, 2015), kvalitou vztahu s otcem a chováním otce (King & Sobolewski, 2006).

3.3.7 Role otce ve vynořující se dospělosti

Vynořující se dospělost

Vynořující se dospělost (*Emerging adulthood*) je poměrně novým konceptem J. J. Arnetta, který nabourává klasické rozdělení vývojových období. Popisuje věk mezi osmnáctým a dvacátým pátým rokem jako mezidobí, kdy člověk nemůže být klasifikován jako dítě, neboť již bývá právně odpovědný a ve většině kultur za sebe přebírá odpovědnost i v jiných aspektech života, ale zároveň ještě nemůže být plně charakterizován jako dospělý, protože je stále do velké míry závislý na své primární rodině a současně se nesnaží o vytvoření rodiny prokreační (Arnett, 2004).

Toto období nebylo vždy přirozenou součástí lidského vývoje, ale vzniklo díky pokroku společnosti, který mladým dospělým umožnil odsunutí dospělého života do pozdějších let. Osmnáctiletí lidé již nejsou sociálním ani finančním tlakem nuceni zakládat rodiny a začínat své pracovní kariéry, ale mají příležitost prozkoumávat své možnosti jak na poli romantických vztahů, tak z hlediska profese a zejména vyššího vzdělání, které by k této budoucí profesi mělo vést. Arnett ve své knize popisuje pět základních rysů, kterými toto mezidobí popisuje: 1) *Explorace identity*; 2) *Nestabilita*; 3) *Zaměření na sebe*; 4) *Pocit bytí mezi dětstvím a dospělostí*; 5) *Otevřené možnosti* (Arnett, 2004).

Vztah s rodiči je jedním z centrálních témat této teorie, neboť je to vzájemné vnímání rodičů a dětí, které přispívá ke vzniku vynořující se dospělosti. V tomto období rodiče již přestávají vnímat své potomky pouze jako děti, ti je přestávají vnímat pouze jako své rodiče a vzájemně se tedy vytváří nové vztahy sobě rovných dospělých a někdy přátel. Tato změna je dlouhodobým procesem, který přispívá k výše zmiňovanému pocitu „mezi“, který je jedním z charakteristických rysů období. Arnett (2004) sumarizuje, jak vynořující se dospělí popisují opravdovou dospělost (1) *Přijetí odpovědnosti za sebe*; 2) *Nezávislé rozhodování*; 3) *Finanční nezávislost*) a dodává, že tyto charakteristiky spojuje centrální téma nezávislosti na rodičích. Období vynořující se dospělosti je tedy časem, kdy jsou lidé stále v mnoha

ohledech závislí na svých rodičích, ale zároveň pracují na tom, aby se tyto podmínky změnily a oni se mohli stát opravdu dospělými (Arnett, 2004).

Působení otce v období vynořující se dospělosti

Na základě šest let trvající longitudinální studie srovnávali Bronte-Tinkew et al. (2010) jaký vliv má na vynořující se dospělé (N=3 997) předchozí život pouze s matkou, pouze s otcem, nebo s oběma biologickými rodiči. Na rozdíl od domácností svobodných matek vykazovaly domácnosti svobodných otců méně ekonomických problémů, ale i přesto měly méně finančních zdrojů než úplné domácnosti. Domácnosti otců měly také zpravidla nejmenší počet dětí, což dle autorů (Bronte-Tinkew et al., 2010) může znamenat více zdrojů pro potomky, neboť se o ně nemusí dělit.⁷⁶ Pokud ale v domácnosti žila také partnerka otce, měly tyto rodiny nejmenší počet rodinných rutin, což může oslabovat zapojení otce do života dítěte. Tento výsledek autoři (Bronte-Tinkew et al., 2010) vysvětlují tím, že otec své zdroje dělí mezi potomky a partnerku. Tomu odpovídaly také ukazatele blízkosti a informovanosti otce, kdy otcové samoživitelé s partnerkami získávali nejhorší výsledky ze všech měřených uspořádání. Stejně tak měli tito otcové nejméně autoritativní a nejméně zapojený styl rodičovství. Právě rodičovský styl a míra zapojení otce byly ve výzkumu klíčovými mechanismy vysvětlujícími rozdíly mezi výsledky potomků žijících v úplných domácnostech a těmi z domácností otců samoživitelů. Zjištěné rozdíly⁷⁷ však byly pouze marginální, neboť skupina otců byla heterogenní a nebyl v ní dostatečný počet participantů. Autoři (Bronte-Tinkew et al., 2010) tedy shrnují, že domácnosti svobodných otců mají unikátní vliv na vývoj potomků, ale je nutné danou tematiku dále prozkoumat, neboť existují signifikantní rozdíly uvnitř skupiny, které v této studii znemožnily zkoumané vlivy dostatečně zmapovat.

Efekt chování otce na *zdraví* jeho potomků analyzovali například Schwartz et al. (2009). Na základě online dotazníků zkoumali, zda pocit přijetí rodiči během studia střední školy má vliv na riskantní chování vysokoškolských studentů v období vynořující se dospělosti. Na vzorku více než sedmnácti set osob (N=1 728) zjistili, že vnímané přijetí otcem bylo negativně asociováno se šesti⁷⁸ z dvanácti zkoumaných

⁷⁶ Tato myšlenka odpovídá teorii dělení zdrojů (viz kapitola 2.2).

⁷⁷ Potomci pocházející z rodiny otců samoživitelů měli nižší pravděpodobnost dokončení středoškolského studia a vyšší pravděpodobnost, že budou v období vynořující se dospělosti nezaměstnaní a nestudující.

⁷⁸ Kategorie asociované s přijetím otcem: užívání „tvrdých drog“ (v originále *hard drugs*), zneužívání léků na předpis, užívání inhalantů, nezávazný sex (v originále definováno jako sex s osobou, kterou participant poznal týž den), řízení pod vlivem alkoholu nebo drog, jízda s řidičem pod vlivem alkoholu nebo drog.

kategorií riskantního chování, zatímco vnímané přijetí matkou pouze se dvěma⁷⁹. Tyto výsledky byly nezávislé na pohlaví, etnicitě i rodinné struktuře participanta. Pocit přijetí rodiči tedy signifikantně snižoval výskyt riskantního chování, které může potencionálně ohrožovat zdraví mladých dospělých, a tento efekt je signifikantně výraznější u otců než u matek (Schwartz et al., 2009).

Zdravotní rizika vynořujících se dospělých asociovaná s kvalitou vztahu s rodiči zkoumali také Madkour et al. (2017). Do svého longitudinálního dotazníkového výzkumu zapojili skoro patnáct set osob ve věku osmnáct až dvacet pět let, které požádali o reportování jejich rizikové konzumace alkoholu a kvality vztahu s rodiči (frekvence komunikace, čas trávený společně, blízkost). Dle jejich závěrů může kvalitní vztah s rodiči působit jako protektivní faktor rizikového pití alkoholu ve vynořující se dospělosti. Konkrétně byla nalezena negativní asociace kvality vztahu s otcem a epizodického pití po celou dobu výzkumu, a to pro obě pohlaví. Vliv matky byl asociován stejným směrem pro muže, ale pro ženy byla asociace vztahu s matkou a rizikového pití signifikantní pouze do devatenácti let (Madkour et al., 2017).

Postoj ke zdravému chování pak mapovali Jankowska et al. (2018), a to na vzorku skoro sto padesáti studentů vysokých škol (N=147). Zaměřili se na propojení zdravých návyků (jídelní návyky, preventivní návyky atp.), vnímaných rodičovských postojů a *self-efficacy* participantů a došli k závěru, že pozitivní rodičovské postoje působí na rozvoj *self-efficacy*, což následně pozitivně ovlivňuje zdravé chování vynořujících se dospělých. U dívek byl popsán efekt nalezen pro postoje matek i otců, ale u chlapců signifikantně působily pouze postoje otců (Jankowska et al., 2018).

Psychické zdraví a to, jak míru *depressivních symptomů* ovlivňuje vztah s rodiči, konkrétně komunikace adolescent-rodíč, zkoumali Finan et al. (2018). Ve své longitudinální studii, která při závěrečném měření zahrnovala tři sta sedmdesát dva vynořujících se dospělých (průměrný věk při prvním měření byl šestnáct let a při posledním měření dvacet tři let), zjistili, že vyšší míra otevřené a neproblematické komunikace adolescentů s rodiči, nezávisle na pohlaví rodiče, predikovala nižší míru depresivních symptomů u adolescentních dívek, ale nikoli u chlapců. Vývoj symptomů deprese se také lišil pro dívky a pro chlapce a pouze vyšší skóry v dotazníku kvality komunikace adolescentních dívek s matkou predikoval snížení míry depresivních symptomů ve vynořující se dospělosti, zatímco

⁷⁹ Kategorie asociované s přijetím matkou: nezávazný sex, anální sex

u chlapců byla prediktorem snížení míry depresivních symptomů pouze kvalita komunikace s otcem (Finan et al., 2018).

Na rozdílné působení rodičů na mužské a ženské potomky se ve své dotazníkové studii zaměřili také Szkody a McKinney (2019), kteří analýzou dat více než osmi set vysokoškolských studentů ve věku osmnáct až dvacet pět let zkoumali, jak vymoňující se dospělé ovlivňuje rodičovská a vrstevnická podpora, a to zejména skrze působení na jejich *sebevědomí*. Pomocí dotazníků měřili vnímanou míru podpory, sebevědomí a míru *internalizovaných a externalizovaných problémů* participantů a zjistili, že u obou pohlaví snižuje reportovanou míru problémů podpora přátel skrze pozitivní efekt na sebevědomí participantů. Také byl nalezen signifikantní vliv podpory obou rodičů na sebevědomí nezávisle na pohlaví, ale pouze pro ženy byl nalezen nepřímý vliv podpory otce na míru externalizovaných a internalizovaných problémů, a to opět skrze jeho pozitivní působení na sebevědomí participantek. Lze tedy shrnout, že podpora matky i otce působí pozitivně na sebevědomí participanta, ale pouze u žen lze sledovat nepřímý vliv, kdy podpora otce působí skrze sebevědomí také na míru reportovaných problémů žen v období vymoňující se dospělosti (Szkody & McKinney, 2019).

Rozdíly mezi různými způsoby rodičovství analyzovali McKinney et al. (2016), kteří se na vzorku skoro pěti stovek (N=484) vysokoškolských studentů ve věku osmnáct až dvacet čtyři let snažili zjistit, jaký dopad má efektivita rodičovství vnímaná potomky na přizpůsobení těchto potomků. Efektivní a neefektivní rodičovství bylo měřeno pomocí baterie dotazníků a míra přizpůsobení byla určena pomocí checklistu *internalizovaných a externalizovaných behaviorálních problémů*. Dle očekávání skórovali v míře přizpůsobení nejlépe participant, kteří reportovali efektivní rodičovství obou rodičů, a nejhůře participant, jejichž rodiče byli charakterizováni jako neefektivní. Hlavním poznatkem studie ale bylo, že pokud participant reportovali efektivní rodičovství alespoň u jednoho z rodičů, nezávisle na jeho pohlaví, vykazovali vyšší míru přizpůsobení. Tento efekt byl velký u externalizovaných problémů a střední u problémů internalizovaných. Míra přizpůsobení těchto participantů byla výrazně vyšší než v případě neefektivity obou rodičů. Autoři (McKinney et al., 2016) tedy shrnují, že efektivní rodičovství alespoň jednoho z rodičů může mít výrazný protektivní vliv na vývoj jedince.

Na jeden z neefektivních rodičovských přístupů se zaměřili Love et al. (2020), kteří analyzovali, jaký vliv má přehnaná rodičovská péče měřená dotazníkem (v originále

helicopter parenting) na *sebekontrolu a pocit vyhoření studentů* (průměrný věk participantů byl dvacet let). Dle autorů (Love et al., 2020) může přehnaná péče rodičů negativně působit na rozvoj regulačních procesů jejich potomků a tito potomci poté hůře zvládají nároky vyššího studia. Na základě analýzy dat od více než čtyř set studentů (N=449) autoři shrnují, že sebekontrola participanta mediovala vztah přehnaného rodičovství a pocitu vyhoření. Při rozboru působení matek a otců zvláště došli ke zjištění, že vztah přehnané péče matek a pocitu vyhoření je plně mediován sebekontrolou studentů, zatímco u přehnané péče otců se jedná pouze o částečnou mediaci. Doporučují tedy, aby bylo téma působení přehnané péče otce na pocit vyhoření potomka dále zkoumáno, aby mohly být odhaleny další důležité faktory, které mohou pomoci k prevenci školních neúspěchů vynořujících se dospělých (Love et al., 2020).

Konfliktní rodičovský postoj zajímal autory Hill et al. (2019). Ti ve své longitudinální dotazníkové studii mladších školních dětí (N=1074) a jejich rodičů zjišťovali, zda je konfliktní vztah s rodiči během prvního stupně základní školy prediktorem *pocitu smyslu* vysokoškolských studentů ve vynořující se dospělosti. Shrnují, že vyšší míra dítětem reportovaných konfliktů jak s matkou, tak s otcem v mladším školním období (a také vyšší míra matkou reportovaných konfliktů) byla asociována s nižším pocitem smyslu v době druhého měření. Míra konfliktu reportovaná otcem neměla signifikantní vliv na pocit smyslu potomka při druhém měření. Autoři (Hill et al., 2019) zároveň zjistili, že vyšší míra konfliktu reportovaná kterýmkoliv ze zúčastněných signifikantně predikovala *well-being*⁸⁰ vynořujícího se dospělého.

Aspekt *well-being*, konkrétně *spokojenost se životem*, zapojil do své studie také Lin (2019). Na vzorku vysokoškolských studentů (N=258) sebral pomocí dotazníků data o jejich vazbě k oběma rodičům, vděčnosti k rodičům a zmiňované spokojenosti se životem a našel asociace mezi všemi sledovanými proměnnými. Výsledky výzkumu ilustrují, že vyšší míra bezpečné vazby k rodičům je asociována s vyšší mírou spokojenosti se životem a tento vliv je mediován pocitem vděčnosti. Tento model byl signifikantní u obou rodičů, ale efekt byl vyšší v případě matky (Lin, 2019).

Na základě aktuálních výzkumů lze shrnout, že vliv otce na vývoj potomka přetrvává až do období vynořující se dospělosti. Signifikantní jsou zejména dopady role otce

⁸⁰ Well-being byl měřen pomocí dotazníků zjišťujících spokojenost se životem, míru vnímaného stresu a smysl života.

na některé aspekty well-being potomka, konkrétně otcův vliv na vybrané zdravotní charakteristiky (Schwartz et al., 2009, Madkour et al., 2017, Finan et al., 2018; Jankowska et al., 2018), sebevědomí (Szkody & McKinney, 2019), behaviorální problémy (McKinney et al., 2016; Szkody & McKinney, 2019), regulační procesy (Love et al., 2020) a spokojenost se životem (Lin, 2019).

Výzkumná část

V literárně přehledové části práce byl představen kontext role otce v rodině a byly zmapovány současné poznatky z oblasti působení otce na vývoj dětí, dospívajících a vynořujících se dospělých. Přesto, že i někteří čeští autoři se tématem otce zabývají (Dudová & Hastrmanová, 2007; Mediaresearch, 2010; Fajfeta et al., 2014), převážná většina současných poznatků pochází ze zahraničních výzkumů. Provedený výzkum by měl proto zmapovat situaci role otce u současných vynořujících se dospělých v České republice a také zodpovědět kladené výzkumné otázky a rozšířit tak současnou úroveň poznání tohoto tématu.

Kvůli omezenému rozsahu této práce není možné zanalyzovat všechna data získaná ve výzkumu, a proto bude toto téma podrobněji rozpracováno také v rigorózní práci autorky.

4 Výzkumný cíl

Provedený výzkum stanovuje dva základní cíle. **Prvním výzkumným cílem** je zmapovat roli otce v období dětství a dospívání současných vynořujících se dospělých, neboť v českém prostředí prozatím neexistuje literatura, která by se tomuto tématu komplexně věnovala. Získaná data tedy budou nejdříve použita ke kvantitativnímu popisu toho, jak současní vynořující se dospělí vnímají roli svého otce do svých osmnácti let, a také kvalitativnímu dokreslení, jak by dle nich měla být tato role správně naplňována, aby mohl být otec označen za „dobrého“.

Druhým výzkumným cílem je zjistit, zda existuje asociace mezi tím, jak vynořující se dospělí popisují roli svého otce do svých osmnácti let, a jejich současnou kvalitou života. Tento cíl bude naplněn pomocí kvantitativní analýzy dat, která by měla zodpovědět kladené výzkumné otázky.

4.1 Sledované proměnné

Výzkum operuje s následujícími proměnnými: 1) hodnocení otce; 2) absence otce; 3) čas odchodu otce⁸¹; 4) naplňování pilířů otcovství otcem; 5) emoční vztah otce; 6) styl

⁸¹ Při analýze dat byla také vytvořena pomocná proměnná *absence otce a čas odchodu*, která proměnné 2 a 3 slučovala do jedné tak, aby bylo možné lépe popsat získaná data.

řízení otce; 7) kvalita vztahu k otci; 8) kvalita života; 9) biologický otec; 10) nejvyšší dosažené vzdělání; 11) aktuální studium; 12) pohlaví; 13) věk.⁸²

Hodnocení otce je dáno hodnotou odpovědi na otázku 5 v Dotazníku vztahu s otcem. Respondent má na výběr, zda by svého otce ohodnotil jako „dobrého“ či ne.

Absence otce v domácnosti do osmnácti let byla zjišťována Dotazníkem vztahu s otcem, konkrétně osmou otázkou. Případný *čas odchodu otce* zjišťovala následující otázka ve stejném dotazníku a respondent měl na výběr ze tří možností času odchodu: a) 0-2 roky; b) 3-11 let; c) 12-18 let.

Pilíře otcovství jsou konceptem Lamba (2000) a jsou operacionalizovány otázkami 1 až 3 v Dotazníku vztahu s otcem. Z odpovědí na tyto otázky byl vytvořen celkový skóre *naplňování pilířů otcovství*.

Emoční vztah k otci a *styl řízení otce* byl určen hodnotami těchto komponent v Dotazníku pro zjišťování způsobu výchovy v rodině (Čáp & Boschek, 1994). *Kvalitu vztahu k otci* ve výzkumu určovala odpověď na škále 1 (Extrémně negativní) až 5 (Extrémně pozitivní) na otázku 4 z Dotazníku vztahu s otcem. *Kvalita života* byla dána celkovým výsledkem dotazníku WHOQOL-BREF (Dragomirecká & Bartoňová, 2006).

Proměnná *biologický otec* specifikuje, zda respondent vyplňoval dotazníky o svém biologickém otci či o jiné osobě, kterou vnímá jako svého otce, a je dána odpovědí na otázku 10 v Dotazníku vztahu s otcem.

Demografické ukazatele, tedy *nejvyšší dosažené vzdělání*, *aktuální studium*, *pohlaví* a *věk* respondenta určují odpovědi na příslušné otázky v Demografickém dotazníku.

4.2 Výzkumné otázky

4.2.1 Mapování role otce

K exploraci tématu a jeho českého kontextu byly položeny následující výzkumné otázky, díky kterým bude možné zmapovat roli otce v dětství a dospívání vynořujících se dospělých a také prozkoumat sledované proměnné a jejich vzájemnou provázanost.

⁸² Všechny metody, které byly využity k operacionalizaci proměnných a zodpovězení výzkumných otázek budou představeny v kapitole 5.2.

Výzkumná otázka 1: Závísí hodnocení otce jako „dobrého“ na jeho přítomnosti v rodině, naplňování pilířů otcovství a stylech výchovy?

Hypotéza 1: Existuje signifikantní závislost mezi hodnocením otce a jeho odchodem z domácnosti do 18 let respondenta.

Hypotéza 2: Existuje signifikantní závislost mezi hodnocením otce a reportovaným naplňováním pilířů otcovství otcem.

Hypotéza 3: Existuje signifikantní závislost mezi hodnocením otce a reportovaným emočním vztahem otce.

Hypotéza 4: Existuje signifikantní závislost mezi hodnocením otce a reportovaným stylem řízení otce.

Výzkumná otázka 2: Závísí kvalita vztahu k otci na jeho přítomnosti v rodině?

Hypotéza 5: Existuje signifikantní závislost mezi hodnocením vztahu s otcem a absencí otce v domácnosti do 18 let respondenta.

Stanovené hypotézy operují s předpokladem, že aby se mohl vztah s otcem pozitivně rozvíjet a otec byl vnímán jako „dobrý“, je nutné, aby byl součástí života svého potomka, plnil požadavky role otce a měl přiměřený emoční vztah a styl řízení, kterým na potomka působí.⁸³

Výzkumná otázka 3: Jak vynořující se dospělí vnímají obsah pojmu „dobrý otec“ a případné selhávání v roli otce?

4.2.2 Asociace role otce a kvality života vynořujících se dospělých

Na základě aktuálních poznatků na zkoumaném poli, které byly představeny v literárně přehledové části, byla stanovena výzkumná otázka, která byla dále rozdělena na čtyři výzkumné podotázky. Celkově bylo stanoveno následujících pět hypotéz týkajících se kvality života vynořujících se dospělých.

⁸³ Vzhledem k explorativní povaze mapování role otce v českém kontextu nejsou dokládány žádné výzkumy, které by stanovené hypotézy podporovaly.

Výzkumná otázka 4: Jaké proměnné ovlivňují kvalitu života vynořujících se dospělých?

Výzkumná podotázka 1: Ovlivňuje kvalita vztahu s otcem v dětství a dospívání kvalitu života vynořujících se dospělých?

Hypotéza 5: Reportovaná kvalita vztahu s otcem v dětství a dospívání je signifikantně pozitivně asociována s prožívanou celkovou kvalitou života v období vynořující se dospělosti.

Tato hypotéza stojí na předpokladech, že kvalitní vztah s otcem dává dítěti prostor k rozvoji a trénování svých schopností a dovedností, které může jedinec využívat v běžném životě a zlepšovat tak svou kvalitu života. Kvalitní vztahy zároveň pozitivně působí na prožívání a zdravé postoje jedince, které pomáhají udržovat jeho fyzické i psychické zdraví.

Žádná z nalezených studií se nezabývá přímo studiem kvality života ve vynořující se dospělosti, ale mnohé studie se zabývají jednotlivými proměnnými v průběhu dětství a dospívání, které mohou kvalitu života následně ovlivňovat. Hypotéza 5 byla stanovena zejména na základě výzkumů autorů King a Sobolewski (2006), Harewood et al. (2016), Madkour et al. (2017), Finan et al. (2018), Gregory et al. (2019), Hertz et al. (2019).

Výzkumná podotázka 2: Ovlivňuje absence otce v domácnosti v dětství nebo dospívání kvalitu života vynořujících se dospělých?

Hypotéza 6: Absence otce v domácnosti do osmnácti let je signifikantně negativně asociována s prožívanou kvalitou života ve vynořující se dospělosti.

Tato hypotéza vyvstává z předpokladu, že odchodem otce z domácnosti přichází potomek o část materiálních i sociálních zdrojů, které otec do rodiny přináší, čímž se snižují možnosti rozvoje jedince. Absence otce může také přinášet negativní prožitky a postoje, které mají potenciál ovlivňovat kvalitu života jedince.

Benefity přítomnosti a negativa absence otce v domácnosti dítěte byly zaznamenány například ve výzkumech Padilla a Reichman (2001), Alio et al. (2010), Cunningham et al. (2010), Craig et al. (2018).

Výzkumná podotázka 3: Ovlivňuje styl výchovy otce kvalitu života vynořujících se dospělých?

Hypotéza 7: Komponenta řízení je signifikantně asociována s prožívanou kvalitou života vynořujících se dospělých.

Hypotéza 8: Komponenta emočního vztahu je signifikantně asociována s prožívanou kvalitou života vynořujících se dospělých.

Tyto hypotézy byly stanoveny proto, že autorka práce předpokládá, že přístup otce k potomkovi může formovat jeho postoje, prožitky, schopnosti a dovednosti, jenž následně působí na každodenní život jedince, a tedy i pomáhá utvářet prožívanou kvalitu jeho života. Žádná ze studií však nepracuje s Modelem devíti způsobů výchovy (Čáp & Mareš, 2001), který je diagnostikován Dotazníkem pro zjišťování způsobu výchovy v rodině (Čáp & Boschek, 1994). Nelze tedy apriori odhadovat, jakým směrem budou komponenty ovlivňovat reportovanou kvalitu života.

Podporu pro tyto dvoustranné hypotézy bez směru asociace však lze najít ve studiích, které zkoumají efekty různých způsobů a stylů výchovy, jako jsou například výzkumy: Shannon et al. (2002), Tamis-LeMonda et al. (2004), Foster et al. (2007), Coley et al. (2011), Towe-Goodman et al. (2014), Wang a Kenny (2014), Lucassen et al. (2015), McKinney et al. (2016), Rominov et al. (2016), Ruiz-Ortiz et al. (2017), Cheung et al. (2018), Jankowska et al. (2018), Hill et al. (2019), McMahon et al. (2019), Love et al. (2020).

Výzkumná podotázka 4: Ovlivňuje naplňování pilířů otcovství kvalitu života vynořujících se dospělých?

Hypotéza 9: Reportované naplňování pilířů otcovství vlastním otcem je pozitivně asociováno s prožívanou kvalitou života vynořujících se dospělých.

Tato otázka operuje s konceptem pilířů role otce, který popisuje Lamb (2000), a předpokladem je, že naplňování daných pilířů, a tedy role otce, má pozitivní vliv na vývoj potomka.

Podpora pro vytvoření těchto hypotézy byla nalezena ve výzkumech Smith et al. (2019) – pro konfliktnost vztahů; Martin et al. (2007), Duursma et al. (2008), Baker (2013), Ali a Dean (2015), Jackson et al. (2016), Bocknek et al. (2017), Baker (2018), Cano et al. (2019), Keizer et al. (2020), Slaughter a Nagoshi (2020) – pro zapojení otce do péče. Pro vliv materiálního zabezpečení rodiny nebyla nalezena žádná podpora, ale autorka práce na základě studia předpokládá, že materiální zabezpečování rodiny může potomkovi poskytovat zdroje, které mají potenciál dopomáhat vývoji a vytvářet lepší životní podmínky.

5 Design výzkumného projektu

5.1 Typ výzkumu

Ke zmapování role otce a zodpovězení stanovených výzkumných hypotéz byla vybrána kvantitativní výzkumná metodologie, konkrétně *online dotazníkové šetření*. Výzkum byl pomocí *obsahové analýzy* otevřených otázek také doplněn o kvalitativní rozměr, který dané téma rozšiřuje a dokresluje.

Problematika role otce v životě je velmi komplexní a existuje mnoho proměnných, které do ní zasahují, a proto byl jako stěžejní vybrán kvantitativní typ výzkumu, neboť umožňuje redukci zkoumaných vlivů a zaměření pouze na některé aspekty tohoto dynamického fenoménu (Ferjenčík, 2000). Zároveň, vzhledem k malému prozkoumání tématu v Českém kontextu, byl do práce zapojen také kvalitativní prvek, který umožní nahlédnutí na téma ze širšího pohledu a dokreslení redukovaných kvantitativních dat (Ferjenčík, 2000).

5.2 Metody získávání dat

K získání dat bylo využito *online platformy* Click4Survey, která umožňuje vytvoření vlastních online průzkumů. Pomocí tohoto nástroje byly tedy níže představené metody převedeny do online formátu a vloženy do jedné dotazníkové baterie.

Po vytvoření online dotazníku na platformě Click4Survey byl odkaz na něj zkopírován a vkládán do různých facebookových skupin, které byly určeny pro současné, ale i bývalé

studenty konkrétních základních škol, středních škol, gymnázií a vysokých škol po celé České republice. K odkazu byl přidán krátký popis studie a prosba o participaci. Sběr dat probíhal od 15. září 2021 do 28. září 2021.

Baterie zahrnovala krátký *Demografický dotazník* a *Dotazník vztahu s otcem*, které byly vytvořeny autorkou této práce, *WHOQOL-BREF* (Dragomirecká & Bartoňová, 2006) a také část *Dotazníku pro zjišťování způsobu výchovy v rodině* (Čáp & Boschek, 1994). Vyplnění celé baterie trvalo dle informací z platformy průměrně 10 minut.

Sebraná data byla analyzována pomocí statistického programu *Jamovi* (The jamovi project, 2021), ale také *Excelu* a *Wordu* od společnosti Microsoft.

Demografický dotazník

Demografický dotazník je k nalezení v příloze 1 a obsahoval pouze čtyři otázky, jejichž cílem bylo zjistit pohlaví respondenta, jeho věk a vzdělání. U věkové skupiny 18-25 let nemusí být nejvyšší dosažené vzdělání reprezentativním údajem, protože někteří respondenti již ve studiu nepokračují, zatímco jiní ano. Proto byla do dotazníku vložena také otázka, zda a případně na jakém typu školy respondenti stále studují.

Dotazník vztahu s otcem

Tento dotazník se nachází v příloze 2 a obsahuje 10 otázek, které cílí na období dětství a dospívání respondenta.

Nejdříve mají dotazy zjišťovat, do jaké míry naplňoval otec respondenta *pilíře otcovství*, se kterými pracuje Lamb (2000). První otázka tedy míří na otcův *vztah s matkou* (na míru konfliktů v jejich vztahu), druhá je cílena na otcovo *materiální zabezpečování rodiny* (zda rodinu zabezpečoval a případně do jaké míry), třetí sleduje *přímou interakci* otce s respondentem (míru času tráveného společnou činností). Odpovědi těchto tří otázek byly zpracovány dohromady a byl vytvořen celkový skóre *naplňování pilířů otcovství*. Bylo zjištěno, že reliabilita těchto otázek je dostačující, neboť Cronbachovo alfa má sice hodnotu pouze 0,648, ale McDonaldovo omega je větší než doporučená hodnota 0,7 ($\omega=0,719$).

Další otázka (číslo 4) zjišťuje pomocí škály s hodnotami 1 (Extrémně negativní) až 5 (Extrémně pozitivní) *kvalitu vztahu* respondenta s otcem. Otázka 5 zjišťuje, zda je otec respondentem vnímán jako „dobrý“. A otázky 6 a 7 jsou otevřené a dávají respondentům prostor vyjádřit se, *jak má dle nich být role otce naplňována* a naopak, *jak vypadá selhávání v roli otce*.

Otázka číslo 8 umožňuje zjistit, zda *byl otec přítomný* celému dětství a dospívání respondenta, a pouze, pokud respondent odpověděl Ne, zobrazila se otázka 9, která specifikuje, *v jakém věku respondenta otec odešel z jeho domácnosti*. V dotazníku byly nabídnuty možnosti a) 0-2 roky; b) 3-11 let; c) 12-18 let.

Jako poslední byla zařazena otázka, zda respondent vyplňoval dotazník o svém *biologickém otci*. Dle autorky se jedná o podstatnou informaci ke zmapování role otce a byla položena na závěr dotazníku proto, aby neovlivňovala odpovědi respondenta.

WHOQOL-BREF

K zjišťování *kvality života* byla vybrána metoda WHOQOL-BREF (Dragomirecká & Bartoňová, 2006). Jedná se o instrument vytvořený Světovou zdravotnickou organizací, který byl přeložen a převeden do českého prostředí a dodnes je využíván. K jeho distribuci níže popsanou online formou byl získán souhlas od doktorky Dragomirecké, která je spoluautorkou české verze a v manuálu je uvedena jako kontaktní osoba pro online distribuci dotazníku.

Metoda je zkrácenou verzí dotazníku WHOQOL-100 (Dragomirecká & Bartoňová, 2006) a obsahuje 26 položek. Dvacet čtyři položek je sdruženo do čtyř oblastí: fyzická, psychologická, sociální a oblast prostředí. Dvě zbývající položky referují o celkovém hodnocení kvality života a celkovém zdravotním stavu respondenta. Cronbachovo alfa dotazníku je dle autorů dostačující a pro jednotlivé domény se u normální populace pohybuje v rozmezí 0,66-0,84.

Vzhledem k zaměření studie na *celkovou kvalitu života* a povaze výzkumných otázek byly facety sdruženy a ve výzkumu je operováno s *celkovým skórem* tohoto dotazníku. Reliabilita celkového skóru byla na vzorku dostačující ($\alpha=0.913$, $\omega=0.917$).

Dotazník pro zjišťování způsobu výchovy v rodině

Pro prozkoumání výchovného přístupu otce v respondentově dětství a dospívání byla, se svolením vedoucí této práce docentky Gillernové, využita část Dotazníku pro zjišťování způsobu výchovy v rodině (Čáp & Boschek, 1994) soustředící se na *výchovný přístup otce*. Výchovný přístup matky byl v tomto výzkumu vypuštěn, neboť matka není předmětem studie.

Respondentům bylo položeno 40 otázek týkajících se jejich otce, na které měli odpovídat na třístupňové škále. Odpovědi na položky tvoří čtyři různé komponenty, které

dohromady sytí dva faktory: 1) *emoční vztah otce*; 2) *výchovné řízení otce*. Dle kombinace hodnot jednotlivých komponent jsou výsledné hodnoty těchto faktorů následně rozděleny do čtyř různých kategorií.

Komponenty emočního vztahu jsou: 1) *kladná komponenta* a 2) *záporná komponenta* a jejich kombinací lze získat čtyři různé kategorie emočního vztahu otce: 1) *záporný*; 2) *střední*; 3) *kladný*; 4) *extrémně kladný*.⁸⁴ Faktor řízení se skládá z: 1) *komponenta volnosti*; 2) *komponenta požadavků* a jejich kombinací opět vznikají čtyři kategorie řízení: 1) *silné*; 2) *střední*; 3) *slabé*; 4) *rozporné*.⁸⁵

Reliabilita metody byla v manuálu ověřována pomocí odhadu interní konzistence (Cronbachovo alfa) a také pomocí test-retest dependability (Pearsonův korelační koeficient). Všechny hodnoty byly vypočítány zvlášť pro každou komponentu a každého rodiče. Dle manuálu se hodnoty Cronbachova alfa pro komponenty u otce pohybují v rozmezí od 0,6 do 0,82. Pearsonův korelační koeficient pro komponenty u otce se pohybuje v rozmezí 0,83 až 0,87 (Čáp & Boschek, 1994).

Analýza reliability byla provedena také na výzkumném vzorku a ukázala, že reliabilita metody na vzorku odhadovaná Cronbachovým alfa i McDonaldovým omega je dostatečná. Hodnoty pro jednotlivé komponenty byly: kladná komponenta ($\alpha=0.932$, $\omega=0.933$), záporná komponenta ($\alpha=0.886$, $\omega=0.889$), komponenta volnosti ($\alpha=0.745$, $\omega=0.748$), komponenta požadavků ($\alpha=0.833$, $\omega=0.839$).

5.3 Etika výzkumu

Výzkum byl navržen tak, aby splňoval základní etické principy. Respondentům bylo na první stránce dotazníkové baterie představeno téma výzkumu a *byli informováni*, že *mohou odstoupit* kdykoliv v průběhu vyplňování. Jako odměna za participaci jim bylo nabídnuto, že mohou zanechat svůj kontaktní e-mail a po ukončení a vypracování výzkumu jim *budou zaslány jeho výsledky*. Dotazníky do studie byly vybrány tak, aby umožnily práci se stanovenými hypotézami, ale zároveň aby *nebyly příliš dlouhé* a zbytečně participanta *nezatěžovaly*. Veškerá získaná data byla *zpracována anonymně*, aby byla *ochráněna identita* a soukromé informace všech participantů.

⁸⁴ Pro účely analýzy byly kategorie pojmenovány: Záporný = 1, Střední = 2, Kladný = 3, Extrémně kladný = 4

⁸⁵ Pro účely analýzy byly kategorie pojmenovány: rozporné = 1, silné = 2, střední = 3, slabé = 4

K použití dotazníku WHOQOL-BREF (Dragomirecká & Bartoňová, 2006) online formou a k jeho následné distribuci na sociálních sítích byl získán souhlas doktorky Dragomirecké, která je hlavní autorkou české verze. K online využití a distribuci části Dotazníku pro zjišťování způsobu výchovy v rodině (Čáp & Boschek, 1994) udělila souhlas vedoucí této práce docentka Gillernová.

6 Výzkumný soubor

Výzkum byl zaměřen na prožívání vynořujících se dospělých. Výběr respondentů do výzkumného souboru probíhal *typologickou, oportunní, lavinovou a kriteriální metodou výběru*. Nejdříve byly přes sociální síť Facebook vyhledány vhodné skupiny, u kterých bylo možné předpokládat, že jejich členy budou zejména vynořující se dospělí. Do těchto skupin byl následně vložen odkaz na výzkum a členové skupin ve věku 18 až 25 let byli požádáni o jeho vyplnění. Respondenti byli také požádáni o rozeslání dotazníku mezi své známé. Tento postup výběru do vzorku byl zvolen se záměrem oslovit co největší počet vynořujících se dospělých a získat co nejvíce relevantních odpovědí.

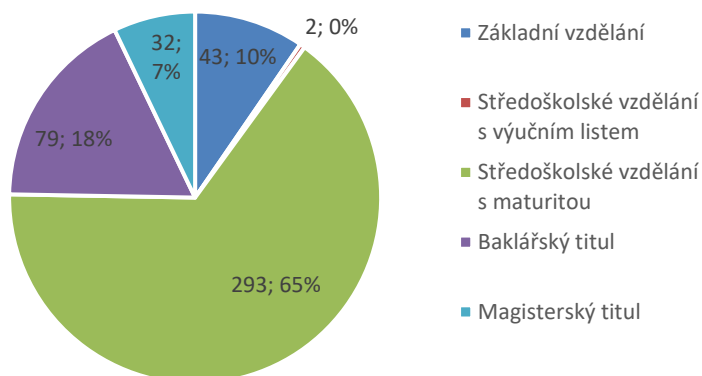
Autorka se snažila o rozmanitý výběr skupin, do kterých byl odkaz na dotazník vložen, a zároveň cílila na skupiny i pro absolventy tak, aby z výzkumu nebyli vyloučeni nestudující jedinci. Do výzkumu však kvůli metodě distribuce nemohly být zařazeny osoby, které nepoužívají sociální síť Facebook.

Dotazníkovou baterii vyplnilo celkem 461 osob. Jedenáct respondentů však muselo být ze studie vyřazeno, protože nesplňovali věkové kritérium výběru. Během analýzy bylo zjištěno, že pouze jeden respondent zvolil možnost jiného pohlaví, a proto byl ze studie vyřazen, neboť by nebylo možné tuto kategorii statisticky zpracovat.

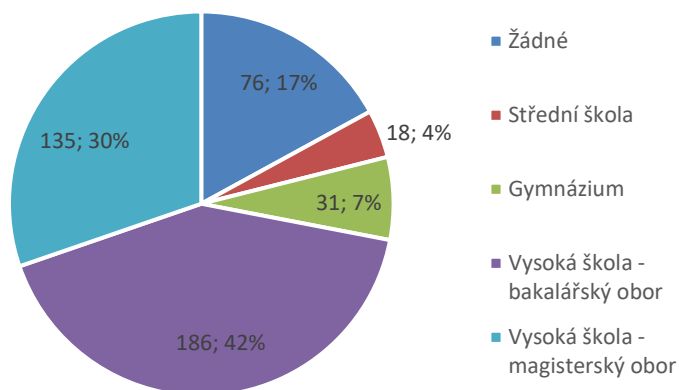
Celkový analyzovaný vzorek se tedy skládal ze 449 respondentů, z toho bylo 84 % žen (375) a 16 % mužů (74). *Průměrný věk* participanta byl 21.5 let (u mužů 21.5 let, u žen 21.7 let). Nejvyšší dosažené vzdělání a aktuální studium participantů je znázorněno na grafech 4 a 5, ze kterých je patrné, že nejčastější nejvyšší dosažené vzdělání ve vzorku je maturitní (65 %), ale 83 % participantů stále studuje a ve 42 % se jedná o studium bakalářské.

Graf 4*Nejvyšší dosažené vzdělání*

Nejvyšší dosažené vzdělání

Graf 5*Aktuální studium*

Aktuální studium

Bohužel není možné zjistit, z jakého důvodu je tak výrazný rozdíl mezi participací mužů a žen, protože žádná ze skupin zapojených do výzkumu nebyla určena pouze pro ženy. Lze tedy pouze vyslovit hypotézu, že muži projevili menší ochotu participovat v tomto výzkumu.

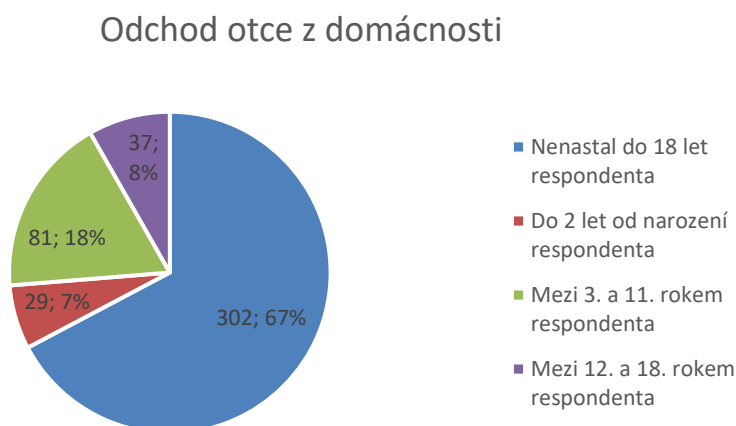
7 Výsledky

7.1 Vnímání role otce u vynořujících se dospělých v České republice

Biologického otce popisovalo v dotaznících 97,3 % respondentů, zatímco pouze 12 respondentů (2,7 %) popisovalo v roli otce někoho jiného. Celkem 302 respondentů (67,3 %) reportovalo, že s nimi otec *bydlel v jedné domácnosti* až do 18 let. Ze zbylých 147 respondentů jich 29 (19,7 %) popisovalo odchod otce z domácnosti do jejich 2 let, 81 (55,1 %) odchod otce z domácnosti v období 3-11 let a 37 (25,2 %) odchod mezi 12 a 18 lety. Tyto hodnoty ilustruje graf 6. Rozložení dalších proměnných je uvedeno u odpovídajících výzkumných hypotéz.

Graf 6

Odchod otce z domácnosti

Hypotéza 1: Existuje signifikantní závislost mezi hodnocením otce a jeho odchodem z domácnosti do 18 let respondenta.

Jako „dobrého“ kategorizovalo svého otce 301 osob (67 %). Chí kvadrát testem nezávislosti bylo zjištěno, že *existuje signifikantní závislost mezi odchodem otce z domácnosti a jeho popisem jako „dobrý otec“* ($\chi^2(1)=61.1$, $p<.001$, $V=0.369$). Dle ukazatelů velikosti efektu má otec, který odešel z domácnosti, *5,2krát větší šanci nebýt popsán jako „dobrý otec“ než otec, který v domácnosti zůstal. Hypotéza 1 byla tedy podpořena*, a tyto výsledky dokládají tabulky 2 a 3.

Tabulka 2

Chí kvadrát test nezávislosti – závislost hodnocení otce a absence otce v domácnosti

χ^2 Tests

	Value	df	p
χ^2	61.1	1	< .001
Likelihood ratio	59.8	1	< .001
N	449		

Tabulka 3

Velikost efektu – závislost hodnocení otce a absence otce v domácnosti

Comparative Measures			
	95% Confidence Intervals		
	Value	Lower	Upper
Odds ratio	5.20	3.39	7.99

Hypotéza 2: Existuje signifikantní závislost mezi hodnocením otce a reportovaným naplňováním pilířů otcovství otcem.

Byl také analyzován rozdíl v hodnocení vlastního otce jako „dobrého“ a referovaným naplňováním pilířů otcovské role. Proměnná *naplňování pilířů otcovské role* mohla nabývat hodnot -5 až 5 a její průměrná hodnota v celém vzorku byla 0.780 bodu (Me=1, Min=-5, Max=5, SD=2.53).

Získaná data neměla normální rozdělení, a proto byl proveden Yuenův test (tabulka 4), který našel *signifikantní rozdíl ve skóre naplňování pilířů otcovství* mezi respondenty, kteří *hodnotili svého otce jako „dobrého“*, a těmi, kteří jej takto neoznačili ($t(223)=18.2$, $p<.001$, $\xi=0.883$). Tím byly nalezeny doklady pro *platnost výzkumné hypotézy 2*.

Tabulka 4

Yuenův test – Hodnocení otce a jeho naplňování pilířů otcovství

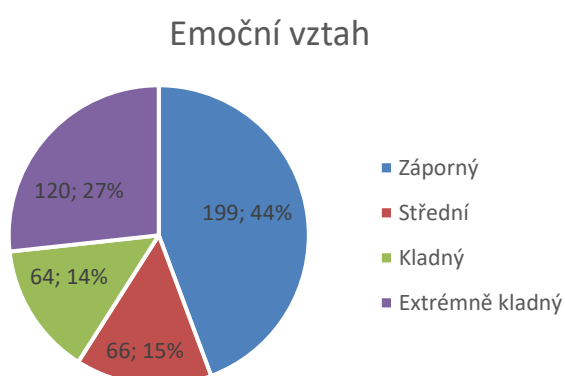
Robust Independent Samples T-Test					
		t	df	p	ξ
P_C	Yuen's test	18.2	223	< .001	0.883

Hypotéza 3: Existuje signifikantní závislost mezi hodnocením otce a reportovaným emočním vztahem otce. Hypotéza 4: Existuje signifikantní závislost mezi hodnocením otce a reportovaným stylem řízení otce.

Nejčastějším typem emočního vztahu v souboru byl *vztah záporný*, který reportovalo celkem 199 osob, tedy 44,3 %. Nejčastějším typem řízení bylo *řízení slabé*, které popisovalo 249 osob, tedy 55,5 %. Celkové rozdělení výsledků je znázorněno v grafech 7 a 8.

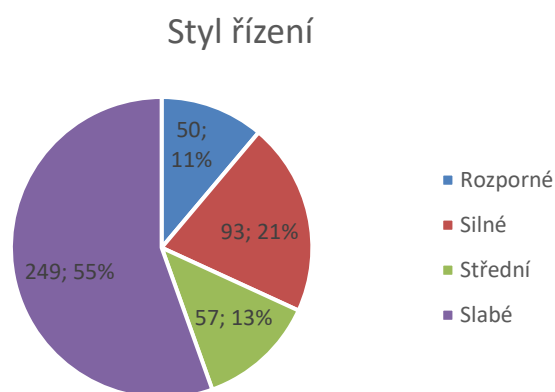
Graf 8

Rozdělení kategorií emočního vztahu

Graf 7

Rozdělení kategorií stylu řízení

Byly provedeny chí kvadrát testy nezávislosti, které zjistily signifikantní závislost mezi hodnocením „dobrý otec“ a emočním vztahem ($\chi^2(3)=154, p<.001, V=0.586$) (tabulka 5 a 6) a hodnocením „dobrý otec“ a stylem řízení ($\chi^2(3)=48.7, p<.001, V=0.329$) (tabulka 7 a 8). Hypotézy 3 a 4 byly tedy podpořeny.

Tabulka 5

Chí kvadrát test nezávislost – hodnocení otce a reportovaný emoční vztah

χ^2 Tests			
	Value	df	p
χ^2	154	3	< .001
N	449		

Tabulka 6

Velikost efektu – hodnocení otce a reportovaný emoční vztah

Nominal	
	Value
Cramer's V	0.586

Tabulka 7

Chi kvadrát test nezávislost – hodnocení otce a reportované řízení

χ^2 Tests			
	Value	df	p
χ^2	48.7	3	< .001
N	449		

Tabulka 8

Velikost efektu – hodnocení otce a reportované řízení

Nominal	
	Value
Cramer's V	0.329

Podrobnější rozdělení jednotlivých kategorií ve skupinách dle hodnocení otce jsou k nalezení v grafech 10 a 11 v přílohách této práce. Lze shrnout, že ve skupině s hodnocením „dobrý otec“ bylo procentuálně největší zastoupení kategoriemi extrémně kladného emočního vztahu a slabého řízení, zatímco ve skupině bez hodnocení „dobrý otec“, byly procentuálně nejvíce zastoupeny kategorie záporného emočního vztahu a silného řízení.⁸⁶

Hypotéza 5: Existuje signifikantní závislost mezi hodnocením vztahu s otcem a absencí otce v domácnosti do 18 let respondenta.

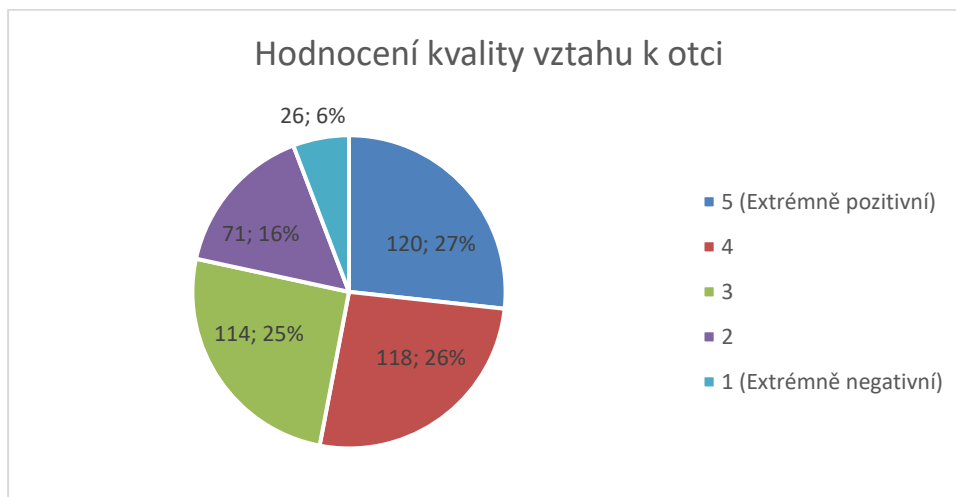
Nejčastěji respondenti hodnotili svůj vztah k otci hodnotou 5 (Extrémně pozitivní) (120 respondentů, tedy 26.7 %). Následovaly hodnoty 4 (118 respondentů, tedy 26.3 %), 3 (114 respondentů, tedy 24.4 %), 2 (71 respondentů, tedy 15.8 %) a nejméně častou

⁸⁶ Nutné je ale podotknout, že silné řízení bylo ve druhé skupině pouze o 1 % více zastoupeno než řízení slabé.

kategorií bylo hodnocení 1 (Extrémně negativní) (26 respondentů, tedy 5,8 %). Medián kvality vztahu k otci je hodnota 4 a rozložení proměnné ilustruje graf 9.

Graf 9

Hodnocení kvality vztahu k otci

Chí kvadrát test nezávislosti našel *signifikantní závislost mezi hodnocením kvality vztahu a absencí otce v domácnosti respondenta* ($\chi^2(4)=49.2, p<.001, V=0.331$). Výsledky testu jsou přiloženy v tabulce 9 a tabulce 10 a lze shrnout, že *hypotéza 5 byla podpořena*.

Tabulka 9

Chí kvadrát test nezávislosti – závislost kvality vztahu k otci a absence otce v domácnosti

χ^2 Tests			
	Value	df	p
χ^2	49.2	4	< .001
Likelihood ratio	48.6	4	< .001
N	449		

Tabulka 10

Velikost efektu – závislost kvality vztahu k otci a absence otce v domácnosti

Nominal	
	Value
Cramer's V	0.331

7.1.1 Dobrý otec

Popis „dobrého otce“ poskytl ve studii 176 respondentů a obsahovou analýzou bylo pojmenováno 13 základních témat, která se v popisu „dobrého otce“ vyskytovala.

Jako základní stavební kámen role „dobrého otce“ byla popisována již samotná (1) **přítomnost** otce v rodině a domácnosti dítěte a jeho snaha o její (2) **finanční zabezpečení**. Hlavní náplní role by pak měla být (3) **péče o dítě** a (4) **zájem** o jeho názory, školní i životní úspěchy a přání spojený s (5) **podporou dítěte** v běžném životě i při plnění jeho cílů. Jako důležitý aspekt bylo popisováno (6) **trávení společného času** s dítětem, které by mělo být dobrovolné a smysluplné. Stěžejním faktorem pak byl (7) **pozitivní vztah** k potomkovi, který samo dítě vycítí a opětuje. „Dobrý otec“ by měl mít také mnoho (8) **pozitivních vlastností** a měl by být například: starostlivý, laskavý, hodný, všímavý, milující, empatický, spolehlivý, ochotný, podporující, starající se, emočně dostupný, chápavý, zodpovědný, trpělivý, obětavý, moudrý, tolerantní. Zároveň byla zmiňována také (9) **absence negativních vlastností** jako je agresivita a závislostní tendence.

„Dobrý otec“ poskytuje dítěti (10) **vzor** správného chování a (11) **upřednostňuje dítě** a rodinu, která je pro něj na prvním místě. Dle některých respondentů také používá určité (12) **styly výchovy**, které jsou pro dítě srozumitelné a nastavují mu potřebné hranice. Pouze marginální počet respondentů zmínil také důležitost (13) **pozitivního vztahu k matce**.

Na závěr je nutné dodat, že respondenti „dobrého otce“ často přejmenovávali na „tátu“ a zmiňovali subjektivní důležitost rozdílů pojmenování „táta“ či „tatínek“ a „otec“.

Pro ilustraci analýzy byly vybrány následující odpovědi na otázku: Napište prosím, jak byste popsali dobrého otce.

Někoho, kdo si dítě pořídil, protože ho chtěl, a ne z povinnosti. Věnuje se dítěti, hmotně ho zabezpečí a snaží se s ním navázat dobrý vztah. Aktivně se zapojuje do výchovy, není pedantní a bere dítě jako samostatného jedince, který činí vlastní rozhodnutí.

Stará se o vás, protože chce, a ne, protože musí.

Otcem může být každý. Dobrým otcem je táta.

7.1.2 Selhávající otec

Popis otce, který *ve své roli selhává*, poskytl ve studii 157 respondentů a obsahovou analýzou bylo pojmenováno 11 základních témat, která se v popisu „selhávajícího otce“ vyskytla.

Důležitými charakteristikami „selhávajícího otce“ byla dle odpovědí respondentů celková (1) **absence v životě dítěte** a také jeho (2) **neochota nebo neschopnost finančního zabezpečení dítěte** a rodiny. Nejčastější charakteristikou však byl (3) **nezájem o dítě** a z toho vyplývající (4) **neznalost dítěte**, jeho přání a potřeb, ale také (5) **nedostatečné zapojení ve výchově dítěte** a domácnosti. Selhávající otec tedy celkově věnuje svému dítěti málo času a (6) **nevytváří s ním kvalitní a pozitivní vztah**, díky kterému by mu mohl být oporou.

Selhávající otec také (7) **neposkytuje pocit bezpečí** a stabilní domov, a dokonce může vytvářet nebezpečné prostředí svým (8) **špatným a násilným chováním k matce** a (9) **rizikovým chováním**, jako je užívání alkoholu a drog. Dítěti (10) **neposkytuje vzor**, který by mohlo následovat, a naopak jej spíše učí nevhodnému chování.

(11) **Negativní vlastnosti**, které ve výzkumu charakterizují selhávajícího otce, jsou například: egoismus, manipulativnost, agresivita, negativismus, přehnaný kriticismus, netrpělivost, lhostejnost, nespolehlivost, emoční nedostupnost, citový chlad, vtíravost, sexismus, arogance, absence empatie.

Pro ilustraci analýzy byly vybrány následující odpovědi na otázku: *Napište prosím, jak byste popsali otce, který ve své roli selhává.*

Bud' odešel od rodiny, nebo se nestará a nezajímá, používá násilí, nedbá o dobrý život své rodiny.

V rodině se neobjevuje, vše nechá na matce. Nestará se, nedá se na něj spolehnout a je mu rodina prakticky jedno.

Nedokáže se vcítit do dítěte, případně se o to ani nepokouší, netráví čas s dítětem dobrovolně. Péče z jeho strany končí materiálním zabezpečením rodiny nebo není schopen zajistit ani tu.

7.2 Asociace vnímané role otce a kvality života vynořujících se dospělých

Proměnná *kvalita života* byla naměřena u všech zúčastněných respondentů (N=449) a dle skórování dotazníku WHOQOL-BREF (Dragomirecká & Bartoňová, 2006) mohla nabývat hodnot v rozmezí 26 až 130 bodů. Její průměrná hodnota byla u celého vzorku 98.1 bodu (Me=99, Min=45, Max=128, SD=14). U žen bylo průměrné skóre 97.7 bodu (Me=99, Min=45, Max=128, SD=14.1) a u mužů byl průměr 99.8 bodu (Me=102, Min=63, Max=125, SD=13.8).

K zodpovězení položených výzkumných otázek byla provedena analýza proměnných metodou mnohorozměrné lineární regrese, která umožňuje zjistit, které sledované proměnné signifikantně predikují kvalitu života vynořujících se dospělých.

Výzkumná otázka 4: Jaké ukazatele ovlivňují kvalitu života vynořujících se dospělých?

Nejdříve byl vytvořen plně saturovaný model (Model 2), který obsahoval všechny sledované proměnné ($F(17,431)=8.02$, $p<.001$, $R^2=0.240$, Adjusted $R^2=0.210$, AIC=3561). Tento model, reportovaný v tabulce 11 i 13 (v příloze 3), sice signifikantně predikoval hodnoty kvality života, ale obsahoval také nesignifikantní proměnné. Byl tedy vytvořen *Model 1* (tabulka 12), který také *signifikantně predikoval kvalitu života* (tabulka 11), ale obsahoval pouze proměnné, které signifikantně predikují hodnoty kvality života ($F(9,439)=14.89$, $p<.001$, $R^2=0.234$, Adjusted $R^2=0.210$, AIC=3548).

Přesto, že srovnáním modelů (které je k nalezení v tabulce 14 v příloze 3) nebyl nalezen signifikantní rozdíl ($F(8,431)=0.458$, $p=.885$, $\Delta R^2=0.00645$), *Model 1* byl vybrán jako *konečný*, neboť je *jednodušší* (obsahuje méně proměnných) a také vykazuje lepší *hodnoty určující kvalitu modelu* (tabulka 11).

Tabulka 11

Mnohonásobná lineární regrese – hodnocení kvality modelů

Model Fit Measures

Model	R ²	Adjusted R ²	AIC	Overall Model Test			
				F	df1	df2	p
1	0.234	0.218	3548	14.89	9	439	<.001
2	0.240	0.210	3561	8.02	17	431	<.001

Tabulka 12

Mnohonásobná lineární regrese – konečný model

Model Coefficients - Kvalita života

Predictor	Estimate	SE	t	p	Stand. Estimate
Intercept ^a	77.603	2.872	27.016	< .001	
Emoční vztah:					
2 – 1	5.901	1.841	3.206	0.001	0.420
3 – 1	4.170	2.097	1.989	0.047	0.297
4 – 1	9.036	1.859	4.862	< .001	0.643
Styl řízení:					
2 – 1	1.879	2.186	0.860	0.390	0.134
3 – 1	5.709	2.452	2.328	0.020	0.406
4 – 1	2.453	2.010	1.221	0.223	0.175
Nejvyšší dosažené vzdělání	3.452	0.646	5.346	< .001	0.225
Aktuální studium	1.018	0.421	2.417	0.016	0.102
Naplňování pilířů otcovství	0.822	0.294	2.795	0.005	0.148

^a Represents reference level

Výsledný model splňuje všechny předpoklady mnohonásobné lineární regrese, a tedy je možné jej zobecňovat na sledovanou populaci. Data *neobsahují pozorování s vysokým vlivem*, neboť hodnota maximální Cookovy vzdálenosti je menší než 1 (tabulka 15 v příloze 3), mezi proměnnými *není problém kolinearity*, protože všechny hodnoty VIF jsou menší než 4 (tabulka 16 v příloze 3), data mají dle testu normality *normální rozdělení* (tabulka 17 v příloze 3) a *residuály* mají *heteroskedastické rozdělení* (graf 12 v příloze 3).

Proměnné, které signifikantně predikují kvalitu života v konečném modelu, jsou: *emoční vztah* (střední, kladný, extrémně kladný)⁸⁷, *styl řízení* (střední)⁸⁸, *nejvyšší dosažené vzdělání*, *aktuální studium* a *naplňování pilířů otcovství*.

Standardizované koeficienty β ukazují, že asociace *kvality života* a *nejvyššího dosaženého vzdělání* ($\beta=0.225$, $p<.001$), *aktuálního studia* ($\beta=0.102$, $p=.016$) a *naplňování pilířů otcovství* ($\beta =0,148$, $p=.005$) je pozitivní. Konkrétně, zůstanou-li ostatní proměnné

⁸⁷ V modelu bylo využito dummy kódování, kdy byla jako srovnávací použita kategorie 1 – záporný emoční vztah.

⁸⁸ Opět bylo využito dummy kódování, kdy byla jako srovnávací použita kategorie 1 - rozporné řízení

konstantní a změní-li se tyto proměnné o 1 jednotku, zvýší se: kvalita života o 0.255 standartní odchylky u nejvyššího dosaženého vzdělání, o 0.102 standartní odchylky u aktuálního studia a o 0.148 standartní odchylky u naplňování pilířů otcovství (tabulka 12).

U proměnné *emoční vztah* jsou signifikantním prediktorem kvality života všechny kategorie (2-1: $\beta=0.420$, $p=.001$; 3-1: $\beta=0.297$, $p=.047$; 4-1: $\beta=0.643$, $p<.001$). Analýzou grafu *estimated marginal means* (graf 13 v příloze 3) lze shrnout, že nejnižší hodnoty predikuje kategorie 1, tedy *záporný emoční vztah*, zatímco kategorie 4, tedy *extrémně kladný emoční vztah*, predikuje nejvyšší hodnoty kvality života. Pokud by tedy byly ostatní proměnné konstantní a emoční vztah otce by spadal do kategorie střední (kategorie 2), skóre kvality života vynořujícího se dospělého bylo o 0.42 standartní odchylky vyšší, než pokud byl v kategorii záporný (kategorie 1). U kategorie kladný byl rozdíl oproti příslušnosti do kategorie záporný 0.297 standartní odchylky a u kategorie extrémně kladný (kategorie 4) 0.643 standartní odchylky.

U proměnné *styl řízení* je signifikantním prediktorem pouze kategorie 3 (3-1: $\beta=0.406$, $p=0.020$), tedy *střední řízení*. Analýzou *estimated marginal means* (graf 14 v příloze 3) lze reportovat, že *rozporné řízení* (kategorie 1) predikuje nejnižší hodnoty kvality života, zatímco *střední řízení* (kategorie 3) predikuje nejvyšší hodnoty kvality života. Pokud by tedy byly ostatní proměnné konstantní a otcovo řízení by spadalo do kategorie střední (kategorie 3), skóre kvality života by se zvýšilo o 0.406 standartní odchylky oproti tomu, kdyby náleželo do kategorie rozporného řízení (kategorie 1).

Byly tedy nalezeny důkazy *pro podporu výzkumných hypotéz 7⁸⁹, 8⁹⁰, 9⁹¹*, zatímco na základě získaných dat byly *zamítnuty hypotézy 5⁹², 6⁹³*.

⁸⁹ Komponenta řízení je signifikantně asociována s prožívanou kvalitou života vynořujících se dospělých.

⁹⁰ Komponenta emočního vztahu je signifikantně asociována s prožívanou kvalitou života vynořujících se dospělých.

⁹¹ Reportované naplňování pilířů otcovství vlastním otcem je pozitivně asociováno s prožívanou kvalitou života vynořujících se dospělých.

⁹² Reportovaná kvalita vztahu s otcem v dětství a dospívání je signifikantně pozitivně asociována s prožívanou celkovou kvalitou života v období vynořující se dospělosti.

⁹³ Absence otce v domácnosti do osmnácti let je signifikantně negativně asociována s prožívanou kvalitou života ve vynořující se dospělosti.

8 Shrnutí výsledků a diskuse

Prvním výzkumným cílem bylo zmapování role otce v období dětství a dospívání současných vynořujících se dospělých a popis „dobrého“ otce.

Ve výzkumu byli v převážné většině (97,3 %) popisováni *biologičtí otcové* a 67,3 % popisovaných otců *žilo v domácnosti respondenta* až do jeho 18 let. Jako „dobrého“ kategorizovalo svého otce 67 % respondentů a nejvíce respondentů popisovalo *slabý styl otcova řízení* (55 %) a *záporný emoční vztah* (44 %). Tento na první pohled překvapivý rozpor v procentuálním zastoupení jednotlivých zmíněných kategoriích, ale může být vysvětlen kvalitativním rozbohem v kapitolách 7.1.1 a 7.1.2 a shrnut tím, že pojem „dobrého otce“ je komplexní a zastřešuje více charakteristik a způsobů chování otce.

Z výsledků kvantitativní analýzy vyplývá, že aby byl otec popsán jako „dobrý otec“, měl by být *přítomný v domácnosti* respondenta v období jeho dětství a dospívání, měl by *naplňovat pilíře otcovství* a nejlépe by měl mít *extrémně kladný emoční vztah* a *slabý styl řízení*. Dalším závěrem výzkumu je, že kvalita vztahu s otcem je také signifikantně ovlivněna jeho *absencí v domácnosti*.

Základní charakteristiky „dobrého otce“ a „selhávajícího otce“, které vyplynuly z kvalitativní části výzkumu, byly představeny v kapitole 7.1.1 a 7.1.2. Z analýzy a vyvstalých témat bylo patrné, že mnozí respondenti stavěli tyto dva typy otcovství do opozice a dle toho je také popisovali. K rozlišení „dobrého“ a „selhávajícího“ otce byla tedy důležitá zejména jeho *přítomnost v životě dítěte, jeho podíl na finančním zabezpečení dítěte, zapojení do péče o dítě, vztah k dítěti, zájem o dítě, vztah k matce, poskytování vzoru a některé vlastnosti* jako například míra agresivity, spolehlivost a míra empatie. Nelze však pouze shrnout, že jeden pojem je prostým opakem druhého, neboť každý z nich má unikátní část obsahu, která jej značně rozšiřuje.

Převážná většina z témat vyvstalých z analýzy „dobrého otce“ je v současné době již výzkumně analyzována zejména v kontextu vlivu otce na jeho potomky, ale některá z popisovaných témat jsou prozatím mimo zájem odborníků. Jedná se o témata: *pozitivní vlastnosti otce, otec jako vzor* a *upřednostnění dítěte otcem*.

Nález, že pro vynořující se dospělé je podstatné, zda otec slouží jako vzor pro své potomky, je důležitý zejména v kontextu práce Zoja (2005), která byla představena ve třetí kapitole. Autor (Zoja, 2005) zastává názor, že potomci k otci již nevzhlíží jako ke svému

vzoru, jako tomu bylo v minulosti, zatímco provedený výzkum ukazuje, že role otce jako vzoru je pro potomky subjektivně důležitou součástí dobrého otcovství. Lze tedy shrnout, že ač může být otcovství v úpadku, jak tvrdí Zoja (2005), to, zda figuruje otec jako vzor pro své potomky, je pro ně stále subjektivně důležité a je to jeden z indikátorů „dobrého otce“.

Přesto, že Lamb (2000) operuje se vztahem k matce jako základním pilířem otcovství, pouze malý počet respondentů zmínil důležitost *pozitivního vztahu k matce* v definici „dobrého otce“. V dalších výzkumech by tedy bylo vhodné toto téma podrobněji prozkoumat a zjistit, zda je opravdu tématem stěžejním, jak s ním pracuje Lamb (2000), a respondenti jej pouze nezmiňovali, nebo zda se jedná o téma, které sice tvoří součást pojmu „dobrého otce“, ale nemá tak velký význam, jaký mu Lamb (2000) přikládá.

Autorka této práce je toho názoru, že pozitivní vztah k matce mohl pro mnohé respondenty být obsažen v jiných tématech, jako jsou například *pozitivní osobní charakteristiky otce* a *absence těch negativních*, které se mohou projevovat ve vztahu s matkou (např. laskavost, absence agresivity), a proto o pozitivním vztahu s matkou explicitně mluvilo pouze malé procento osob.

Stejně tak analýza popisu „selhávajícího otce“ představila mnoho témat, která jsou v současné době již zkoumána, ale opět lze díky analýze navrhnout další možnosti ke zkoumání: *nezájem otce*, *otcova neznalost dítěte*, *neposkytování bezpečí otcem*, *neposkytování vzoru otcem*, *negativní vlastnosti otce*.

Přesto, že může být obtížné některá z témat operacionalizovat a zapojit do výzkumných designů, jejich zahrnutí do problematiky může dle autorky poskytnout nezměrné pole informací o otcovství a následně také o vlivu otce na jeho potomky.

Charakteristiky „dobrého otcovství“ získané kvalitativní analýzou odpovědí respondentů představené v kapitolách 7.1.1 a 7.1.2 korespondují s modelem zapojení otce do výchovy dle autorů Cabrera et al. (2014), který byl představen v kapitole 3.3. Témata, která respondenti spontánně refleктоvali jako důležitá pro „dobrého otce“ a „selhávajícího otce“, tedy vystihují také výzkumné závěry o mechanismech vlivu otce na vývoj dítěte. Provázáním těchto dvou konceptů tedy můžeme shrnout, že charakteristiky „dobrého otce“ jsou součástí mechanismů, kterými otec na své potomky působí a skrze které ovlivňuje jejich další vývoj.

Druhým výzkumným cílem bylo zkoumání asociací mezi popisem role otce a prožívanou kvalitou života vynořujících se dospělých. Na základě lineárního regresního modelu, který je k nalezení v tabulce 11 v kapitole 7.2, bylo ve výzkumu identifikováno 7 proměnných, které signifikantně predikují kvalitu života vynořujících se dospělých.

Největší vliv měl v modelu rozdíl kategorií *extrémně kladného emočního vztahu a záporného emočního vztahu* ($\beta=0.643$, $p<.001$) a poté rozdíl *středního emočního vztahu a záporného emočního vztahu* ($\beta=0.420$, $p=.001$). Čtvrtým prediktorem dle síly asociace byl rozdíl mezi příslušností do kategorie *kladného emočního vztahu a záporného emočního vztahu* ($\beta=0.297$, $p=.047$). Ve srovnání s kategorií záporný emoční vztah měly tedy všechny zbylé kategorie signifikantně pozitivní vliv na kvalitu života vynořujících se dospělých.

Jako třetí nejsilnější byla popsána asociace kvality života a rozdíl *kategorie střední řízení od rozporného řízení* ($\beta=0.406$, $p=0.020$). Ostatní kategorie, tedy řízení silné a slabé, neměly při srovnání s kategorií rozporného řízení signifikantní vliv na predikci kvality života.

Tyto závěry jsou v souladu s dostupnými výzkumy, ve kterých jsou pozitivní aspekty výchovného přístupu k dítěti asociovány s jeho lepšími výsledky v měřených proměnných (Shannon et al., 2002; Tamis-LeMonda et al., 2004; Shears & Robinson, 2005; Coley et al., 2011; Kok et al., 2015; Ruiz-Ortiz et al., 2017; Jankowska et al., 2018; McMahon et al., 2019).

Některé studie se věnují také vlivu negativních výchovných praktik na vývoj dítěte (Lucassen et al., 2015; Ruiz-Ortiz et al., 2017; Cheung et al., 2018; McMahon et al., 2019; Basili et al., 2021), ale ten nebyl v této studii nalezen.

Signifikantním prediktorem kvality života bylo také otcovo *naplňování pilířů otcovství* ($\beta =0.148$, $p=.005$), které mělo 6. nejsilnější asociaci.

Přesto, že neexistuje studie, která by zkoumala přímý vliv Lambova (2000) konceptu pilířů otcovství na vývoj jedince, existují studie, které podporují efekt některých dimenzí, jak bylo uvedeno v kapitole 4.2.2. Pozitivní vliv pilířů je tedy v souladu s poznatky autorů Smith et al. (2019), kteří našli nepřímý negativní vliv *rodičovských konfliktů* na prožívání dítěte, ale také v souladu s výzkumy referujícími pozitivní *vliv interakce s dítětem* při péči a společných činnostech na sledované proměnné (Martin et al., 2007; Duursma et al., 2008;

Baker, 2013; Ali a Dean, 2015; Jackson et al., 2016; Bocknek et al., 2017; Baker, 2018; Cano et al., 2019; Keizer et al., 2020; Slaughter a Nagoshi, 2020).

Prediktory kvality života bylo také *nejvyšší dosažené vzdělání* ($\beta=0.225$, $p<.001$) (5. prediktor v pořadí dle síly asociace) a *aktuální studium* ($\beta=0.102$, $p=.016$) (7. prediktor v pořadí dle síly asociace). Přesto, že nejde o proměnné popisující roli otce, signifikantně přispívají k predikci, a proto byly v modelu ponechány. Záměrem této práce sice není zkoumat kvalitu života jako takovou, ale autorka se na základě studia literatury domnívá, že nejvyšší dosažené vzdělání může být také ovlivněno vztahem s otcem či jeho přístupem k otcovství, a tedy být případným *mediátorem* či *moderátorem* vlivu otce na kvalitu života. K ověření těchto hypotéz ale není v práci potřebný prostor.

Mnohonásobnou lineární regresní analýzou nebyla nalezena signifikantní asociace mezi *kvalitou vztahu k otci* do osmnácti let a *kvalitou života* ve vynořující se dospělosti, ani mezi *kvalitou života* vynořujících se dospělých a *absencí otce* v domácnosti do dosažení plnoletosti.

Efekt kvality vztahu byl předpokládán na základě výzkumů autorů King a Sobolewski (2006), Harewood et al. (2016), Madkour et al. (2017), Finan et al. (2018), Gregory et al. (2019), Hertz et al. (2019). Tyto studie však operacionalizovaly kvalitu vztahu s otcem jiným způsobem.⁹⁴ Vzhledem k širokému spektru proměnných, které jsou na poli otcovství zkoumány, bylo záměrem autorky operacionalizovat kvalitu vztahu co nejobecněji, což ale mohlo způsobit, že se obsah pojmu odchýlil od studií, na základě kterých byla stanovena daná hypotéza.

Výzkumná opora pro hypotézu o vlivu absence otce byla představena v kapitole 4.2.2, ale signifikantní dopad absence otce na dítě byl předpokládán také na základě úvah Lamba (2000), neboť dle něj současné poznání naznačuje, že absence otce děti zraňuje tím, že v rodině nejsou plně naplněny dimenze role, kterou zde má mít otec. Jedním z možných vysvětlení nesignifikantního dopadu této proměnné tedy je, že naplňování pilířů otcovství je důležitější než samotná přítomnost či absence otce v domácnosti, neboť lépe popisuje jeho vliv na dítě. To dokreslují také další výzkumy, dle kterých je dopad absence otce

⁹⁴ King a Sobolewski (2006) se zaměřovali na široké pojetí kvality vztahu s otcem, který byl zjišťován pomocí různých aspektů vztahu, jako je například důvěra k otci, obdiv k otci apod., Harewood et al. (2016) měřili kvalitu vztahu pomocí míry dysfunkce ve vztahu, Madkour et al. (2017) skrze frekvenci komunikace, čas strávený společně a blízkost, Finan et al. (2018) pomocí kvality komunikace, a Gregory et al. (2019) a Hertz et al. (2019) pomocí kvality interakce.

v domácnosti závislý na tom, *jak následně vypadá vztah otce s dítětem* (King & Sobolewski, 2006), do jaké míry se po odchodu z rodiny *zapojuje do rodinného života* a péče o dítě (Giddens & Sutton, 2013), ale také na *míře konfliktů mezi rodiči* (Kelly, 2000).

Limity výzkumu a možnosti dalších výzkumů

Limitem provedeného výzkumu je, že metodou výběru do vzorku *nebyl výběr náhodný*, ale nenáhodný (typologický, příležitostný), jenž z participace vyloučil osoby, které nepoužívají sociální síť Facebook a nejsou členy skupin pro studenty a absolventy škol. Design byl sice doplněn také o lavinovou metodu výběru, ale není v možnostech výzkumu zjistit, do jaké míry se dotazník dostal mezi osoby mimo vybrané skupiny a samotnou síť Facebook.

Dalším souvisejícím limitem výzkumu je *nevyrovnaný vzorek*, který z 84 % tvořily ženy. Jak již bylo zmíněno v kapitole 6, autorka měla snahu o vytvoření vyrovnaného souboru, ale tento cíl bohužel nebyl naplněn. Při zobecňování výsledků výzkumu je tedy důležité mít na paměti specifické složení daného vzorku a v dalších výzkumech by bylo vhodné zaměřit se na to, zda se prožívání na tomto poli může lišit mezi pohlavími.

Důležité je také dodat, že dopady charakteristik rodičů na vývoj dítěte jsou do velké míry podmíněné kulturou, ve které rodina žije, a nelze tedy na základě výzkumů prováděných v naší *západní kultuře* generalizovat na populaci celého světa (Jeong et al., 2018).

Jak již bylo uvedeno, kvůli omezenému rozsahu této práce nebylo možné podrobně zpracovat všechna sebraná data, a proto budou využita také pro účely rigorózní práce, ve které by měly být podrobněji prozkoumány asociace mezi sledovanými proměnnými. Stále však existuje nespočet proměnných přímo i nepřímo souvisejících s tématem otcovství a vlivu otce, které nebyly do tohoto výzkumu zařazeny. Další výzkumy by se proto měly zaměřit na podrobné a komplexní zkoumání tohoto fenoménu se zařazením i jiných proměnných. Do této práce například nebyl zahrnut *socio-ekonomický status otce*, neboť respondenty byli pouze vynořující se dospělí a jejich vnímání demografických charakteristik otce by nemuselo poskytovat úplné informace. Dále se autorce zdá vhodné zkoumat také *provázanost vlivu otce a matky* například pomocí zkoumání výchovných stylů matky a kvality vztahu k matce nebo také *morální vedení otce*, se kterým Lamb (2000) pracuje jako s potenciálně čtvrtým pilířem otcovství. Zajímavé by mohlo být také srovnání *pohledů různých členů rodiny* na roli otce, pohled otce samotného a také *vytvoření měřicího nástroje*,

který by dokázal nejen diagnostikovat objektivní kvalitu otcovství, ale také potenciální dopady chování otce v dětství na vývoj jedince.

Provedený výzkum i případné další výzkumy na tomto poli by měly *rozšířit lidské poznání fenoménu otcovství* a poskytnout důležitá fakta, která lze *uplatnit v praxi* nejen k ovlivnění vývoje a kvality života dětí a dospívajících, ale také otců samotných. K tomuto cíli již někteří výzkumníci směřují, jak dokládají například studie pracující s intervenčními programy pro nové otce v kapitolách 3.3.1 a 3.3.2. Další praktické využití poznatků tohoto tématu lze najít například v rodinném poradenství, párovém poradenství, školním poradenství, rozvodovém poradenství, individuální terapii a dalších. V těchto aplikovaných disciplínách psychologie mohou výsledky výzkumů otcovství podložit a doplnit doporučení odborníků a pozitivně tak působit na mnohé jedince v jejich každodenním životě.

Závěr

Rodiny v České republice v současnosti představují *rozmanitou škálu uspořádání*, která je výsledkem nejen proměňující se stability rodiny, ale také společenských a osobních preferencí a rozhodnutí (Kuchařová et al., 2019). Záměrem této práce tedy bylo nahlédnout do komplexního pojmu rodina, pojmenovat některé role, které v ní figurují, a hlouběji *prozkoumat roli otce*. Jak bylo doloženo v kapitole 3.1, otcovství a role otce prošli dynamickými změnami a v práci je popsán jejich vývoj od patriarchálního antického uspořádání až po náhled do současného stavu tak, jak jej vnímají vynořující se dospělí. Přesto, že role otce v životě dítěte byla v minulosti okrajovým tématem (Warshak, 1996), dnes se zájem o něj zvyšuje (Rollè et al., 2019) a stává se *signifikantním faktorem ve zkoumání* vývoje, společnosti i lidské individuality.

Tato změna je umožněna díky tomu, že role otce je v naší společnosti méně pevně definována než role matky, a proto je více *flexibilní a adaptivní*. Poznání zákonitostí otcovství tedy může umožnit posun otce z pozice „druhého rodiče“ do role, která bude vnímána jako komplementární a plnohodnotný systém fungující paralelně s mateřským (Cabrera et al., 2007a). K tomuto posunu již v některých kulturách a společenských vrstvách dochází a v současnosti již existují pojmy jako „*angažovaný otec*“, „*pečující otec*“ a „*involved otec*“, které charakterizují otce, jenž se plnohodnotně zapojuje do péče o dítě a je rovnocenným partnerem matky (McGill, 2014). Důkazy pro tyto aktuální změny otcovství nalzáme ve výzkumech sledujících proměňující se míru zapojení otce do péče (Dotti Sani & Treas, 2016; Bakermans-Kranenburg et al., 2019, Cano, 2019; Borràs et al., 2021). Na druhou stranu musíme také pracovat s negativním pólem současného otcovství, a to s *otci absentujícími v rodinách* po rozvodu, rozpadu partnerského vztahu, z důvodu pracovního vytížení či rizikového chování a z mnoha dalších příčin. Díky dominanci *kultu mateřství* je (dle rozvodových statistik i výzkumů) stále převažujícím zvykem, že matka přebírá odpovědnost za dítě nejen po rozvodu, ale také při každodenní péči (Washak, 1996; Craig, 2006; García-Mainar et al., 2011).

Díky zvýšenému vědeckému zájmu o otce a jeho zapojení do života potomků lze již diskutovat o konkrétních mechanismech jeho působení a existují i modely, které se snaží toto komplexní téma schematizovat a umožnit tak jeho systematickou analýzu a sledování (Cabrera et al., 2007a; Cabrera et al., 2014).

Z výzkumů, které byly podrobně představeny v literárně přehledové části práce vyplývá, že signifikantní vliv otce můžeme pozorovat ve všech sledovaných vývojových obdobích, a to na nespočet různých proměnných.

Některými z prozkoumaných proměnných na straně otce, které mají vliv na vývoj potomka, jsou například: **přítomnost v rodině**, která může mít pozitivní efekt například na *porodní váhu* (Alio et al., 2010; Cunningham et al., 2010; Padilla & Reichman, 2001) a *behaviorální problémy* dítěte (Craig et al., 2018); **zapojení do péče**, které může pozitivně ovlivňovat *zdraví* (Martin et al., 2007), *kognitivní vývoj* (Duursma et al., 2008; Baker, 2013; Jackson et al., 2016; Jackson, 2017; Baker, 2018; Cano et al., 2019; Keizer et al., 2020) a *behaviorální problémy* dítěte (Sweeney & MacBeth, 2016; Bocknek et al., 2017; Lee & Schoppe-Sullivan, 2017; Slaughter & Nagoshi, 2020); **demografické charakteristiky** opět působící pozitivně na *zdraví* potomka (Khandwala et al., 2018; Enstad et al., 2019) a *kognitivní vývoj* (Cabrera et al., 2007a; Osler et al., 2012; Haskins, 2016; Jeong et al., 2017; González et al., 2020), ale také na *emocionální* i *sociální vývoj* (Cabrera et al., 2007a; Janecka et al., 2017;); **způsob výchovy**, který může různými směry ovlivňovat *kognitivní vývoj* (Shannon et al., 2002; Tamis-LeMonda et al., 2004; Shears & Robinson, 2005; Coley et al., 2011; Kok et al., 2015; Lucassen et al., 2015; McMahon et al., 2019), *behaviorální problémy* (Ruiz-Ortiz et al., 2017; Cheung et al., 2018; Basili et al., 2021) a *zdravé chování* (Jankowska et al., 2018); **vztah s dítětem**, kterým může otec pozitivně působit na *well-being a psychické zdraví* (Videon, 2006; Finan et al., 2018), *rizikové chování* (Madkour et al., 2017), *sociální vývoj* (Pinto et al., 2015) a *kognitivní vývoj* dítěte (Hertz et al., 2019).

Výše zmíněné asociace ukazují, že téma role otce je již poměrně rozvinutým polem s bohatými vědeckými poznatky a mnoha dalšími možnostmi výzkumu. Důležité však je, že přínosem tohoto tématu není jen rozšíření lidského vědění, ale také jeho *implementace do praxe* tak, aby odborníci mohli pozitivně působit na rodiny i jednotlivce (Tokhi et al., 2018; Bakermans-Kranenburg et al., 2019; Ocampo et al., 2020; Rempel et al., 2020).

Výzkum, který byl představen v praktické části práce, obohatil současnou úroveň poznání o poznatky týkající se vnímání role otce vynořujícími se dospělými v České republice. Pomocí *trinácti základních témat* získaných kvalitativní analýzou byl vytvořen popis „dobrého otce“ a *jedenáct témat* charakterizovalo „otce selhávajícího“. Kvantitativní

data pak poskytla informace o tom, jak současní vynořující se dospělí vnímali svého otce ve svém dětství a dospívání. Byly nalezeny signifikantní asociace mezi popisem otce jako „dobrým“ a jeho *přítomností v rodině, naplňováním pilířů otcovství a jeho výchovnými styly a emočním vztahem*. Stejně tak, byla nalezena signifikantní asociace *kvality vztahu s otcem a jeho přítomností v domácnosti* do osmnácti let.

Pomocí *mnohorozměrné lineární regrese* bylo zjištěno, že prediktory kvality života ve vynořující se dospělosti jsou *všechny kategorie emočního vztahu otce, střední styl řízení otce, naplňování pilířů otcovství, nejvyšší dosažené vzdělání a aktuální studium*. Oproti očekáváním nebyly signifikantními prediktory proměnné kvalita vztahu k otci a absence otce. Signifikantním přínosem provedené analýzy je tedy zjištění, že na analyzovaném vzorku byly lepšími prediktory výchovné styly otce v dětství a dospívání a také jeho referované naplňování pilířů otcovství, než vnímaná kvalita vztahu a přítomnost v domácnosti potomka.

Konečným záměrem této diplomové práce je, aby představené poznatky byly *využity v praxi* při práci s rodinami i jednotlivci tak, aby odborníci mohli stavět na pojmu „dobrého otce“ a předávat informace o jeho obsahu a zjištěných charakteristikách, a zároveň edukovat o možných dopadech, které mohou jednotlivé charakteristiky otce mít na život, prožívání a vývoj jeho dětí.

Použitá literatura

- Adler, A. (1999). *Porozumění životu: Úvod do individuální psychologie*. Aurora.
- Adli, R., Louichi, A., & Tamouh, N. (2010). The sibling size impact on the educational achievement in France. *Education Economics*, 18(3), 331-348.
- Ali, M. M., & Dean, D. Jr. (2015). The influence of nonresident fathers on adolescent and young adult cigarette smoking. *Families, Systems & Health*, 33(3), 314-323.
- Alio, A. P., Koronsky, J. L., Mbah, A. K., Marty, P. J., & Salihu, H. M. (2010). The impact of paternal involvement on fetal-infant morbidity among whites, blacks and hispanics. *Maternal & Child Health Journal*, 14, 735-741.
- Amato, P. R. (1993). Children's adjustment to divorce. *Journal of Marriage and the Family*, 55, 23-28.
- Amato, P. R., & Cheadle, J. (2005). The long reach of divorce: divorce and child well-being across three generations. *Journal of Marriage and Family*, 67, 191-206.
- Amato, P. R., & Keith, B. (1991). Parental divorce and adult well-being: a meta-analysis. *Journal of Marriage and the Family*, 53, 43-58.
- Amodia-Bidakowska, A., Laverty, C., & Ramchandani, P. G. (2020). Father-child play: A systematic review of its frequency, characteristics and potential impact on children's development. *Developmental Review*, 57.
- APA. (2020). *Publication Manual of the American Psychological Association* (7th Ed.). American Psychological Association.
- Arnett, J. J. (2004). *Emerging adulthood: The winding road from the late teens through the twenties*. Oxford University Press.
- Baker, C. E. (2013). Fathers' and mothers' home literacy involvement and children's cognitive and social emotional development: implications for family literacy programs. *Applied Developmental Science*, 14(4), 184-197.
- Baker, C. E. (2018). When daddy comes to school: father-school involvement and children's academic and social-emotional skills. *Early Child Development and Care*, 188(2), 208-219.

- Bakermans-Kranenburg, M. J., Lotz, A., Alyousefi-van Dijk, K., & van Ijzendoorn, M. (2019). Birth of a father: fathering in the first 1,000 days. *Child Development Perspectives, 13*(4), 247-253.
- Basili, E., Zuffiano, A., Pastorelli, C., Thartori, E., Lunetti, C., Favini, A., Cirimele, F., Di Giunta, L., Begrino, M., Bacchini, D., Uribe Tirado, L. M., & Lansford, J. E. (2021). Maternal and paternal psychological control and adolescents' negative adjustment: A dyadic longitudinal study in three countries. *PLoS ONE, 16*(5).
- Bengtson, V. L. (2001). Beyond the nuclear family: the increasing importance of multigenerational bonds. *Journal of Marriage and Family, 63*, 1-16.
- Bobbitt-Zeher, D., Downey, D. B., & Merry, J. (2016). Number of siblings during childhood and the likelihood of divorce in adulthood. *Journal of Family Issues, 37*(15), 2075-2094.
- Bocknek, E. L., Richardson, P., Brophy-Herb, H. E., & Fitzgerald, H. E. (2017). Routine active playtime with fathers is associated with self-regulation in early childhood. *Merrill-Palmer Quarterly, 63*(1), 105-134.
- Borràs, V., Ajenjo, M., & Moreno-Colom, S. (2021). More time parenting in Spain: a possible change towards gender equality? *Journal of Family Studies, 27*(1), 1-16.
- Bosoni, M. L. (2014). „Breadwinners“ or „involved fathers?“ Men, fathers and work in Italy. *Journal of Comparative Family Studies, 45*(2), 293-315.
- Bronte-Tinkew, J., Ryan, S., Carrano, J., & Moore, K. A. (2007). Resident fathers' pregnancy intentions, prenatal behaviors, and links to involvement with infants. *Journal of Marriage and Family, 69*, 977-990.
- Bronte-Tinkew, J., Scott, M., & Lilja, E. (2010). Single custodial fathers' involvement and parenting: Implications for outcomes in emerging adulthood. *Journal of Marriage and Family, 72*, 1107-1127. Doi:10.1111/j.1741-3737.2010.00753.x
- Cabrera, N. J., Fitzgerald, H. E., Bradley, R. H., & Roggman, L. (2007a). Modeling the dynamics of paternal influences on children over the life course. *Applied Developmental Science, 11*(4), 185-189. <https://doi.org/10.1080/10888690701762027>
- Cabrera, N. J., Fitzgerald, H. E., Bradley, R. H., & Roggman, L. (2014). The ecology of father-child relationships: an expanded model. *Journal of Family Theory & Review, 6*, 336-354.

- Cabrera, N. J., Shannon, J. D., & Tamis-LeMonda, C. (2007b). Fathers' influence on their children's cognitive and emotional development: from toddlers to pre-k. *Applied Development Science*, *11*(4), 208-213. <https://doi.org/10.1080/10888690701762100>
- Cajiao-Nieto, J., Torres-Giménez, A., Merelles-Tormo, & Botet-Mussons, F. (2021). Paternal symptoms of anxiety and depression in the first month after childbirth: A comparison between fathers of full term and preterm infants. *Journal of Affective Disorders*, *282*, 517-526.
- Cano, T. (2019). Changes in fathers' and mothers' time with children: Spain, 2002-2010. *European Sociological Review*, *35*(5), 616-636.
- Cano, T., Perales, F., & Baxter, J. (2019). A matter of time: father involvement and child cognitive outcomes. *Journal of Marriage and Family*, *81*, 164-184.
- Coley, R. L., Lewin-Bizan, S., & Carrano, J. (2011). Does early paternal parenting promote low-income children's long-term cognitive skills? *Journal of Family Issues*, *32*(11), 1522-1542.
- Craig, A. G., Thompson, J. M. D., Slykerman, R., Wall, C., Murphy, R., Mitchell, E. A., Waldie, K. E. (2018). The long-term effects of early paternal presence on children's behavior. *Journal of Child and Family Studies*, *27*, 3544-3553.
- Craig, L. (2006). Does father care mean fathers share? A comparison of how mothers and fathers in intact families spend time with children. *Gender & Society*, *20*(2), 259-281.
- Cunningham S. A., Elo, I. T., Herbst, K., & Hosegood, V. (2010). Prenatal development in rural South Africa: Relationship between birth weight and access to fathers and grandparents. *Population studies*, *64*(3), 229-246.
- Čáp, J., & Boschek, P. (1994). *Dotazník pro zjišťování způsobu výchovy v rodině*. Psychodiagnostika.
- Čáp, J., & Mareš, J. (2001). *Psychologie pro učitele*. Portál.
- Český statistický úřad. (2020a, 1. října). Vývoj obyvatelstva České republiky, Rozvodovost. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/vyvoj-obyvatelstva-ceske-republiky-2019> .
- Český statistický úřad. (2020b, 1. října). Vývoj obyvatelstva České republiky, Sňatečnost. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/vyvoj-obyvatelstva-ceske-republiky-2019>

- Davies, K. (2019). 'Sticky' proximities: Sibling relationships and education. *The Sociological Review*, 67(1), 210-225.
- Dotti Sani, G., & Treas, J. (2016). Educational Gradients in Parents' Child-Care Time Across Counties, 1965-2012. *Journal of Marriage and Family*, 78, 1083-1096.
- Downey, D. (2001). Number of siblings and intellectual development: The resource dilution explanation. *American Psychologist*, 56(6/7), 497-504.
- Dragomirecká, E., & Bartoňová, J. (2006). *WHOQOL-BREF, WHOQOL-100: World health organization quality of life assessment*. Psychiatrické centrum Praha.
- Dubeau, D., Coutu, S., & Lavigueur, S. (2013). Links between different measures of mother/father involvement and child social adjustment. *Early Child Development and Care*, 183(6), 791-809. <http://dx.doi.org/10.1080/03004430.2012.723442>
- Dudová, R., & Hastrmanová, Š. (2007). *Otcové, matky a porozvodová péče o děti*. Sociologický ústav AV ČR. http://studie.soc.cas.cz/upl/texty/files/258_SS_07_07.pdf
- Duursma, E., Pan, B. A., & Raikes, H. (2008). Predictors and outcomes of low-income fathers' reading with their toddlers. *Early Childhood Research Quarterly*, 23, 351-365.
- Enstad, S., Rankin, K., Desisto, C., & Collins, J. W. Jr. (2019). Father's lifetime socioeconomic status, small for gestational age infants, and infant mortality: a population based-study. *Ethnicity and Disease*, 29(1).
- Fafejta, M., Jára, M., Maříková, H., Müller, L., Pešáková, K., Šmídová, I., Vodochodská I., & Zachariášová, L. (2014, 23. října). Sociální podmínky otcovství v České republice: Zpráva Pracovní skupiny muži a rovnost žen a mužů. Dostupné z webových stránek Vlády České republiky: https://www.vlada.cz/cz/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/pracovni_skupina_muzi_a_rovnosti_zen_a_muzu/zprava-socialni-podminky-otcovstvi-v-ceske-republice-123768/
- Ferjenčík, J. (2000). *Úvod do metodologie psychologického výzkumu*. Portál.
- Finan, L., McCauley Ohannessian, C., & Gordon, M. S. (2018). Trajectories of depressive symptoms from adolescence to emerging adulthood: The influence of parents, peers, and siblings. *Developmental Psychology*, 54(8), 1555-1567.

- Foster, P. A., Reese-Weber, M., & Kahn, J. H. (2007). Fathers' parenting hassles and coping: associations with emotional expressiveness and their sons' socioemotional competence. *Infant and Child Development, 16*, 277-293.
- Fransson, E., Sörensen, F., Kunovac Kallak, T., Ramklint, M., Eckerdal, P., Heimgärtner, M., Krägeloh-Mann, I., & Skalkidou, A. (2020). Maternal perinatal depressive symptoms trajectories and impact on toddler behavior – the importance of symptom duration and maternal bonding. *Journal of Affective Disorders, 273*, 542-551.
- Fučík, P. (2016). Where are the effects of family structure? The educational level, current partnership, and income level of the czech adult population socialised in single-parent families. *Czech Sociological Review, 52*(3), 375-402.
- García-Mainar, I., Molina, J. A., & Monteuenga, V. M. (2011). Gender differences in childcare: time allocation in five european countries. *Feminist Economist, 17*(1), 119-150.
- Giarrusso, R., & Silverstein, M. (1996). Family complexity and the grandparent role. *Generations, 20*(1), 17-23.
- Giddens, A., & Sutton, P. W. (2003). *Sociology* (7th ed.). Polity Press.
- Glaser, K., & Hank, K. (2018). Grandparenthood in Europe. *European Journal of Ageing, 15*, 221-23.
- Glover, V., & Capron, L. (2017). Prenatal parenting. *Current Opinion in Psychology, 15*, 66-70.
- Godelski, S. A., Eiden, R. D., Shisler, S., Livingston, J. A. (2020). Parent socialization of emotion in a high-risk sample. *Developmental Psychology, 56*(3), 489-502.
- González, L., Cortés-Sancho, R., Murcia, M., Ballester, F., Rebagliato, M., & Rodríguez-Bernal, C. L. (2020). The role of parental social class, education and unemployment on child cognitive development. *Gaceta Sanitaria, 34*(1), 51-60.
- Gregory, J., Kivisto, K. L., Perdue, N. H., & Estell, D. B. (2019). Father-child play, child emotional dysregulation, and adolescent internalizing symptoms: A longitudinal multiple mediation analysis. *Development and Psychopathology, 31*, 1325-1338.

- Harewood, T., Vallotton, C. D., & Brophy-Herb, H. (2016). More than just the breadwinner: The effects of fathers' parenting stress on children's language and cognitive development. *Infant and Child Development, 26*.
- Hartl, P., & Hartlová, H. (2000). *Psychologický slovník*. Portál.
- Hartl, P., & Hartlová, H. (2010). *Velký psychologický slovník*. Portál.
- Hasmanová Marhánková, J., & Štípková, M. (2014). Typologie prarodičovství v české společnosti – faktory ovlivňující zapojení prarodičů do péči o vnoučata. *Naše společnost, 1*, 15-26.
- Haskins, A. R. (2015). Paternal incarceration and child-reported behavioral functioning at age 9. *Social Science Research, 52*, 18-33.
- Haskins, A. R. (2016). Paternal incarceration: beyond boys' bad behavior: paternal incarceration and cognitive development in middle childhood. *Social Forces, 95*(2), 861-892.
- Hazen, N. L., McFarland, L., Jakobvitz, D., & Boyd-Soisson, E. (2010). Fathers' frightening behaviours and sensitivity with infants: relations with fathers' attachment representations, father-infant attachment, and children's later outcomes. *Early Child Developments and Care, 180*(1&2), 51-69.
- Hertz, S., Bernier, A., Cimon-Paquet, C., & Regueiro, S. (2019). Parent-child relationship and child executive functioning at school entry: the importance of fathers. *Early Child Development and Care, 189*(5), 718-732.
- Hill, P. L., Schultz, L. H., Jackson, J. J., & Andrews, J. A. (2019). Parent-child conflict during elementary school as a longitudinal predictor of sense of purpose in emerging adulthood. *Journal of Youth and Adolescence, 48*, 145-153.
- Hook, J. L., & Wolfe, M. Ch. (2012). New fathers? Residential father's time with children in four countries. *Journal of Family Issues, 33*(4), 415-450.
- Höhe, S., & Paloncyová, J. (2019). *Péče o děti po rozvodu či rozchodu: Výsledky předvýzkumu v rámci projektu Dopady míry rodičovského konfliktu na dítě a role, jakou v nich hraje konkrétní forma porozvodového uspořádání péče*. Výzkumný ústav práce a sociálních věcí.
- Chan, K. L., Emery, C. R., Fulu, E., Tolman, R. M., & Ip, P. (2017). Association among father involvement, partner violence, and paternal health: un multi-country cross-sectional study

on men and violence. *American journal of preventive medicine*, 52(5), 671–679. <https://doi.org/10.1016/j.amepre.2016.12.017>

Cheung, R. Y. M., Boise, C., Cummings, E. M., Davies, P. T. (2018). Mothers' and fathers' roles in child adjustment: parenting practices and mother's emotion socialization as predictors. *Journal of Child and Family Studies*, 27, 4033-4043.

Chivers, P., Parker, H., Bulsara, M., Beilini, L., & Hands, B. (2012). Parental and early childhood influences on adolescent obesity: a longitudinal study. *Early Child Development and Care*, 182(2), 1071-1087.

Ip, P., Li, T. M. H., Chan, K. L., Ting, A. Y. Y. Chan, C. Y., Koh, Y. W., Ho, F. K. W., & Lee, A. (2018). Associations of paternal postpartum depressive symptoms and infant development in a Chinese longitudinal study. *Infant Behavior and Development*, 53, 81-89.

Jackson, D. B., (2017). The Interplay Between Early Father Involvement and Neonatal Medical Risk in the Prediction of Infant Neurodevelopment. *Prevention Science*, 18, 106-115.

Jackson, D. B., Newsome, J., & Beaver, K. M. (2016). Does early paternal involvement predict offspring developmental diagnoses? *Early Human Development*, 103, 9-16.

Janecka, M., Haworth, C. M. A., Ronald, A., Krapohl, E., Happné, F., Mill, J., Schalkwyk, L. C., Fernandes, C., Reichenberg, A., & Rijdsdijk, F. (2017). Paternal age alters social development in offspring. *Journal of the American Academy of Child & Adolescence Psychiatry*, 56(5), 383-390.

Jankowska, A. M., Lockiewicz, M., Dykalska-Bieck, D., Lada, A., Owoc, W., & Stanczykowski, D. (2018). Health behaviors in emerging adulthood: Their relationship with perceived maternal and paternal parental attitudes and the mediating role of self-efficacy. *Health Psychology Report*, 6(1), 94-108.

Jeong, J., Kim, R., & Subramanian, S. V. (2018). How consistent are associations between maternal and paternal education and child growth and development outcomes across 39 low-income and middle-income countries? *Journal of epidemiology and community health*, 72(5), 434-441. <https://doi.org/10.1136/jech-2017-210102>

- Jeong, J., McCoy, D. CH., & Fink, G. (2017). Pathways between paternal and maternal education, caregivers' support for learning, and early child development in 44 low- and middle- income countries. *Early Childhood Research Quarterly*, *41*, 136-148.
- Kalmijn, M., & van de Werfhorst, H. G. (2016). Sibship size and gendered resource dilution in different societal contexts. *PLoS ONE*, *11*(8).
- Keizer, R., van Lissa, C. J., Tiemeier, H., & Lucassen, N. (2020). The influence of fathers and mothers equally sharing childcare responsibilities on children's cognitive development from early childhood to school age: an overlooked mechanism in the intergenerational transmission of (dis)advantages? *European Sociological Review*, *36*(1), 1-15.
- Khandwala, Y. S., Baker, V. L., Shaw, G. M., Stevenson, D. K., Lu, Y., & Eisenberg, M. L. (2018). Association of paternal age with perinatal outcomes between 2007 and 2016 in the United States: population based cohort study. *BMJ*, *363*. <https://doi.org/10.1136/bmj.k4372>
- King, V., & Sobolewski, J. M. (2006). Nonresident fathers' contributions to adolescent well-being. *Journal of Marriage and Family*, *68*, 537-557.
- Kochanska, G., & Kim, S. (2013). Early attachment organization with both parents and future behavior problems: From infancy to middle childhood. *Child Development*, *84*(1), 283-296.
- Kok, R., Thijssen, S., Bakermans-Kranenburg, M. J., Jaddoe, V. W. V., Verhulst, F. C., White, T., van Ijzendoorn, M. H., & Tiemeier, H. (2015). Normal variation in early parental sensitivity predicts child structural brain development. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, *54*(10), 824-831.
- Kuchařová, V., Barvíková, J., Höhne, S., Janurová, K., Nešporová, O., Paloncyová, J., Svobodová, K., & Vidovičová, L. (2019). *Česká rodina na počátku 21. století: životní podmínky, vztahy a potřeby*. Sociologické nakladatelství (SLON).
- Lamb, M. E. (1976). *The role of the father in child development*. John Wiley & Sons, Inc.
- Lamb, M. E. (2000). The History of Research on Father Involvement. *Marriage and Family Review*, *29*(2-3), 23-42.
- Lamb, M. E., & Tamis-LeMonda, C. S. (2004). The role of the father. In M. E. Lamb (Ed.), *The role of the father in child development* (3rd ed.). (Originál publikován v roce 1976).

- Langmeier, J., & Matějček, Z. (2011). *Psychická deprivace v dětství* (5. vydání). Karolinum.
- Larkin, S. J., & Otis, M. (2019). The relationship of child temperament, maternal parenting stress, maternal child interaction and child health rating. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 36, 631-640.
- Lee, J., & Schoppe-Sullivan, S. J. (2017). Resident fathers' positive engagement, family poverty, and change in child behavior problems. *Family Relations*, 66, 484-496.
- Le, G. T., Deardorff, J., Lahiff, M., & Harley, K. G. (2018). Intergenerational associations between parental incarceration and children's sexual risk taking in young adulthood. *Journal of Adolescent Health*, 64, 398-404.
- Liang, F., Diao, L., Liu, J., Jiang, N., Zhang, J., Wang, H., Zhou, W., Huang, G., & Ma, D. (2014). Paternal ethanol exposure and behavioral abnormalities in offspring: associated alterations in imprinted gene methylation. *Neuropharmacology*, 81, 126-133.
- Lin, C. (2019). Attachment and life satisfaction on young adults: The mediating effect of gratitude. *Current Psychology*, 39, 1513-1520.
- Love, H., May, R. W., Cui, M., & Fincham, F. D. (2020). Helicopter parenting, self-control, and school burnout among emerging adults. *Journal of Child and Family Studies*, 29, 327-337.
- Lucassen, N., Kok, R., Bakermans-Kranenburg, M. J., Van Ijzendoorn, M. H., Jaddoe, V. W. V., Hofman, A., Verhulst, F. C., Lambregtse-Van de Berg, M. P., & Tiemeier, H. (2015). Executive functions in early childhood: The role of maternal and paternal parenting practices. *British Journal of Developmental Psychology*, 33, 489-505.
- Madkour, A. S., Clum, G., Miles, T. T., Wang, H., Jackson, K., Mather, F., Shankar, A. (2017). Parental influence on heavy episodic drinking development in the transition to early adulthood. *Journal of Adolescent Health*, 61, 147-154.
- Martin, L. T., McNamara, M. J., Milot, A. S., Halle, T., & Hair, E. C. (2007). The effect of father involvement during pregnancy on receipt of prenatal care and maternal smoking. *Maternal & Child Health Journal*, 11, 595-602.
- Maříková, H., & Vohlídalová, M. (2007). *Trvalá nebo dočasná změna? Uspořádání genderových rolí v rodinách s pečujícími otci*. Sociologický ústav AV ČR.

- Matějček, Z. (1994). *Co děti nejvíce potřebují*. Portál.
- Matějček, Z. (2005). *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte*. Grada.
- McGill, B. S. (2014). Navigating new norms of involved fatherhood: employment, fathering attitudes, and father involvement. *Journal of Family Issues*, 35(8), 1089-1106.
- McKinney, C., Morse, M., & Pastuszak, J. (2016). Effective and ineffective parenting: Associations with psychological adjustment in emerging adults. *Journal of Family Issues*, 37(9), 1203-1225. doi: 10.1177/0192513X14537480
- McMahon, G. E., Spencer-Smith, M. M., Pace, C. C., Spittle, A. J., Stedall, P., Richardson, K., Cheong, J. L. Y., Doyle, L. W., Anderson, P. J., & Treyvaud, K. (2019). Influence of fathers' early parenting on the development of children born very preterm and full term. *Journal of Pediatrics*, 205, 195-201.
- Mediaresearch, a.s. (2010, 23. dubna). Podoby otcovství v ČR – sociologický výzkum. Dostupné z: <https://www.tatanaplnyuvazek.cz/wp-content/uploads/2013/05/zaverecna-zprava-podoby-otcovstvi.pdf>
- Meuwissen, A. S., Englund, M. M. (2016). Executive function in at-risk children: Importance of father-figure support and mother parenting. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 44, 72-80.
- Murray, L., Arceche, A., Fearon, P., Halligan, S., Goodyer, I., & Cooper, P. (2011). Maternal postnatal depression and the development of depression in offspring up to 16 years of age. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 50(5), 460-471.
- Ocampo, M. J., Tinero, J. A., & Rojas-Ashe, E. E. (2020). Psychosocial interventions and support programs for fathers of NICU infants – A comprehensive review. *Early Human Development*, 154.
- Ohannessian, C. M. (2012). Parental problem drinking and adolescent psychosocial adjustment: The mediating role of adolescent-parent communication. *Journal of Research on Adolescence*, 22(3), 498-511.
- Osler, M., Avlund, K., Mortensen, E. L. (2012). Soci-economic position early in life, cognitive development and cognitive change from young adulthood to middle age. *European Journal of Public Health*, 23(6), 974-980.

- Padilla, Y. C., & Reichman, N. E. (2001). Low birthweight: do unwed fathers help? *Children and Youth Services Review, 23*(4/5), 427-452.
- Paulson, J. F., & Bazemore, S. D. (2010). Prenatal and postpartum depression in fathers and its' association with maternal depression. *JAMA, 303*(19), 1961-1969.
- Petrová Kafková, M. (2015). Older people as care givers and their roles in family in the era of active ageing: case of the czech republic. *Studia Socjologiczne, 2*(217), 49-73.
- Pinto, A., Veríssimo, M., Gatinho, A., Santos, A. J., & Vaughn, B. E. (2015). Direct and indirect relations between parent-child attachments, peer acceptance, and self-esteem for preschool children. *Attachment & Human Development, 17*(6), 586-598.
- Raby, K. L., Fraley, Ch. R., Roisman, G. I., & Simpson, J. A. (2015). The enduring predictive significance of early maternal sensitivity: social and academic competence through age 32 years. *Child Development, 86*(3), 695-708.
- Rempel, J. K., Rempel, L. A., Hoa, D. T. P., Vui, L. T., & Long, T. K. (2020). Parenting teamwork: the impact of fathering intervention on mothers and infants in vietnam. *Child Development, 91*(2), 345-364.
- Rollè, L., Gullotta, G., Trombetta, T., Curti, L., Gerino, E., Brustia, P., & Caldarera, A. M. (2019). Father involvement and cognitive development in early and middle childhood: a systematic review. *Frontiers in Psychology, 10*.
- Rominov, H., Giallo, R., & Whelan, T. A. (2016). Fathers' postnatal distress, parenting self-efficacy, later parenting behavior, and children's emotional-behavioral functioning: a longitudinal study. *Journal of Family Psychology, 30*(8), 907-917.
- Ruiz-Ortiz, R., Braza, P., Carreras, R., & Muñoz, J. M. (2017). Differential effects of mother's and father's parenting on prosocial and antisocial behavior: child sex moderating. *Journal of Child and Family Studies, 26*, 2182-2190.
- Saliba, S., Gratier, M., Filippa, M., Devouche, E., & Esseily, R. (2020). Fathers' and mothers' infant directed speech influences preterm infant behavioral state in the NICU. *Journal of Nonverbal Behavior, 44*, 437-451.

- Sethna, V., Murray, L., Edmondson, O., Iles, J., & Rachmandani, P. G. (2018). Depression and playfulness in fathers and young infants: A matched design comparison study. *Journal of Affective Disorders, 229*, 364-370.
- Sethna, V., Perry, E., Domoney, J., Iles, J., Psychogiou, L., Rowbotham, N. E. L., Stein, A., Murray, L., & Ramchandani, P. G. (2017). Father-child interactions at 3 months and 24 months: contributions to children's cognitive development at 24 months. *Infant Mental Health Journal, 38*(3), 378-390.
- Shannon, J. D., Tamis-LeMonda, C. S., London, K., & Cabrera, N. (2002). Beyond rough and tumble: Low-income fathers' interactions and children's cognitive development at 24 months. *Parenting: Science and Practice, 2*(2), 77-104.
- Shears, J., & Robinson, J. (2005). Fathering attitudes and practices: Influences on children's development. *Child Care and Practice, 11*(1), 63-79.
- Shorey, S., Hong-Gu, H., & Morelius, E. (2016). Skin-to-skin contact by fathers and the impact on infant and paternal outcomes: an integrative review. *Midwifery, 40*, 207-217.
- Schmeer, K. K. (2009). Changing sibship size and educational progress during childhood: evidence from the Philippines. *Journal of Marriage and Family, 71*, 787-801
- Schwartz, S. J., Zamboanga, B. L., Ravert, R. D., Kim, S. Y., Weisskirch, R. S., Williams, M. K., Bersamin, M., & Finley, G. E. (2009). Perceived parental relationships and health-risk behaviors in college-attending emerging adults. *Journal of Marriage and Family, 71*(3), 727-740.
- Slaughter, J., Davis, J. B., & Nagoshi, C. (2019). Effects of paternal incarceration on father involvement on child behavior outcomes at middle childhood. *Journal of Child and Family Studies, 28*, 2891-2900.
- Slaughter, J., & Nagoshi, C. T. (2020). Testing a contextual model of effects of father involvement on child behaviors. *Child and Adolescent Social Work Journal, 37*, 547-556. <https://doi.org/10.1007/s10560-020-00649-5>
- Smith, O. A., Nelson, J. A., Adleson, M. J. (2019). Interparental and parent-child conflict predicting adolescent depressive symptoms. *Journal of Child and Family Studies, 28*, 1965-1976.
- Soukup, V. (2011). *Antropologie: teorie člověka a kultury*. Portál.

- Spry, E. A., Aarsman, S. R., Youssef, G. J., Patton, G. C., Macdonald, J. A., Sanson, A., Thomson, K., Hutchinson, D. M., Letcher, P., & Olsson, C. A. (2020). Maternal and paternal depression and anxiety and offspring infant negative affectivity: A systematic review and meta-analysis. *Developmental Review, 58*.
- Steenhof, T., Tharner, A., & Vaever, M. S. (2021). Internalizing and externalizing problems in preschool children: The role of mothers' and fathers' observed parenting behavior in a well-resourced sample. *Scandinavian Journal of Psychology, 62*, 374-385.
- Stefana, A., Lavelli, M., Rossi, G., & Beebe, B. (2020). Interactive sequences between fathers and preterm infants in the neonatal intensive care unit. *Early Human Development, 140*.
- Sweeney, S., & MacBeth, A. (2016). The effects of paternal depression on child and adolescent outcomes: A systematic review. *Journal of Affective Disorders, 205*, 44-59.
- Szkody, E., & McKinney, C. (2019). Indirect effects of social support on psychological health through self-esteem in emerging adulthood. *Journal of Family Issues, 40*(17), 2439-2455.
- Takehara, K., Suto, M., Kakee, N., Tachibana, Y., & Mori, R. (2017). Prenatal and early postnatal depression and child maltreatment among Japanese fathers. *Child Abuse & Neglect, 70*, 231-239.
- Tamis-LeMonda, C. S., Shannon, J. D., Cabrera, N. J., & Lamb, M. E. (2004). Fathers and Mothers Play With Their 2- and 3-Year-Olds: Contributions to Language and Cognitive Development. *Child Development, 75*(6), 1806-1820.
- The jamovi project. (2021). jamovi (Version 1.8) [Software]. <https://www.jamovi.org>.
- Thorová, K. (2015). *Vývojová psychologie: Projevy lidské psychiky od početí po smrt*. Portál.
- Tokhi, M., Comrie-Thomson, L., Davis, J., Portela, A., Chersich, M., & Luchters, S. (2018). Involving men to improve maternal and newborn health: A systematic review of the effectiveness of interventions. *PLoS ONE, 13*(1).
- Towe-Goodman, N. R., Willoughby, M., Gustafsson, H. C., Mills-Koonce, R., Blair, C., & The Family Life Project Key Investigators. (2014). Fathers' sensitive parenting and the development of early executive functioning. *Journal of Family Psychology, 28*(6), 867-876.

- Vágnerová, M. (2017). *Vývojová psychologie: Dětství a dospívání*. Karolinum.
- Videon, T. M. (2005). Parent-child relations and children's psychological well-being: do dads matter? *Journal of Family Issues*, 26(1), 55-78.
- Výrost, J., & Slaměník, I. (Eds.). (2008). *Sociální psychologie* (2. vydání). Grada Publishing.
- Wang, M., & Bianchi, S. M. (2008). ATUS Fathers' involvement in childcare. *Social Indicators Research*, 93, 141-145.
- Wang, M., & Kenny, S. (2014). Longitudinal links between fathers' and mothers' harsh verbal discipline and adolescents' conduct problems and depressive symptoms. *Child Development*, 85(3), 908-923.
- Ward, K. P., & Lee, S. J. (2020). Mothers' and fathers' parenting stress, responsiveness, and child wellbeing among low income families. *Children and Youth Services Review*, 116.
- Warshak, R. A. (1996). *Revoluce v porozvodové péči o děti*. Portál.
- Wickersham, A., Leightley D., Archer, M., & Fear, N. T. (2020). The association between paternal psychopathology and adolescent depression and anxiety: A systematic review. *Journal of Adolescence*, 79, 232-246.
- Williams, K. E., & Berthelsen, D. (2017). The development of prosocial behavior in early childhood: contributions of early parenting and self-regulation. *International Journal of Early Childhood*, 49, 73-94.
- Woloszczuková, P. R. (2019). *Dlouhodobé dopady rozvodu rodičů na jejich potomky* [bakalářská práce]. Univerzita Karlova.
- Wu, V., East, P., Delker, E., Blanco, E., Delva, J., Caballero, G., Lotoff, B., & Gahgan, S. (2019). Associations Among Mothers' Depression, Emotional and Learning-Material Support to Their Child, and Children's Cognitive Functioning: A 16-Year Longitudinal Study. *Child Development*, 90(6), 1952-1968.
- Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. (2012). In Sbíрка zákonů (s.1026-10368). Praha: Ministerstvo vnitra. Dostupné z: <https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=2012&typeLaw=zakon&What=Rok&stranka=16>
- Zoja, L. (2005). *Soumrak otců: archetyp otce a dějiny otcovství*. Prostor.

Seznam obrázků

Obrázek 1 Model zapojení otce do vývoje dětí podle Cabrera et al. (2014)	33
Obrázek 2 Model prenatalního rodičovství podle Glover a Capron (2017)	34

Seznam grafů

Graf 1 Svěření do péče pro případ rozvodu v ČR letech 2014-2019 (podle statistik Ministerstva spravedlnosti: Přehled o pravomocných rozhodnutích soudů v opatrovnických věcech – počet práv za roky 2014-2019 dostupných z: https://cslav.justice.cz/InfoData/prehledy-statistickych-listu.html	15
Graf 2 Rozdělení aktivit s dítětem v rodinách, kde oba rodiče žijí ve stejné domácnosti (Maříková, & Vohlídalová, 2007, podle Sociologický ústav AV ČR, 2005).....	31
Graf 3 Vývojové trajektorie prosociálního chování dítěte v závislosti na věku otce při početí (Janecka et al., 2017, s. 387).....	60
Graf 4 Nejvyšší dosažené vzdělání.....	83
Graf 5 Aktuální studium.....	83
Graf 6 Odchod otce z domácnosti	84
Graf 7 Rozdělení kategorií emočního vztahu	86
Graf 8 Rozdělení kategorií stylu řízení	86
Graf 9 Hodnocení kvality vztahu k otci	88
Graf 10 Rozdělení kategorií emočního vztahu ve skupinách dle hodnocení otce.....	IV
Graf 11 Rozdělení kategorií stylů řízení ve skupinách dle hodnocení otce	IV
Graf 12 Mnohonásobná lineární regrese – rozložení residuálů.....	VII
Graf 13 Mnohonásobná lineární regrese – estimated marginal means pro emoční vztah VII	
Graf 14 Mnohonásobná lineární regrese – estimated marginal means pro styl řízení	VII

Seznam tabulek

Tabulka 1 Rozvody podle počtu nezletilých dětí, 2009-2019 (Český statistický úřad, 2020a)	13
Tabulka 2 Chí kvadrát test nezávislosti – závislost hodnocení otce a absence otce v domácnosti.....	84
Tabulka 3 Velikost efektu – závislost hodnocení otce a absence otce v domácnosti.....	85
Tabulka 4 Yuenův test – Hodnocení otce a jeho naplňování pilířů otcovství.....	85
Tabulka 5 Chí kvadrát test nezávislost – hodnocení otce a reportovaný emoční vztah	86
Tabulka 6 Velikost efektu – hodnocení otce a reportovaný emoční vztah.....	87
Tabulka 7 Chí kvadrát test nezávislost – hodnocení otce a reportované řízení.....	87
Tabulka 8 Velikost efektu – hodnocení otce a reportované řízení	87
Tabulka 9 Chí kvadrát test nezávislosti – závislost kvality vztahu k otci a absence otce v domácnosti	88
Tabulka 10 Velikost efektu – závislost kvality vztahu k otci a absence otce v domácnosti.....	88
Tabulka 11 Mnohonásobná lineární regrese – hodnocení kvality modelů.....	91
Tabulka 12 Mnohonásobná lineární regrese – konečný model	92
Tabulka 13 Mnohonásobná lineární regrese – plně saturovaný model	V
Tabulka 14 Mnohonásobná lineární regrese – srovnání plně saturovaného a konečného modelu	V
Tabulka 15 Mnohonásobná lineární regrese – ukazatel pozorování s vysokým vlivem	VI
Tabulka 16 Mnohonásobná lineární regrese – ukazatelé kolinearity proměnných	VI
Tabulka 17 Mnohonásobná lineární regrese – test normality dat.....	VI

Seznam zkratek

APA	American Psychological Association
FFS	Fragile Family Studies
SES	Socioekonomický status

Příloha 1

Demografický dotazník

- 1) Pohlaví:
 - a. Žena
 - b. Muž
 - c. Jiné
- 2) Věk v letech:
- 3) Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?
 - a. Základní
 - b. Středoškolské s výuční listem
 - c. Středoškolské s maturitou
 - d. Vysokoškolské – bakalářské
 - e. Vysokoškolské – magisterské
- 4) V současné době...
 - a. ...jsem studentem střední
 - b. ...jsem studentem gymnázia
 - c. ...jsem studentem bakalářského studia na vysoké škole
 - d. ...jsem studentem magisterského studia na vysoké škole
 - e. ...jsem studentem doktorského studia na vysoké škole
 - f. ...již nestuduji

Příloha 2

Dotazník vztahu s otcem

- 1) Jak byste popsali vztah Vašich rodičů ve Vašem dětství a dospívání?
 - a. Extrémně konfliktní
 - b. Spíše konfliktní
 - c. Nekonfliktní
 - d. Pozitivní
 - e. Výrazně pozitivní
- 2) Staral se Váš otec ve Vašem dětství a dospívání o materiální zabezpečení rodiny? Například o placení nájemného, poplatků za bydlení, jídla, oblečení, školních potřeb, knih.
 - a. Vůbec ne
 - b. Ano, ale velmi málo
 - c. Ano výrazně
- 3) Kolik času s Vámi trávil otec ve Vašem dětství a dospívání například hrou, pomocí při učení, zájmovými činnostmi nebo jinými společnými činnostmi?
 - a. Otec se mnou **netrávil** čas při společných činnostech.
 - b. Otec se mnou trávil **velmi málo** času při společných činnostech.
 - c. Otec se mnou trávil **dostatek** času při společných činnostech.
 - d. Otec se mnou trávil **velmi mnoho** času při společných činnostech.
- 4) Jak byste popsali Váš vztah k otci ve Vašem dětství a dospívání?
(1 - Extrémně negativní) (2) (3) (4) (5 - Extrémně pozitivní)
- 5) Nazvali byste svého otce „dobrým otcem“?
 - a. Ano
 - b. Ne
- 6) Napište prosím, jak byste popsali dobrého otce.
- 7) Napište prosím, jak byste popsali otce, který ve své roli selhává.
- 8) Žil s Vámi otec v jedné domácnosti během celého Vašeho dětství a dospívání?
 - c. Ano
 - d. Ne
- 9) Kolik let vám bylo, když Váš otec odešel z Vaší rodiny?
 - e. 0-2 roky
 - f. 3-11 let

g. 12-18 let

10) Vyplňovali jste tento dotazník o Vašem biologickém otci?

h. Ano

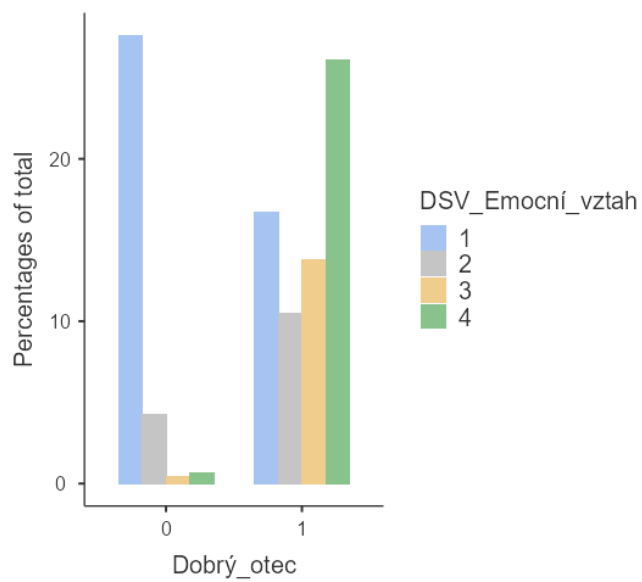
i. Ne

Příloha 3

Výsledky statistických analýz

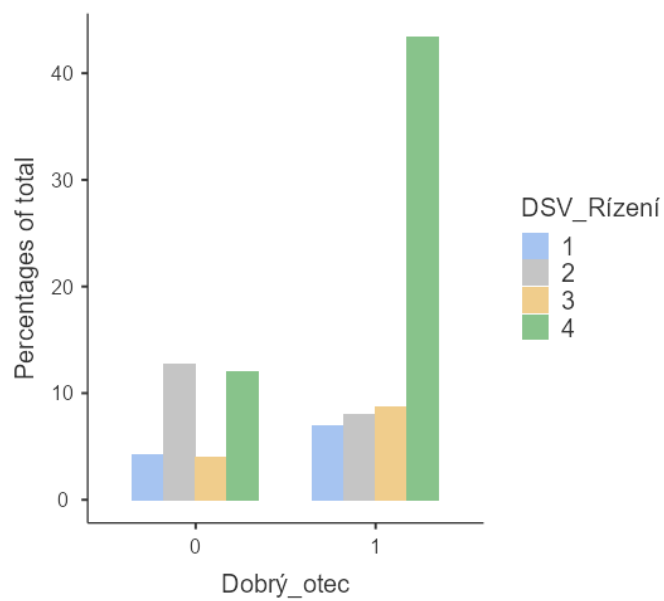
Graf 10

Rozdělení kategorií emočního vztahu ve skupinách dle hodnocení otce

Graf 11

Rozdělení kategorií stylů řízení ve skupinách dle hodnocení otce

Tabulka 13

Mnohonásobná lineární regrese – plně saturovaný model

Model Coefficients - Kvalita života

Predictor	Estimate	SE	t	p	Stand. Estimate
Intercept ^a	68.712	8.205	8.3742	< .001	
Emoční vztah:					
2 – 1	5.545	1.948	2.8471	0.005	0.3948
3 – 1	3.628	2.240	1.6193	0.106	0.2583
4 – 1	8.370	2.040	4.1029	< .001	0.5958
Styl řízení:					
2 – 1	2.289	2.240	1.0220	0.307	0.1630
3 – 1	5.494	2.477	2.2177	0.027	0.3911
4 – 1	2.378	2.055	1.1575	0.248	0.1693
Nejvyšší dosažené vzdělání	2.355	0.944	2.4946	0.013	0.1533
Aktuální studium	1.121	0.436	2.5712	0.010	0.1119
Naplňování pilířů otcovství	0.742	0.419	1.7681	0.078	0.1338
Absence a čas odchodu otce:					
2 – 1	1.290	2.736	0.4715	0.637	0.0918
3 – 1	0.158	1.812	0.0871	0.931	0.0112
4 – 1	-0.650	2.285	-0.2845	0.776	-0.0463
Kvalita vztahu k otci	0.358	0.829	0.4320	0.666	0.0307
Biologický otec:					
1 – 0	-1.486	3.720	-0.3996	0.690	-0.1058
Pohlaví:					
1 – 0	-0.645	1.625	-0.3969	0.692	-0.0459
Hodnocení otce:					
1 – 0	0.749	1.885	0.3971	0.691	0.0533
Věk	0.583	0.375	1.5549	0.121	0.0958

^a Represents reference level

Tabulka 14

Mnohonásobná lineární regrese – srovnání plně saturovaného a konečného modelu

Model Comparisons

Comparison							
Model	Model	ΔR^2	F	df1	df2	p	
1	- 2	0.00645	0.458	8	431	0.885	

Tabulka 15

Mnohonásobná lineární regrese – ukazatel pozorování s vysokým vlivem

Cook's Distance

Mean	Median	SD	Range	
			Min	Max
0.00224	9.09e-4	0.00366	6.17e-9	0.0425

Tabulka 16

Mnohonásobná lineární regrese – ukazatelé kolinearit proměnných

Collinearity Statistics

	VIF	Tolerance
Emoční vztah	1.11	0.898
Styl řízení	1.04	0.958
Nejvyšší dosažené vzdělání	1.01	0.994
Aktuální studium	1.01	0.994
Naplňování pilířů otcovství	1.27	0.788

Tabulka 17

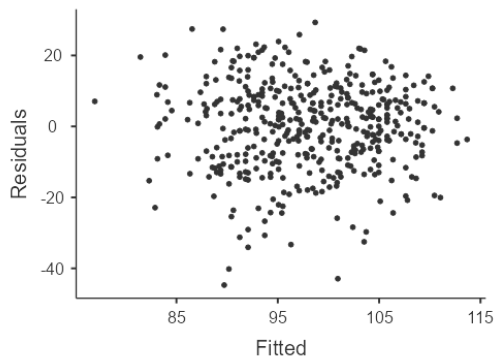
Mnohonásobná lineární regrese – test normality dat

Normality Test (Shapiro-Wilk)

Statistic	p
0.986	< .001

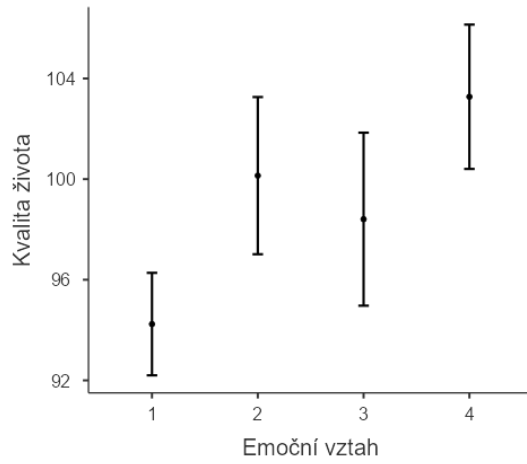
Graf 12

Mnohonásobná lineární regrese – rozložení residuálů

Graf 13

Mnohonásobná lineární regrese – estimated marginal means pro emoční vztah

Graf 14

Mnohonásobná lineární regrese – estimated marginal means pro styl řízení

